

Co-funded by
the European Union

MIĘDZYNARODOWE MEDIACJE RODZINNE - DLA DOBRA DZIECKA

METODYKA I PRAKTYKA MEDIACJI
W MIĘDZYNARODOWYCH UPROWADZENIACH DZIECI

Co-funded by
the European Union

MIĘDZYNARODOWE MEDIACJE RODZINNE - DLA DOBRA DZIECKA

METODYKA I PRAKTYKA MEDIACJI
W MIĘDZYNARODOWYCH UPROWADZENIACH DZIECI

Opracowanie Fundacji ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych pod tytułem: „Międzynarodowe mediacje rodzinne – dla dobra dziecka, Metodyka i praktyka mediacji w międzynarodowych uprowadzeniach dzieci” w oparciu o europejską metodologię iCare dostosowaną do kontekstu polskiego oraz na podstawie badań przeprowadzonych przez Uniwersytet Jagielloński, który przygotował krajowy raport badawczy w ramach projektu iCare2.

AUTOR

Adwokat Łukasz Koziarski

REDAKCJA

Elżbieta Kowalska

WSPÓŁPRACA

**Marzanna Jakoniuk
Izabela Jezierska-Świergiel
Patrycja Szczepańska**

PROJEKT

Yoge comunicazione sensibile
Genua, Włochy

ILLUSTRAZIONI ORIGINALI:

Masha Rumyantseva

© Fundacja ITAKA-Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Warszawa, 2025.

Projekt iCare2 jest finansowany przez Unię Europejską w ramach G.A.101192457. Poglądy i opinie wyrażone w niniejszej publikacji są wyłącznie poglądami i opiniami autorów i nie odzwierciedlają poglądów i opinii Unii Europejskiej, która nie może być za nie odpowiedzialna.

SPIS TREŚCI

Glosariusz	4
Akronimy	7
1. Wprowadzenie	8
2 Międzynarodowe przypadki uprowadzenia dzieci: przegląd sytuacji [PL]	12
3 Mediacje w międzynarodowych uprowadzeniach dzieci: szanse i wyzwania	16
4. Mediacje w międzynarodowych uprowadzeniach dzieci: ramy prawne	24
5. Prawo dziecka do bycia wysłuchanym: umożliwienie udziału dziecka w mediacji	36
6. Mediacja i zasada zabezpieczenia interesów dziecka: wspieranie rodziców w poszukiwaniu rozwiązań służących dobru dziecka	60
7. Regulacje prawne dotyczące usług mediacyjnych służące najlepszemu zabezpieczeniu interesów dziecka	74
8. Propozycje działań	98
9. Źródła	101

GLOSARIUSZ

Niniejszy glosariusz obejmuje najważniejsze terminy i definicje użyte w Przewodniku dobrych praktyk w ramach mediacji opracowanym przez Haską Konferencję Prawa Prywatnego Międzynarodowego¹, a także definicje prawne zawarte w Konwencji ONZ o prawach dziecka oraz w Rozporządzeniu Rady UE 2019/1111 w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę.

Dziecko

Konwencja ONZ o prawach dziecka definiuje dziecko jako każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat (UNCRC, art. 1)². Definicję tę zastosowano również w Rozporządzeniu Rady UE 2019/1111 (art. 2.2.6)³.

Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę z 1980 r. precyzuje w art. 4., że zapisy jej dotyczą małoletnich poniżej 16. roku życia⁴.

Komitet Praw Dziecka

Organ traktatowy Konwencji ONZ o prawach dziecka, monitorujący wykonywanie Konwencji przez państwa-strony.

Międzynarodowe uprowadzenie dziecka

Międzynarodowe uprowadzenie dziecka dotyczy bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka.

Bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka

Uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka w przypadku, gdy:

- takie uprowadzenie lub zatrzymanie

narusza pieczę nad dzieckiem, uzyskaną na mocy orzeczenia, z mocy prawa lub poprzez porozumienie wiążące prawnie, w świetle prawa państwa członkowskiego, w którym dziecko bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem miało zwykły pobyt; oraz

- w czasie uprowadzenia lub zatrzymania dziecka pieczę nad dzieckiem była, wspólnie lub samodzielnie, faktycznie wykonywana lub byłaby wykonywana, gdyby uprowadzenie lub zatrzymanie nie nastąpiło.

Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111, art. 2.2.11.

Rodzice

Osoby uznawane za rodziców dziecka na mocy prawa krajowego. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego (HCCH) stanowi, że: „... w niewielkiej liczbie przypadków objętych zakresem konwencji

z 1980 r. osobą, której prawa do opieki nad dzieckiem zostały naruszone poprzez bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka, jest osoba inna niż rodzic (dziadek, babcia, ojczym, macocha lub inna osoba

¹ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*.

² Konwencja ONZ o prawach dziecka, 1989.

³ Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (Rozporządzenie UE 2019/1111).

⁴ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Konwencja z 25 października 1980 r. dotycząca cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę, No 28. (1980 Konwencja Haska)

spokrewniona lub niespokrewniona) lub instytucja lub inny organ". W świetle powyższych rozważań terminy „rodzice”, „rodzic, którego dziecko uprowadzono” i „rodzic uprowadzający” są używane w odniesieniu do każdej innej osoby lub organu, którego prawa do opieki zostały rzekomo naruszone poprzez bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka lub którzy są podejrzani o bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka⁵.

Podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej

Oznacza każdą osobę, instytucję lub inną jednostkę, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska za dziecko.

Rozporządzenie Rady UE 2019/1111, art. 2.2.8

Rodzic pozbawiony dziecka

Rodzic, który twierdzi, że jego prawo do opieki nad dzieckiem zostało naruszone przez bezprawne uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka⁶.

Rodzic odbierający/uprowadzający dziecko

Rodzic, któremu zarzuca się bezprawne uprowadzenie dziecka z państwa, w którym miało ono miejsce zwykłego pobytu lub bezprawne zatrzymanie dziecka na terytorium innego państwa⁷.

Odpowiedzialność rodzicielska

Ogół praw i obowiązków, które zostały przyznane osobie fizycznej lub prawnej orzeczeniem z mocy prawa lub poprzez prawnie wiążące porozumienie, dotyczą-

ce osoby lub majątku dziecka, w tym pieczę nad dzieckiem oraz prawo do osobistej styczności z dzieckiem.

Rozporządzenie UE 2019/1111, art. 2.2.7

Pieczna nad dzieckiem

Obejmuje prawa i obowiązki związane z opieką nad osobą dziecka a w szczególności prawo do określania miejsca pobytu dziecka.

Rozporządzenie Rady UE 2019/1111, art. 2.2.9

Prawo do osobistej styczności z dzieckiem

Oznacza prawo do osobistej styczności z dzieckiem, w tym prawo do zabrania dziecka na czas ograniczony do innego miejsca niż miejsce zwykłego pobytu.

Rozporządzenie Rady UE 2019/1111, art. 2.2.10

Mediacja

Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego opisuje mediację w sposób następujący: Definicje „mediacji”, które można znaleźć w tekstach i publikacjach prawnych, znacznie się różnią i często odzwierciedlają określone minimalne wymogi dotyczące procesu mediacji i osoby mediatora w poszczególnych jurysdykcjach. Zestawienie wspólnych cech wspomnianych definicji pozwala określić mediację jako dobrowolny, ustrukturyzowany proces, w którym „mediator” ułatwia komunikację pomiędzy stronami konfliktu, dzięki czemu strony mogą wziąć odpowiedzialność za znalezienie rozwiązania tego konfliktu⁸. Konferencja zauważa, że niektóre definicje mediacji odnoszą się również do zasad

5 Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 11.

6 Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012., s. 11.

7 Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012., s. 11.

8 Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 7.

poufności, neutralności czy bezstronności, chociaż zasady te nie są jednolicie stosowane we wszystkich definicjach.

Międzynarodowa mediacja rodzinna

Komisja Europejska definiuje mediację rodzinną o charakterze transgranicznym, zwaną również międzynarodową mediacją rodzinną jako „postępowanie prowadzone przez jedną bezstronną i wykwalifikowaną osobę trzecią, czyli mediatora, lub kilka takich osób. Mediator nie ma uprawnień do podejmowania decyzji, ale pomaga stronom w ponownym nawiązaniu dialogu i wspiera je w samodzielnym rozwiązaniu problemu. Osiągnięte porozumienie pozwala rozstrzygnąć spór w sposób dostosowany do indywidualnych potrzeb, z uwzględnieniem najlepiej pojętego interesu dziecka (...)”⁹.

Mediator

Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego stosuje termin „mediator” w odniesieniu do prowadzącej mediację bezstronnej osoby trzeciej. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego zauważa, że wiele definicji pojęcia „mediator” zawartych w instrumentach krajowych lub regionalnych odzwierciedla niezbędne wymogi (prawne), które należy spełniać, aby być „mediatorem”, oraz sposób, w jaki należy prowadzić mediację. (...) Pojęcie to stosuje się, o ile nie zaznaczono inaczej,

bez uszczerbku dla profilu zawodowego mediatora oraz specjalnych wymogów, których spełnienie może być wymagane, aby daną osobę można było określać mianem „mediatora” w danym systemie prawnym. Pojęcie „mediator” stosuje się niezależnie od tego, czy mediacja odbywa się w formie ko-mediacji / współmediacji czy mediacji z udziałem jednego mediatora, tj. o ile nie podano inaczej, każde użycie w przewodniku pojęcia „mediator” w liczbie pojedynczej odnosi się również do mediacji prowadzonej przez więcej niż jednego mediatora”¹⁰.

Porozumienie mediacyjne

Pojęcie „porozumienie mediacyjne” stosuje się w odniesieniu do wyniku mediacji, tj. wspólnego rozwiązania wypracowanego przez strony podczas mediacji.¹¹

Przemoc domowa

Przemoc domowa odnosi się do wszystkich aktów przemocy fizycznej, seksualnej, psychicznej lub ekonomicznej, które mają miejsce w rodzinie lub gospodarstwie domowym lub między byłymi lub obecnymi małżonkami lub partnerami, niezależnie od tego, czy sprawca mieszka lub mieszkał z ofiarą.

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej („Konwencja stambulska”), CETS Nr 210, 2011, art. 3.b.

⁹ European Justice (2020), *Mediacja rodzinna, Czym jest mediacja rodzinna o charakterze transgranicznym?*, ostatnie uaktualnienie: 17/06/2025.

¹⁰ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 7.

¹¹ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 10.

AKRONIMY

Konwencja haska z 1980 r.

Konwencja haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (*Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction*)

Konwencja haska z 1996 r.

Konwencja haska o jurysdykcji, prawie właściwym, uznaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci. (*Hague Convention on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Cooperation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children*)

Art. artykuł

Par. paragraf

CIM Mediacja z udziałem dziecka (*Child-inclusive mediation*)

Dz. Urz. Dziennik Urzędowy

Dz. U. Dziennik Ustaw

ECHR Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (*European Convention on Human Rights*)

UE Unia Europejska

HCCH Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego (*Hague Conference on Private International Law*)

IFM Międzynarodowa mediacja rodzinna (*International family mediation*)

ISS Międzynarodowa Służba Socjalna (*International Social Service*)

k.p.c. Kodeks postępowania cywilnego

MiKK e.V Międzynarodowe Centrum Mediacji w Konfliktach Rodzinnych i Porwaniach Dzieci (Niemcy)

nast. następne

np. na przykład

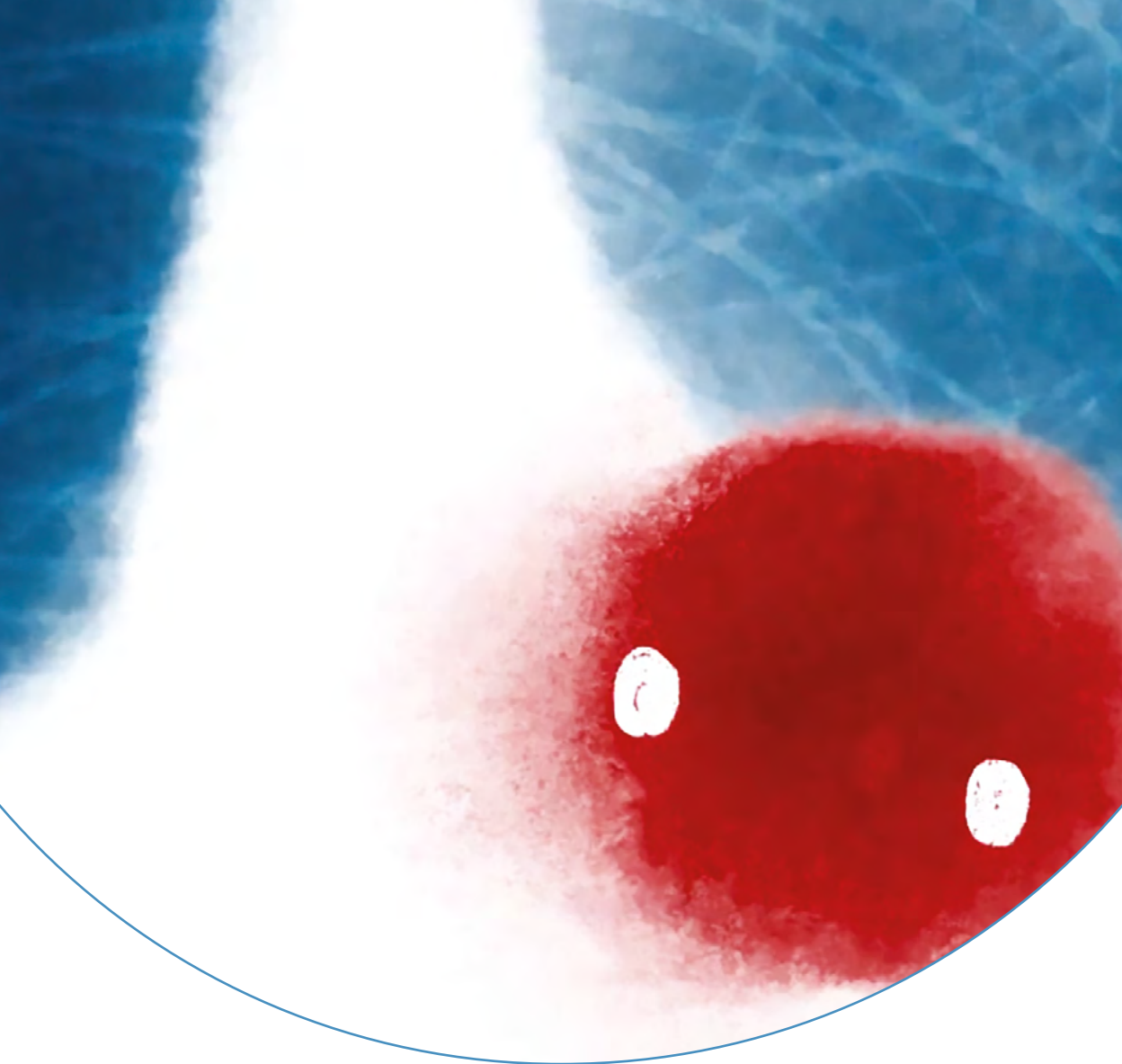
Nr Numer

poz. pozycja

RP Rzeczpospolita Polska

UNCRC Konwencja ONZ o prawach dziecka (*United Nations Convention on the Rights of the Child*)

z późn. zm. z późniejszymi zmianami

1

WPROWADZENIE

Międzynarodowe uprowadzenie dziecka odnosi się do sytuacji, w których rodzic zabiera swoje dziecko lub dzieci do innego państwa lub zatrzymuje je tam bez zgody drugiego rodzica.¹² Sytuacje takie występują zazwyczaj w przypadku rodzin przeżywających kryzys i często są związane z rozproszeniem członków rodziny lub ich powiązaniem z więcej niż jednym krajem.

W 2021 r. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego (HCCH) zidentyfikowała 2579 wniosków skierowanych do organów centralnych w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę, w tym 2180 wniosków o powrót dziecka i 399 wniosków o prawo do kontaktów z dzieckiem. Większość spraw dotyczyła pojedynczych dzieci w wieku średnio nieco poniżej 7 lat. Ogólny wskaźnik powrotów wyniósł 39%, z czego 16% stanowiły powroty dobrowolne, a 23% powroty na mocy orzeczenia sądowego. W porównaniu z poprzednimi latami ogólny wskaźnik powrotów spadł – w 2015 r. odnotowano 45% powrotów, w 2008 r. – 46%, w 2003 r. – 51%, a w 1999 r. – 50%.¹³

Organizacja *Missing Children Europe* informuje, że międzynarodowe uprowadzenia dzieci dotyczą drugiej pod względem wielkości grupy małoletnich uznanych za zaginionych w Unii Europejskiej i stanowią zdecydowaną większość spraw transgranicznych kierowanych do ogólnoeuropejskiej sieci telefonów zaufania ds. zaginionych dzieci. W 2020 r. krajowe telefony zaufania w 15 krajach Europy zarejestrowały 664 takie sprawy.¹⁴ W 2023 r. 18% spraw dotyczących zaginionych dzieci, które trafiły do infolinii, dotyczyło uprowadzeń dzieci w wieku od 4 do 11 lat przez rodziców. 42% uprowadzeń miało miejsce między państwami członkowskimi UE.¹⁵

Zgodnie z informacjami przygotowanymi przez Departament Statystyki i Analiz Departamentu Analiz i Strategii Ministerstwa Sprawiedliwości, które stanowią rejestr spraw cywilnych w pierwszej instancji¹⁶ w latach 2019–2024 odnotowano odpowiednio: w 2019 r. – 121 spraw, w 2020 r. - 154 sprawy, w 2021 r. - 152 sprawy, w 2022 r. - 162 sprawy, w 2023 r. - 162 sprawy, w 2024 r. - 153 sprawy.

Dostrzegając złożoność i znaczącą skalę problemu, społeczność międzynarodowa opracowała standardy i procedury postępowania w takich sytuacjach. Pomimo istnienia międzynarodowych i europejskich ram prawnych, zapobieganie międzynarodowym uprowadzeniom dzieci i reagowanie na nie pozostaje wyzwaniem. Złożoność sytuacji wynika z kilku czynników.

¹² Patrz: Glosariusz – definicja bezprawnego uprowadzenia lub zatrzymania dziecka.

¹³ Hague Conference on Private International Law (2023), *Global report. Statistical study of applications made in 2021 under the 1980 Child Abduction Convention*, p. 7. The data indicate the number of applications under the 1980 Child Abduction Convention made through Central Authorities and not all cases of international child abduction. They are based on responses from 71 of the 101 Contracting States that were Party to the 1980 Child Abduction Convention at the time and are estimated to reflect 94% of all applications received and sent in 2021 under the Convention (p. 5).

¹⁴ Missing Children Europe (2021), *Międzynarodowe uprowadzenia dzieci*, Missing Children Europe (brak daty), Dane i trendy na rok 2020 pochodzące z infolinii dla zaginionych dzieci i transgranicznych mediatorów rodzinnych, s. 2.

¹⁵ Missing Children Europe (undated), *Data and statistics from hotlines for missing children in 2023*.

¹⁶ <https://dane.gov.pl/pl/dataset/3757/resource/65605,ewidencja-spraw-cywilnych-prowadzonych-na-podsta/table>

Transgraniczny charakter spraw wymaga współpracy organów państwowych, instytucji pomocowych, ekspertów krajowych systemów prawnych i sądowych, opieki społecznej i służb zapewniających ochronę dzieci; podmioty te muszą współpracować i skutecznie komunikować się pomimo odmienności językowych i kulturowych. Znaczne różnice wciąż są faktem, np. w niektórych państwach członkowskich UE uprowadzenie dziecka za granicę jest przestępstwem, co utrudnia powrót do tego kraju rodzicowi uprowadzającemu.¹⁷

W tym kontekście projekt iCare ma na celu poprawę sytuacji dzieci będących ofiarami międzynarodowych uprowadzeń poprzez usprawnienie wdrażania rozporządzenia UE 2019/1111¹⁸ i wzmocnienie międzynarodowej mediacji rodzinnej, ze szczególnym uwzględnieniem interesu dziecka.

Międzynarodowa mediacja rodzinna to proces prowadzony przez jednego lub więcej wykwalifikowanych mediatorów, którzy pomagają rodzicom w nawiązaniu komunikacji i rozwiązywaniu sporu.

Mediatorzy są bezstronni i nie mają uprawnień do podejmowania decyzji ani wydawania poleceń rodzicom. Porozumienie osiągnięte w drodze mediacji jest rozwiązaniem dostosowanym

do konkretnego sporu między rodzicami, przywiązuje szczególną wagę do uwzględnienia dobra dziecka.¹⁹

Międzynarodowa mediacja rodzinna w Polsce jest dziedziną rozwijającą się, zarówno w zakresie konieczności uwzględnienia specyfiki postępowań i sposobu ich prowadzenia, odpowiedniego sposobu komunikacji z uczestnikami mediacji i przygotowania mediatora, jak również dlatego, że nie ma ugruntowanej, jednolitej praktyki orzekania w sprawach prowadzonych na podstawie konwencji haskiej.

Metodologia iCare ma na celu zapewnienie mediatorom rodzinnym prowadzącym sprawy dotyczące uprowadzenia dziecka za granicę wskazówek opartych na perspektywie dziecka. Wskazuje działania służące zapewnieniu poszanowania praw dziecka i dbaniu o jego dobro w ramach międzynarodowej mediacji rodzinnej. Chociaż dokument koncentruje się na sprawach dotyczących międzynarodowego uprowadzenia dziecka, przedstawione zasady i przykłady praktyczne mogą być interesujące również w przypadku innych transgranicznych sporów rodzinnych, w których rodzice próbują osiągnąć porozumienie w sprawie opieki nad dzieckiem i jego najlepszego interesu w drodze mediacji.

¹⁷ W niektórych krajach czyn taki - w przypadku, gdy zarówno rodzic, który uprowadził dziecko, jak i rodzic, który został pozbawiony dziecka, sprawują pełną władzę rodzicielską (Chorwacja, Dania, Cypr, Finlandia, Francja, Niemcy, Grecja, Irlandia, Włochy, Holandia) lub gdy rodzic uprowadzający dziecko, sprawuje ograniczoną władzę rodzicielską (Austria, Belgia, Węgry, Litwa, Polska, Portugalia, Słowenia, Hiszpania, Szwecja) - uznawany jest za przestępstwo. Specjalski, M. (2019), *Kryminalizacja „uprowadzeń rodzicielskich” w niektórych krajach europejskich a prawo człowieka do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego*, HDIM.CS/0348/19, 24 września 2019. Kosonoga-Zygmunt, J. (2021), *Odpowiedzialność karna rodziców za uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego dziecka* (art. 211 K.), *Ius Novum*, 3/2021.

¹⁸ Council Regulation (EU) 2019/1111 of 25 June 2019 on jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, and on international child abduction ([Regulation EU 2019/1111](#)).

¹⁹ European Justice (2020), *Mediacja rodzinna, Czym jest mediacja rodzinna o charakterze transgranicznym?*, ostatnie uaktualnienie: 08/10/2020.

Podstawę metodologii stanowią zapisy międzynarodowych i unijnych aktów prawnych, zalecenia i przewodniki dobrych praktyk, w szczególności:

- Przewodnik Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego dotyczący dobrych praktyk w zakresie mediacji (2012 r.)²⁰
- Wytyczne Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom (2010 r.)²¹
- Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy na temat mediacji rodzinnej (1998 r.)²²
- Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie promowania praw i najlepszego interesu dziecka w postępowaniach dotyczących separacji rodziców (2025)²³
- Uwagi ogólne Komitetu Praw Dziecka²⁴
- Dokumenty Międzynarodowej Służby Socjalnej: Karta międzynarodowej mediacji rodzinnej (2017 r.) oraz Rozwiązywanie konfliktów rodzinnych, przewodnik międzynarodowych mediacji rodzinnych (2014 r.)²⁵
- Europejski kodeks postępowania mediatorów i podmiotów świadczących usługi mediacyjne (2004 i 2018 r.)²⁶.

Niniejszy dokument został opracowany przez Rzeczpospolitą Polską. Opiera się on na europejskiej metodologii iCare dotyczącej międzynarodowej mediacji rodzinnej w najlepszym interesie dziecka²⁷, która została opracowana w latach 2021–2022 w oparciu o konsultacje z międzynarodowymi, europejskimi i krajowymi zainteresowanymi stronami oraz ekspertami. W drugiej fazie projektu, w latach 2025–2027, europejska metodologia została przetłumaczona i dostosowana do kontekstów krajowych, a także innych krajów partnerskich projektu, Bułgarii, Francji i Polski, oraz uzupełniona praktycznymi przewodnikami wspierającymi jej stosowanie na poziomie krajowym.

20 Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012.

21 Rada Europy, *Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom*, 2010.

22 Rada Europy, Komitet Ministrów, Rekomendacja R (98) 1 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej, 21 stycznia 1998. Patrz również: Rada Europy, Komitet Ministrów, Rekomendacja Rec(2002)10 Komitetu Ministrów Rady Europy dla Państw członkowskich na temat mediacji w sprawach cywilnych, 18 września 2002.

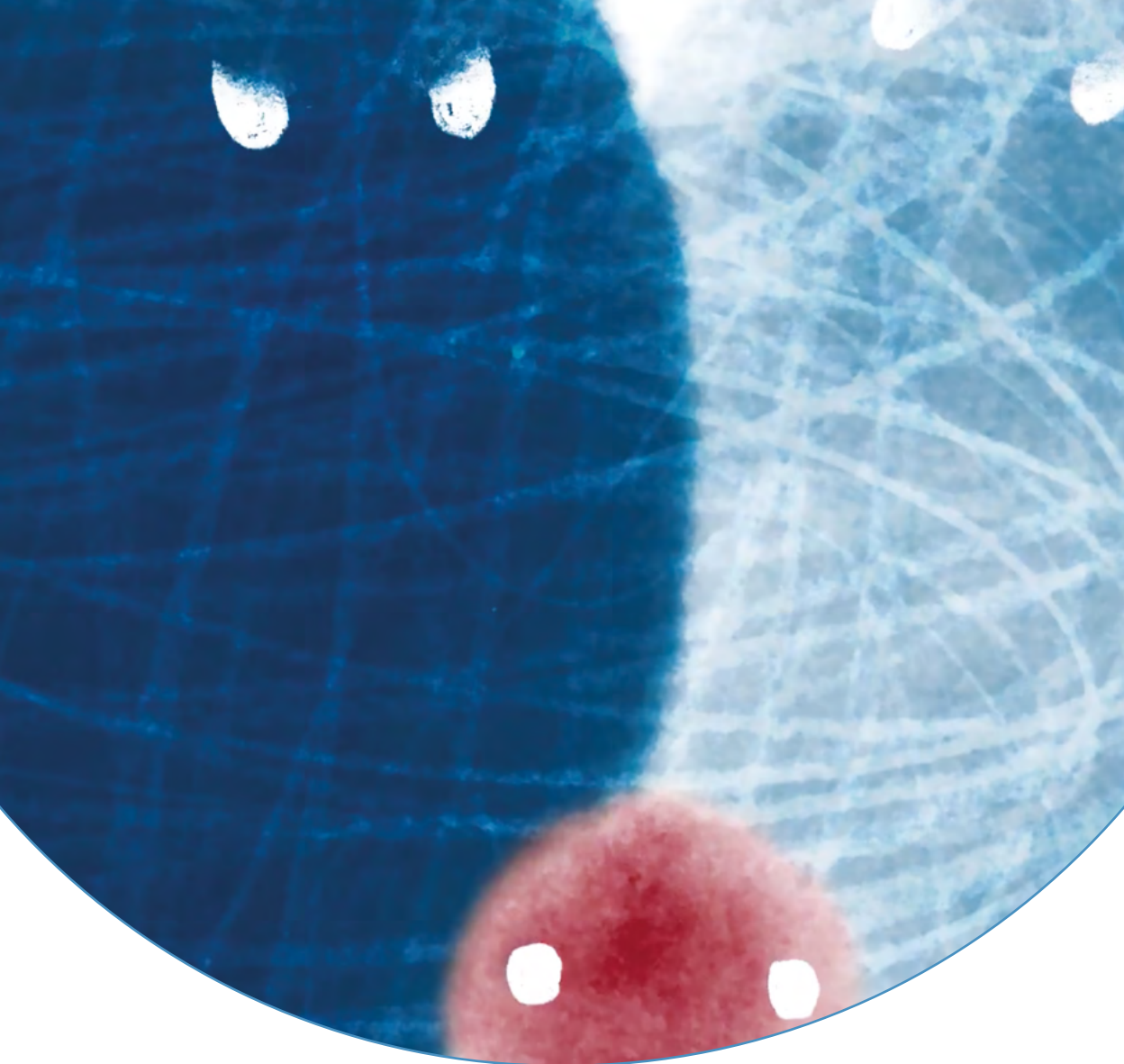
23 Council of Europe Recommendation [CM/Rec\(2025\)4](#) of the Committee of Ministers to member States on the protection of the rights and best interests of the child in parental separation proceedings, 28 May 2025.

24 Patrz zwłaszcza: Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 12 (2009), Prawo dziecka do bycia wysłuchanym, CRC/C/GC/12, 2009. Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 14 (2013) dotycząca prawa dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów (art. 3 ust. 1), CRC/C/GC/14, 2013.

25 Międzynarodowa Służba Socjalna, *Karta międzynarodowej mediacji rodzinnej, proces oparty na współpracy*, 2017, Międzynarodowa Służba Socjalna, *Rozwiązywanie konfliktów rodzinnych, przewodnik międzynarodowych mediacji rodzinnych*, 2014.

26 Europejski kodeks postępowania mediatorów, 2004 r. Rada Europy, *Europejska Komisja ds. Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ)*, *Europejski kodeks postępowania podmiotów świadczących usługi mediacyjne*, CEPEJ(2018)24, 3-4 grudnia 2018.

27 Defence for Children International – Italy, [International Family Mediation in the best interests of the child. Methodology and orientations for mediation in international child abduction](#), iCare, 2022. *iCare Project, Taking the child's best interests as a priority*.

2 MIĘDZYNARODOWE PRZYPADKI UPROWADZENIA DZIECI: PRZEGLĄD SYTUACJI (PL)

W Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński wskazano: W Polsce mediacja w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, w tym w sprawach dotyczących międzynarodowego uprowadzenia dziecka, jest coraz częściej stosowana jako alternatywna metoda rozwiązywania sporów (ADR).

Pomimo wprowadzenia przepisów dotyczących mediacji w 2005 r., początkowo nie cieszyła się ona dużym zainteresowaniem. W 2006 r. w całej Polsce zarejestrowano jedynie 270 postępowań mediacyjnych w sprawach rodzinnych.²⁸ Znaczenie mediacji wzrosło po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w 2008 r., kiedy to sądy zaczęły częściej kierować strony do mediacji w sprawach rozwodowych i dotyczących kontaktów z dziećmi.

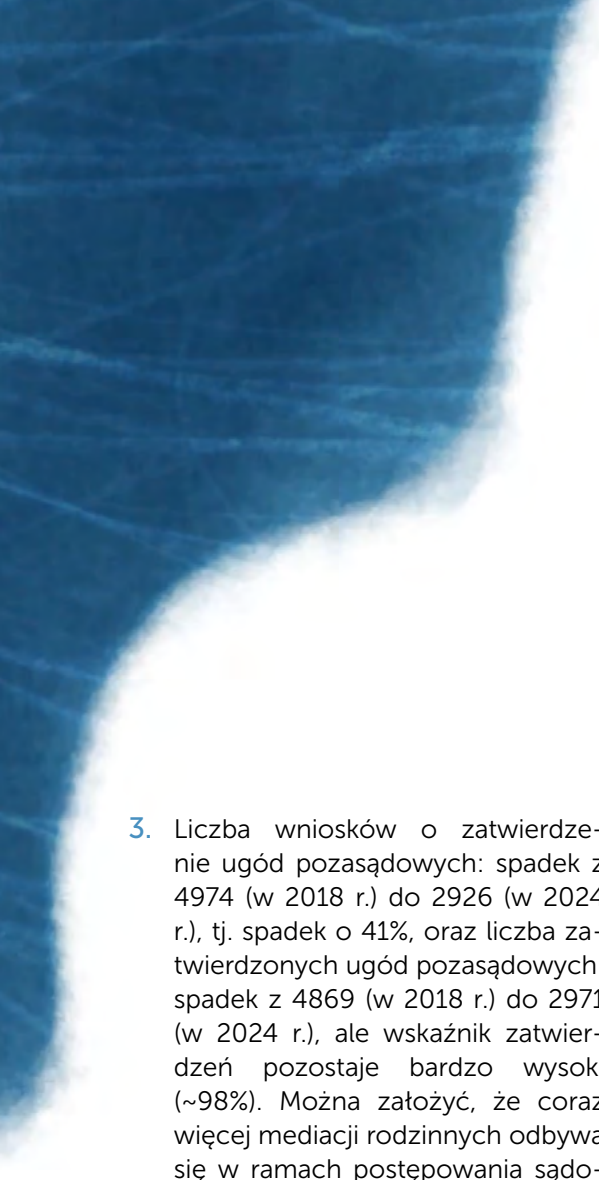
Kolejne zmiany prawne, takie jak wprowadzenie obowiązku informowania o próbach mediacji w postępowaniach rozwodowych na mocy nowelizacji z 2015 r., przyczyniły się do znacznego wzrostu liczby mediacji rodzinnych – 4316 spraw w 2016 r. i 6575 spraw w 2017 r.

Praktycy, w tym sędziowie, prawnicy i mediatorzy, podkreślają rosnącą rolę mediacji w sprawach rodzinnych. Wskazują oni na korzyści płynące z mediacji, takie jak szybsze rozstrzygnięcie sporów, mniejszy stres emocjonalny dla dziecka oraz większa elastyczność w ustalaniu warunków porozumienia. Mediacja pozwala rodzicom skupić się na dobru dziecka, co zwiększa szansę na osiągnięcie trwałego porozumienia w kwestiach dotyczących wychowania dziecka i kontaktów z obojgiem rodziców.

Na podstawie danych za lata 2018–2024 dotyczących postępowań mediacyjnych w sprawach rodzinnych w Polsce można sformułować następujące kluczowe wnioski i trendy:

1. Wzrost liczby spraw kierowanych do mediacji (sądowej) – z 6933 spraw (w 2018 r.) do 10 956 spraw (w 2024 r.). To wzrost o ponad 57% w ciągu 7 lat, co świadczy o rosnącym zaufaniu sądów do mediacji jako skutecznego narzędzia rozwiązywania konfliktów rodzinnych.
2. Liczba umorzeń postępowań z powodu zawarcia ugody: z 2409 (ok. 37% skuteczności w stosunku do ogółu spraw) w 2018 r. do 3881 (ok. 47% skuteczności w stosunku do ogółu spraw) w 2024 r. Wzrost liczby umorzeń potwierdza skuteczność mediacji sądowej i poprawę jakości mediacji – więcej spraw zakończonych ugodą skutkuje trwałym porozumieniem.

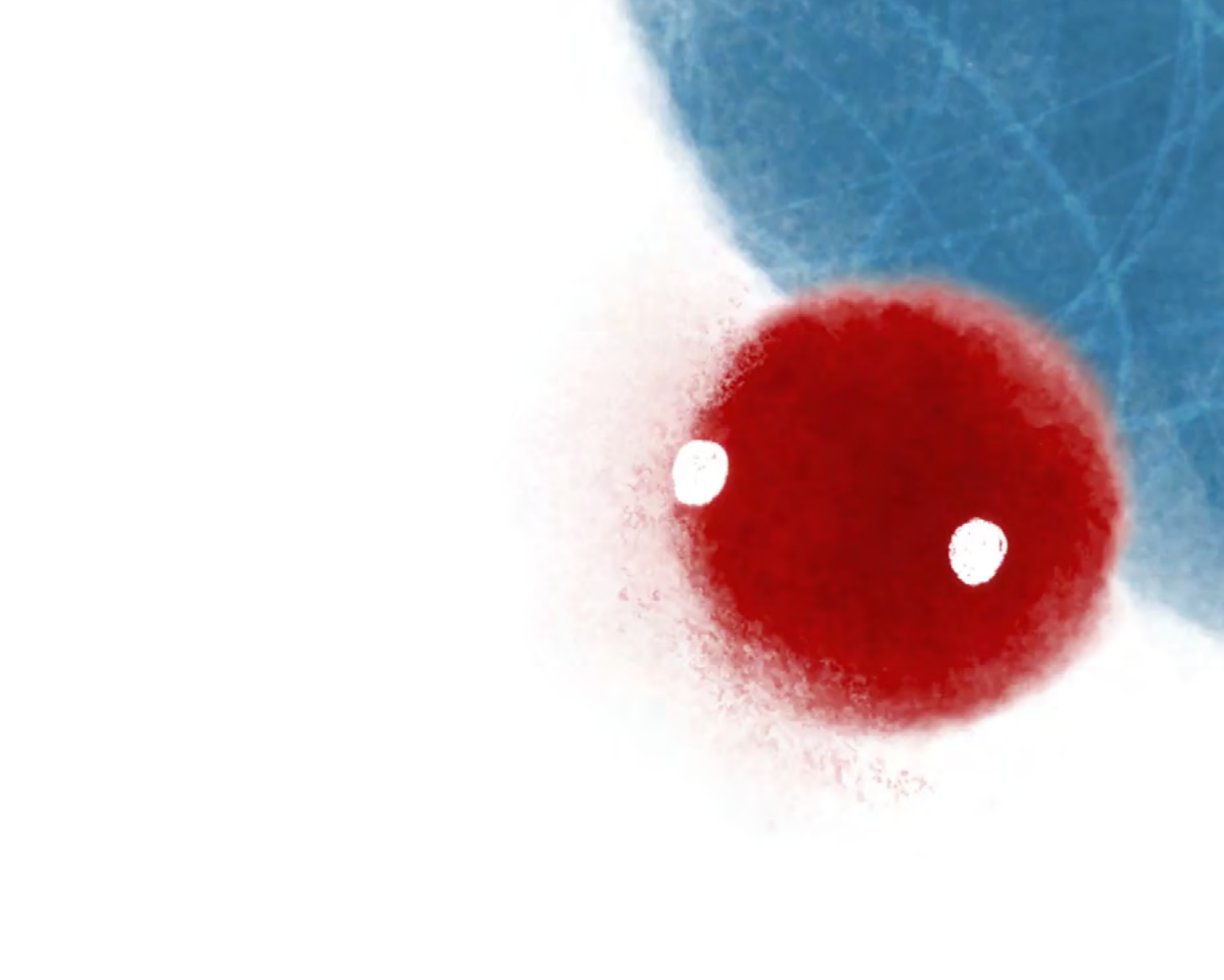
²⁸ Ministerstwo Sprawiedliwości udostępnia szczegółowe dane statystyczne dotyczące mediacji rodzinnej w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości. Sekcja „Opracowania wieloletnie” zawiera podsumowania obejmujące lata 2006–2024, w tym: liczbę spraw rodzinnych skierowanych do mediacji, liczbę osiągniętych ugod, wskaźnik skuteczności mediacji. Dane te są dostępne pod adresem: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>.

-
3. Liczba wniosków o zatwierdzenie ugód pozasądowych: spadek z 4974 (w 2018 r.) do 2926 (w 2024 r.), tj. spadek o 41%, oraz liczba zatwierdzonych ugód pozasądowych: spadek z 4869 (w 2018 r.) do 2971 (w 2024 r.), ale wskaźnik zatwierdzeń pozostaje bardzo wysoki (~98%). Można założyć, że coraz więcej mediacji rodzinnych odbywa się w ramach postępowania sądowego, a nie całkowicie poza sądem.
 4. Marginalne przypadki odmowy zatwierdzenia ugody: zarówno w mediacji sądowej, jak i pozasądowej odsetek odmów zatwierdzenia ugody wynosi mniej niż 1%, co świadczy o wysokiej jakości pracy mediatorów i formalnej poprawności zawieranych ugód.

Podsumowując, rosnąca liczba spraw kierowanych do mediacji sądowej wskazuje, że instytucja ta staje się coraz bardziej powszechna i skuteczna w systemie sądów rodzinnych. Sku-

teczność mediacji stale rośnie, a coraz większy odsetek spraw kończy się zawarciem ugody. Mediacja pozasądowa ma mniejszy udział, ale nadal odgrywa ważną rolę – jej skuteczność pozostaje bardzo wysoka. Warto nadal promować mediację w sprawach rodzinnych, zwłaszcza jako narzędzie w sprawach o charakterze transgranicznym (np. uprowadzenie dziecka), gdzie może skrócić czas trwania postępowania i zmniejszyć konflikt.

W sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę mediacja i dobrowolny powrót są zalecane na każdym etapie postępowania, zwłaszcza na początku postępowania. W praktyce mediacja w takich sprawach może być prowadzona przez mediatorów specjalizujących się w sprawach międzynarodowych, często w modelu współmediacji w którym uczestniczy dwóch mediatorów z różnych krajów, co ułatwia komunikację i uwzględnia różnice kulturowe.

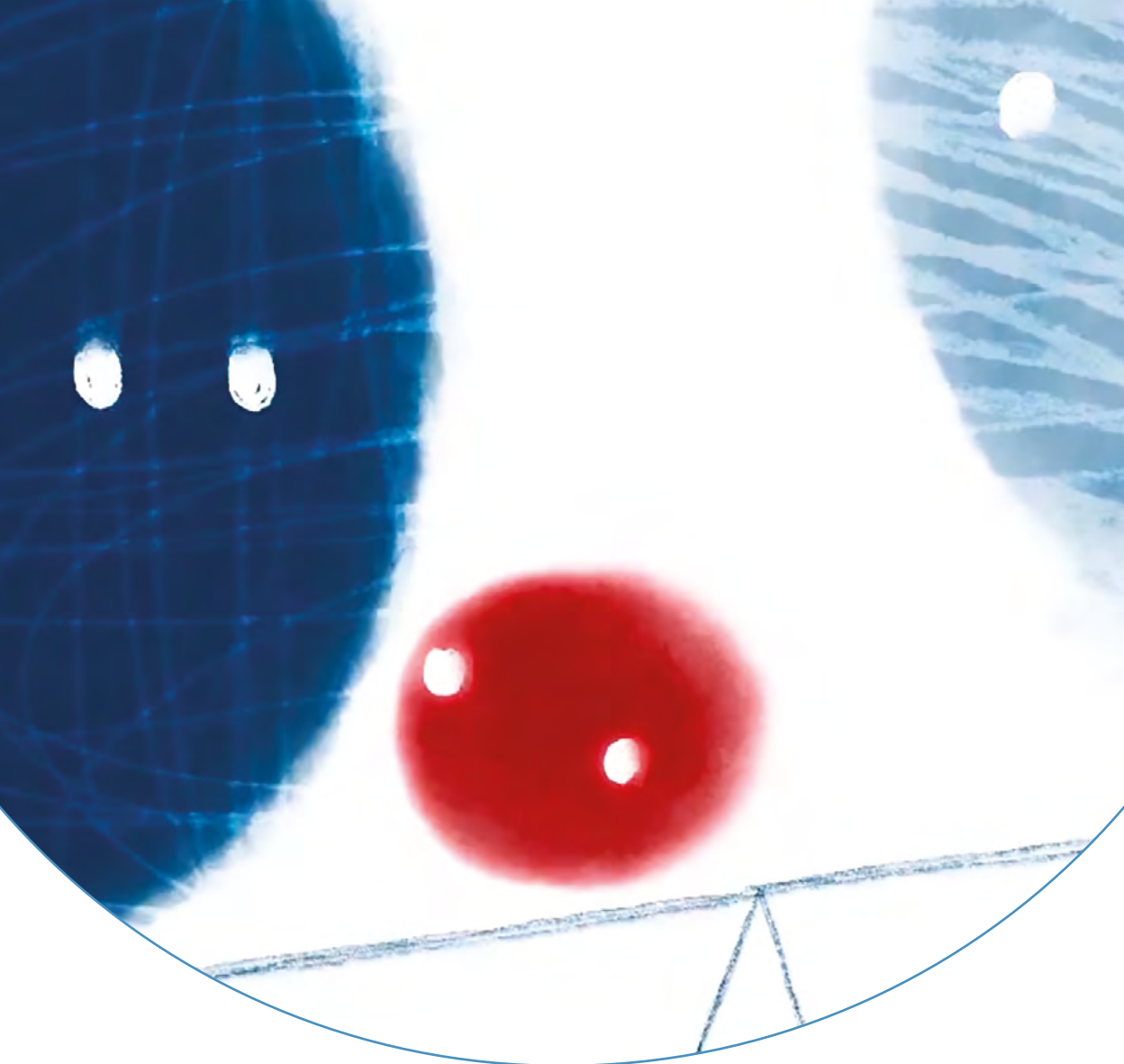

Dane²⁹ pokazują, że w latach 2019–2024 w sądach pierwszej instancji rozpatrzono 843 sprawy dotyczące nakazów zwrotu. Tylko 5 z nich zakończyło się mediacją. W sądach drugiej instancji rozpatrzono 443 sprawy i w żadnej z nich nie była prowadzona mediacja.

W 61 sprawach rozstrzyganych przez sądy pierwszej instancji, w których zarządzono wydanie dziecka, i w 87 sprawach w sądach drugiej instancji – żadna z nie zakończyła się mediacją.

Powyższe dane pokazują, że mediacja w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka na mocy konwencji haskiej w Polsce nadal nie jest normą, zwłaszcza na etapie podejmowania decyzji (zarządzenie powrotu dziecka). Widoczne są jednak niewielkie postępy, szczególnie w sprawach dotyczących egzekwowania prawa. Może to odzwierciedlać rosnący wpływ transformacyjnych lub opartych na traumie modeli mediacji, promowanych przez organizacje pozarządowe i organizacje zajmujące się ochroną dzieci.

²⁹ Ministerstwo Sprawiedliwości udostępnia szczegółowe dane statystyczne dotyczące liczby spraw rozpatrywanych na podstawie Konwencji haskiej oraz sposobu ich rozstrzygnięcia w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości obejmującym lata 2006–2024. Dane te są dostępne pod adresem: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>.

3 MEDIACJE W MIĘDZYNARODOWYCH UPROWADZENIACH DZIECI: SZANSE I WYZWANIA

SZKODLIWE SKUTKI MIĘDZYNARODOWYCH UPROWADZEŃ DZIECI

Międzynarodowe uprowadzenie dziecka pociąga za sobą wiele szkodliwych skutków, które mogą towarzyszyć mu przez całe życie. Badania empiryczne osób dorosłych, które w dzieciństwie doświadczyły międzynarodowego uprowadzenia wskazują, że dla dziecka uprowadzenie jest zazwyczaj wydarzeniem traumatycznym, ponieważ zostało ono „...zabrane z domu, szkoły, od przyjaciół, zwierząt domowych i dalszej rodziny, a także mogło słyszeć kłamstwa mające uzasadnić to, co się stało. Często pojawia się poczucie zagubienia, bycia oszukanym, z którym dziecko musi sobie radzić samo, podobnie jak z uczuciem straty i żalu...”³⁰. Powrót do rodzica, od którego dziecko zostało wcześniej odseparowane, często stanowił kolejne traumatyczne doświadczenie. Dziecku trudno było zbliżyć się do rodzica lub rodziny, do której wróciło. W przypadku osób, które nie wróciły w dzieciństwie, uczucia te czasami utrzymywały się w dorosłym życiu i nie ustępowały.³¹

Dorośli, którzy w dzieciństwie zostali uprowadzeni przez jednego z rodziców, często przez wiele lat borykają się z konsekwencjami tego doświadczenia: problemami ze zdrowiem psychicznym, depresją, poczuciem izolacji i niskiej wartości, a nawet skłonnościami samobójczymi. Trudności w zaufaniu innym, nawiązywaniu intymnych relacji, brak wiary w trwałość związków mogą wpływać na relacje osobiste. Niektórzy uczestnicy badań mieli trudności z opisaniem własnej tożsamości, ponieważ czuli się całkowicie zdefiniowani przez doświadczenie porwania. Niektórzy czuli się winni lub odrzuceni przez rodzica, od którego zostali uprowadzeni z powodu gniewu, jaki rodzic czuł wobec dziecka, które nie znalazło drogi powrotnej.³²

Doświadczenia dzieci i rodziców związane z międzynarodowym uprowadzeniem pokazują, że często problemy nie kończą się wraz z powrotem dziecka do rodzica. Zapobieganie natychmiastowym i długoterminowym szkodom wymaga zapewnienia ciągłego wsparcia dziecku, rodzicowi, którego dziecko uprowadzono oraz rodzeństwu zarówno przed, w trakcie jak i po powrocie dziecka. Dzieci, które nie wróciły i ich rodziny, również potrzebują pomocy.³³

Badania pokazują ponadto, że uprowadzone dzieci podczas porwania mogą

30 Freeman, M., *Parental child abduction, The long-term effects*, International Centre for Family Law, Policy and Practice, 2014, s. 8-9.

31 Freeman, M., *Parental child abduction, The long-term effects*, International Centre for Family Law, Policy and Practice, 2014, s. 8-9. Freeman, M., *Parental child abduction: the long-term effects*, Wystąpienie wygłoszone 25 listopada 2014 r. w Radzie Państw Morza Bałtyckiego, *Transgraniczna ochrona dzieci: rola sędziów, służb socjalnych i organów centralnych*, Czwarte spotkanie ekspertów, pełne sprawozdanie ze spotkania, PROTECT Children on the Move, CBSS Jednostka ds. dzieci, 2014.

32 Freeman, M., *Parental child abduction: the long-term effects*, Wystąpienie wygłoszone 25 listopada 2014 r. w Radzie Państw Morza Bałtyckiego, *Transgraniczna ochrona dzieci: rola sędziów, służb socjalnych i organów centralnych*, Czwarte spotkanie ekspertów, pełne sprawozdanie ze spotkania, PROTECT Children on the Move, CBSS Jednostka ds. dzieci, 2014. Freeman, M., *Parental child abduction, The long-term effects*, International Centre for Family Law, Policy and Practice, 2014.

33 Freeman, M., *Parental child abduction, The long-term effects*, International Centre for Family Law, Policy and Practice, 2014, s.7.

stać się ofiarami przemocy fizycznej lub seksualnej ze strony porywającego rodzica lub innych bliskich osób.³⁴ Instytucje pomocowe i urzędnicy państwowi zajmujący się takimi sprawami nie powinni zatem zakładać, że dziecko jest bezpieczne i otoczone troskliwą opieką tylko dlatego, że przebywa

z jednym z rodziców. Należy zawsze brać pod uwagę możliwość, że dziecko jest ofiarą przemocy lub wykorzystywania, a mediatorzy muszą być uwrażliwieni, posiadać odpowiednią wiedzę i kompetencje, aby stosownie reagować na wszelkie niepokojące oznaki, podejrzania lub wątpliwości.

W POLSCE NIE PROWADZONO BADAŃ DOTYCZĄCYCH SZKODLIWYCH SKUTKÓW
MIĘDZYNARODOWEGO UPROWADZENIA DZIECKA.

MEDIACJA JAKO DZIAŁANIE ZAPOBIEGAWCZE: ZALETY I SZANSE

Międzynarodowe uprowadzenie dziecka powoduje ogromne obciążenie emocjonalne i istotnie utrudnia komunikację między rodzicami. Uważa się, że mediacja zwiększa prawdopodobieństwo przywrócenia dialogu, skoncentrowania się na potrzebach i dobru dziecka oraz podjęcia prób osiągnięcia porozumienia.³⁵

Mediacja jest procesem przejrzystym a rodzice powinni być w pełni poinformowani, by móc uczestniczyć w nim na równych prawach. W mediacji mogą uczestniczyć inne ważne osoby: prawnicy rodziców, kurator procesowy dziecka, pracownicy socjalni, przedstawiciele organizacji działających na rzecz ochrony dzieci, tłumacze.

W zależności od wieku dziecka, może ono uczestniczyć w mediacji, by przedstawiać własne zdanie i punkt widzenia. Mediacja ma charakter poufny - informacje ujawniane w jej trakcie przez rodziców nie są przekazywane sądowi. Poufność umożliwia i zachęca do otwartego dialogu w celu rozwiązania bieżących problemów, nawet tych szczególnie delikatnych i złożonych. W bezpiecznej przestrzeni rodzice mogą na równych zasadach poszukiwać rozwiązań i dążyć do porozumienia. Czują się bardziej odpowiedzialni za przebieg postępowania i rozwiązanie sporu. W sądzie rodzice dziecka raczej niechętnie ujawniają informacje osobiste i wrażliwe, w wyniku czego sędzia musi podejmować decyzje na podstawie informacji niekomplet-

³⁴ Janvier, R.F., McCormick, K., Donaldson, R., Parental kidnapping: a survey of left-behind parents, *Juvenile and Family Court Journal*, t. 41.1, 1990, s. 1-8, cyt. za: Freeman, M., *Parental child abduction, The long-term effects*, International Centre for Family Law, Policy and Practice, 2014, s. 8.

³⁵ Niniejszy rozdział opiera się w znacznej mierze na: Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacja, Przewodnik dobrych praktyk zgodnie z Konwencją haską z dnia 25 października 1980 r. w sprawie cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, 2012, s. 21-26.

nych lub stronnicych a strony mogą nie uznać wyniku postępowania sądowego za „sprawiedliwe” rozwiązanie. Może mieć to konsekwencje dla trwałości wyniku takiego postępowania a dziecku przynieść dalszą krzywdę w przypadku wznowienia konfliktu pomiędzy rodzicami. Z tego względu porozumienia mediacyjne są ogólnie uważane za bardziej trwałe niż orzeczenia sądowe.

Nawet jeśli mediacja nie doprowadzi do porozumienia i sprawa trafi do sądu, proces mediacyjny zazwyczaj poprawia relacje i komunikację między rodzicami. Dorośli zaczynają ponownie rozmawiać i słuchać się nawzajem, uczą się analizować i rozwiązywać spory, zaczynają dostrzegać konsekwencji swoich decyzji i działań dla dziecka. Mediacja może pomóc w odzyskaniu poczucia wspólnej odpowiedzialności za dziecko i skupieniu się na tym, co dla niego dobre. Tym samym przygotowuje strony do bieżącej i długofalowej współpracy, niezbędnej z uwagi na prawo dziecka do kontaktów i osobistych relacji z obojgiem rodziców oraz rolę i obowiązki każdego z nich wobec dziecka. Mediacja może ułatwić rodzicom przyjęcie i stosowanie się do decyzji sądu oraz powstrzymanie ich przed wniesieniem odwołania.

Mediacja jest zazwyczaj mniej kosztowna niż postępowanie sądowe, zwłaszcza gdy rodzice mają zapewnioną pomoc w postaci wsparcia finansowego na pokrycie kosztów mediatora. W dłuższej perspektywie koszty są niższe, gdy mediacja prowadzi do trwałego porozumienia między rodzicami. Nie muszą oni ponosić dalszych kosztów dochodzenia roszczeń na drodze prawnej. Mediacja ma zalety proceduralne, pomaga dotrzymać krótkiego terminu sześciu

tygodni określonego w Rozporządzeniu UE 2019/1111 (art. 24 ust. 2) i art. 2 Konwencji haskiej z 1980 r. Jeżeli mediacja ma formę osobistych spotkań w kraju, do którego dziecko zostało uprowadzone, rodzic, któremu odebrano dziecko, może w tym okresie spędzać z nim czas.

Postępowanie sądowe ogranicza się do spraw należących do właściwości sądu. W ramach mediacji rodzice mają możliwość poruszania kwestii, które nie zostałyby uznane za istotne z prawnego punktu widzenia w postępowaniu sądowym, co może pomóc w rozwiązaniu długotrwałych sporów rodzinnych. Ramy prawne i kwestie jurysdykcyjne mają zapewnić skuteczność ugody mediacyjnej a czas na osiągnięcie ugody jest zazwyczaj krótki, niemniej jednak w przebiegu mediacji strony mogą poruszyć więcej istotnych kwestii oraz ustalić warunki i tryb powrotu dziecka.³⁶

Mediacja ma również duży potencjał regulowania kwestii zmiany miejsca zamieszkania dziecka i zapobiegania międzynarodowym uprowadzeniom. Rodzice są zwykle bardziej skłonni przystać na zmianę miejsca zamieszkania dziecka, jeśli kwestie kontaktu z dzieckiem zostaną wcześniej ustalone. Porozumienie mediacyjne zatwierdzone przez sąd lub orzeczenie sądu oparte na porozumieniu mediacyjnym będą uznawane i wykonalne we wszystkich państwach będących stronami Konwencji haskiej z 1996 r. (zgodnie z art. 23 i 28). Mediacja jest zatem korzystna również w sprawach dotyczących kontaktów transgranicznych i zmiany miejsca zamieszkania. W Polsce nie prowadzono badań dotyczących zalet i możliwości mediacji w sprawach dotyczących międzynarodowego uprowadzenia dziecka.

³⁶ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 54-55.

OGRANICZENIA I TRUDNOŚCI W MEDIACJI

Mediacja w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę wiąże się z szeregiem trudności: transgraniczny charakter, nasilony konflikt między rodzicami, konieczność szybkiego działania, w niektórych przypadkach również ryzyko wszczęcia postępowania karnego w stosunku do sprawcy uprowadzenia w momencie jego powrotu. Dodatkowe wyzwania wynikają z różnic kulturowych odnośnie zapobiegania sporom między rodzicami i ich polubownego rozwiązywania oraz wsparcia i pomocy dostępnej dla rodziców w tym zakresie. Egzekwowanie porozumień mediacyjnych w dwóch różnych krajach może być trudne, niepewne i kosztowne.³⁷

Trudności wynikają również z charakteru decyzji dotyczących dzieci, które mają charakter *rebus sic stantibus*, w obliczu dynamicznej natury sytuacji, również ze względu na rozwój i umiejętności dziecka. W związku z tym sytuacja dziecka i okoliczności sprawy mogą ulec zmianie nawet w krótkim czasie, a decyzje i środki mogą wymagać odpowiedniego przeglądu i dostosowania. Dynamika ta może wpływać na wykonywanie decyzji.

Mediacja w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę ma

pewne ograniczenia.

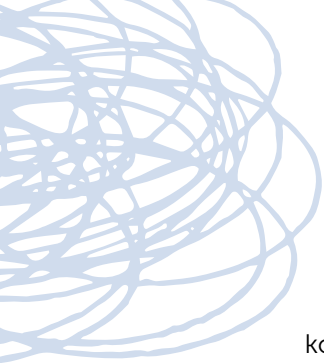
Jeśli jedno z rodziców nie chce uczestniczyć w mediacji, proces taki nie może zakończyć się sukcesem, ponieważ wymaga dobrowolnego zaangażowania obojga rodziców. W sytuacji zdecydowanej nierównowagi sił pomiędzy rodzicami, ograniczonych zdolności poznawczych jednego z rodziców, przemocy domowej, przemocy związanej z picią, innych formy przemocy lub wykorzystywania w rodzinie, problemów zdrowia psychicznego, nadużywania substancji psychoaktywnych, a także w zależności od konkretnych okoliczności sprawy, mediacja może nie być odpowiednim rozwiązaniem i konieczne lub wskazane może być zaangażowanie organu sądowego.³⁸

Mediatorzy muszą być świadomi szkodliwego wpływu na dziecko wszelkich form przemocy, zwłaszcza gdy przemoc ma miejsce w rodzinie. (*patrz: Ramka 1*).

W tym kontekście rozporządzenie UE 2019/1111 stwierdza w motywie 49, że mediacja nie zawsze jest rozwiązaniem odpowiednim, zwłaszcza w przypadkach przemocy domowej. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i

³⁷ Od 1 sierpnia 2022 r. obowiązuje Rozporządzenie Rady UE 2019/1111. Jednym z jego celów jest ułatwienie wykonywania decyzji i porozumień (motyw 2; odnośnie porozumień ustanawiających powrót dziecka po uprowadzeniu zob. motywy 5 i 22). Umowy takie powinny mieć określone cechy (motyw 14) i muszą spełniać wymogi dotyczące wysłuchania dziecka (motyw 71). Umowy posiadające wymienione cechy powinny być traktowane jako decyzje i w związku z tym podlegać natychmiastowemu wykonaniu. Oczekuje się, że przepisy te ułatwią, ograniczą koszty i zapewnią wykonanie podjętych decyzji. W dalszym ciągu trudności budzi obieg umów pakietowych dotyczących różnych aspektów i nie ograniczających się do kwestii odpowiedzialności rodzicielskiej. Carpaneto, L., *Wprowadzenie do ram normatywnych dotyczących mediacji w sprawach uprowadzenia dziecka za granicę*, seminarium krajowe iCare, Genua, Włochy, 24 maja 2022.

³⁸ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 23-24.

przemocy domowej („konwencją stambulska”) zobowiązuje państwa-strony do wprowadzenia zakazu stosowania obowiązkowych alternatywnych sposobów rozstrzygania

sporów, takich jak mediacja czy rozjemstwo, w odniesieniu do wszystkich form przemocy objętych zakresem konwencji (art. 48 ust. 1).

Autorzy konwencji uznali, że „w szczególności w prawie rodzinnym metody rozwiązywania sporów alternatywne wobec orzeczeń sądowych uznaje się za bardziej korzystne dla stosunków rodzinnych i prowadzące do trwalszego rozstrzygania sporów”. Zaznaczyli jednak również „negatywne skutki, jakie mogą one mieć w przypadkach przemocy objętych zakresem stosowania niniejszej konwencji, w szczególności, jeżeli udział w takich alternatywnych metodach rozstrzygania sporów jest obowiązkowy i zastępuje kontradiktoryjne postępowanie sądowe”. Uznano, że sprawcy przemocy mogą emanować poczuciem władzy i dominacji, a ofiara może nie być w stanie przystąpić do alternatywnych metod rozwiązywania sporów na równych prawach ze sprawcą. Zakaz obowiązkowego udziału w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów ma na celu „uniknięcie reparytyzacji przemocy domowej i przemocy wobec kobiet oraz umożliwienie ofierze dochodzenia sprawiedliwości”.³⁹

W świetle tych wyzwań mediacja i postępowanie sądowe powinny być ściśle powiązane. Gdy oba procesy przebiegają równolegle, ich mocne strony i zabezpieczenia wzajemnie się uzupełniają i zapobiegają wyrządzeniu krzywdy dziecku i rodzicom. W przypadku gdy mediacja i postępowanie sądowe mają charakter uzupełniający, mogą prowadzić do trwalszych rezultatów, nadając skutek prawny porozumieniom mediacyjnym oraz zapewnić ich wykonalność, na przykład poprzez ich sądowe zatwierdzenie lub rejestrację, a także zagwarantować zabezpieczenia dla dziecka oraz uwzględnienie jego interesów.⁴⁰ (Patrz: *Zabezpieczenia w mediacji*, Rozdział 7).

W Polsce nie prowadzono badań dotyczących ograniczeń i wyzwań związanych z mediacją w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę.

Polskie ustawodawstwo nie odnosi się bezpośrednio do kwestii przemocy jako przyczyny uniemożliwiającej prowadzenie mediacji, o ile jednak polskie prawo formalnie dopuszcza międzynarodową mediację rodzinną nawet w sprawach związanych z przemocą, to nakłada istotne warunki etyczne, które zakładają dobrowolność, bezpieczeństwo i świadome uczestnictwo.

³⁹ Rada Europy, Raport wyjaśniający do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, Stambuł, 11.5.2011, pkt 251-252.

⁴⁰ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 25-26.

SZKODLIWY WPŁYW PRZEMOCY DOMOWEJ NA DZIECI I PRAWO DO BEZPIECZEŃSTWA

Wszelka przemoc jest szkodliwa dla dzieci i zagraża ich zdrowiu, samopoczuciu i rozwojowi. Przemoc w rodzinie, taka jak kary cielesne, jest szczególnie szkodliwa w momencie jej wystąpienia oraz w perspektywie średnio- i długoterminowej. Jej negatywne konsekwencje mogą utrzymywać się przez całe życie. Wykazano, że kary cielesne powodują bezpośrednie i pośrednie szkody fizyczne, upośledzają zdolności poznawcze i obniżają wyniki w nauce, powodują problemy ze zdrowiem psychicznym: depresję, lęk, poczucie beznadziejności, objawy stresu pourazowego i zachowania autodestrukcyjne. Karanie cielesne sprzyja agresji, nadużywaniu substancji psychoaktywnych i może prowadzić do zachowań agresywnych lub przestępczości w wieku dorosłym.⁴¹

Zgodnie z definicją Komitetu Praw Dziecka „kara cielesna” lub „fizyczna” to „użycie siły fizycznej w celu wywołania nawet w niewielkim zakresie bólu lub dyskomfortu. Obejmuje najczęściej uderzenie ręką lub jakimś przedmiotem – batem, kijem, paskiem, butem, drewnianą łyżką itp. Może polegać na kopaniu, potrząsaniu, rzucaniu dzieckiem, drapaniu, szczypaniu, gryzieniu, ciągnięciu za włosy, dawaniu klapsów, zmuszaniu dzieci do pozostawania w niewygodnych pozycjach, parzeniu, zmuszaniu do spożycia (np. mycie dzieciom ust mydłem lub zmuszanie ich do połykania ostrych przypraw). W opinii Komitetu kary cielesne są zawsze poniżające. Ponadto istnieją inne formy kar nie-cielesnych, które również są okrutne i poniżające, a zatem niezgodne z Konwencją. Obejmują one poniżanie, upokarzanie, uwłaczanie, stygmatyzację, straszenie, ośmieszanie dziecka.”⁴²

Komitet uznaje kary cielesne za okrutną, poniżającą formę karania dzieci, a ich zakaz wchodzi w zakres art. 37 lit. a) Konwencji ONZ o prawach dziecka.⁴³

Dzieci są obecnie uznawane za ofiary przemocy niezależnie od tego, czy akt przemocy w domu rodzinnym jest skierowany przeciwko dziecku, czy też dziecko jest świadkiem przemocy między rodzicami. W rzeczywistości przemoc w związkach intymnych i kary cielesne wobec dzieci są ze sobą ściśle powiązane. Badania pokazują, że szkodliwy wpływ nasila się, gdy dzieci są podwójnie narażone jako ofiary kar cielesnych i świadkowie przemocy między rodzicami lub wobec rodzeństwa.

⁴¹ End Violence Against Children, End Corporal Punishment, *Corporal punishment of children: summary of research on its impact and associations*, 2021, s. 2-5. Gershoff, Elizabeth Thompson, Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviours and Experiences: A metaanalytic and theoretical review, *Columbia University, Psychological Bulletin*, t. 128, nr 4, s. 539–579. Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 13 (2011), Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy, CRC/C/GC/13, 18 kwietnia 2011.

⁴² Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 8 (2006), Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami kar (art. 19; 28 ust. 2; oraz 37, inter alia), CRC/C/GC/8, 2 marca 2007 r., ust. 11.

⁴³ Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 8 (2006), Prawo dziecka do ochrony przed karami cielesnymi i innymi okrutnymi lub poniżającymi formami kar (art. 19; 28 ust. 2; oraz 37, inter alia), CRC/C/GC/8, 2 marca 2007 r., ust. 12.

Dzieci doświadczające takiej podwójnej ekspozycji na przemoc w domu są również bardziej narażone na przemoc poza rodziną, na przykład ze strony rówieśników lub w szkole.⁴⁴

Wszędzie tam, gdzie stwierdzono ryzyko przemocy domowej lub innych form przemocy, należy skierować sprawę do służb ochrony dzieci zgodnie z prawem krajowym, niezależnie od tego, czy przemoc jest skierowana przeciwko dziecku, czy innemu członkowi rodziny. To samo dotyczy wszelkich stwierdzonych zagrożeń dla bezpieczeństwa i dobra dziecka.

Polskie przepisy krajowe przewidują ochronę dzieci przed wszelkimi formami przemocy, w tym karami cielesnymi w domu jak również przemocą seksualną.

W Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym⁴⁵ wprowadzono bezpośredni zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletniego. Zgodnie z art. 96¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych. Przepis został wprowadzony w 2010 r., pozostaje w zgodzie z jednolitym poglądem psychologii i pedagogiki stanowiącym o szkodliwości stosowania kar cielesnych jako wadliwego sposobu wychowywania, które może prowadzić do wystąpienia trwałych zaburzeń.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej⁴⁶ określa zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej, zasady postępowania wobec osób doznających przemocy domowej, zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc domową. Przepisy ustawy stosuje się także w przypadku zagrożenia przemocą domową oraz w przypadku podejrzenia stosowania przemocy domowej.

Z kolei ustawa o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich⁴⁷ określa szczególne środki ochrony przeciwdziałające zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i szczególne środki ochrony małoletnich.

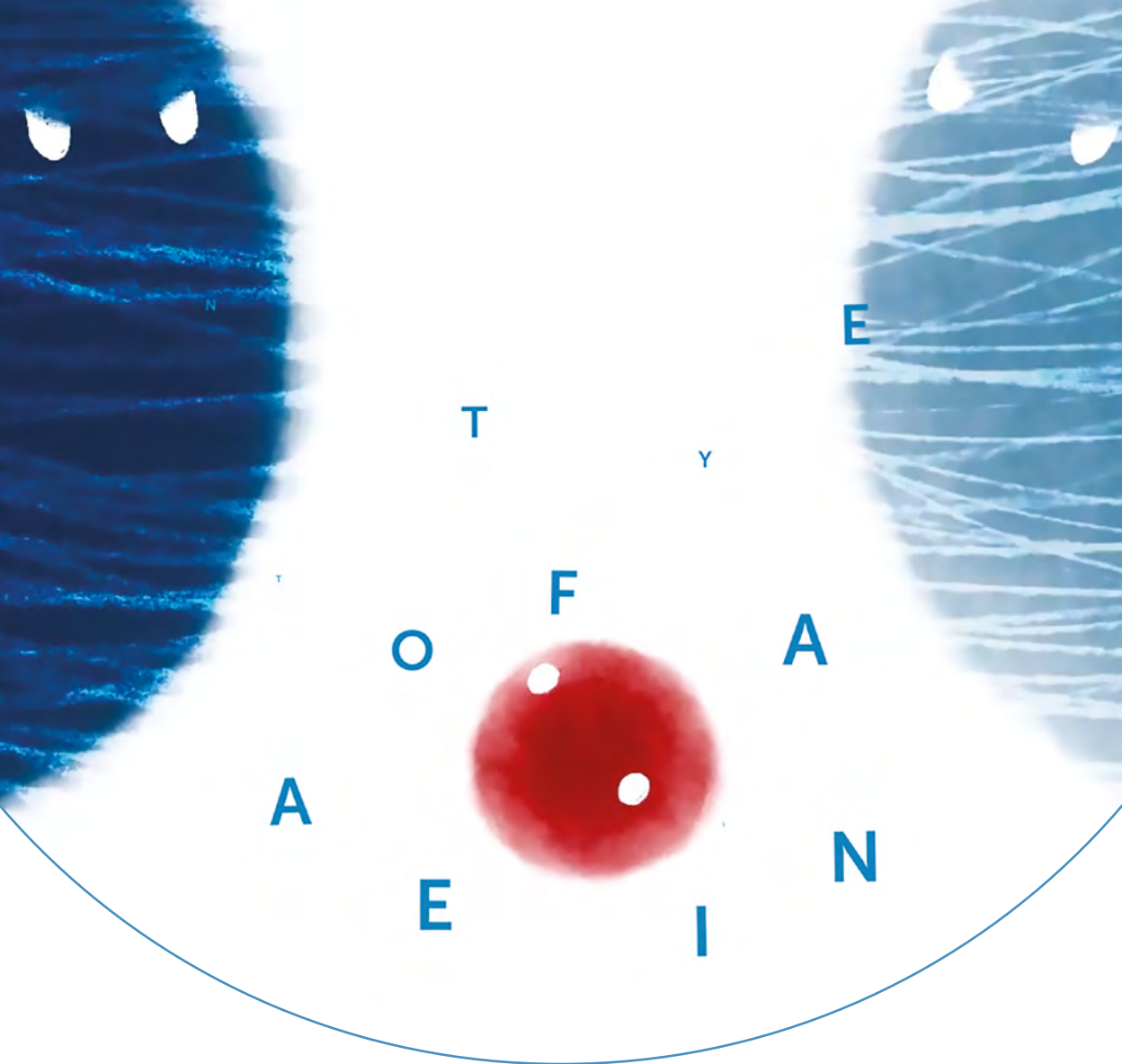
⁴⁴ End Violence Against Children, End Corporal Punishment, *Corporal punishment of children: summary of research on its impact and associations*, 2021, s. 6-7. Gershoff, Elizabeth Thompson, Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviours and Experiences: A metaanalytic and theoretical review, Columbia University, Psychological Bulletin, t. 128, nr 4, s. 539-579. Rada Europy, *Przemoc domowa*, brak daty. Rada Europy, *Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, *Prawa dziecka*, brak daty.

⁴⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. 2023 poz. 2809, z późn. zm.).

⁴⁶ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. 2024 poz. 1673).

⁴⁷ Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (Dz. U. 2024 poz. 1802, z późn. zm.).

4

MEDIACJE W MIĘDZYNARODOWYCH UPROWADZENIACH DZIECI: RAMY PRAWNE

Unijne i międzynarodowe akty prawne uznają wartość mediacji w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę jako środka zapobiegawczego i alternatywnego sposobu rozwiązywania sporów. Niniejszy rozdział przedstawia krótki przegląd obowiązujących ram prawnych.

Istnieją dwie kategorie instrumentów, zarówno o wymiarze międzynarodowym jak i lokalnym, mających na celu zapobieganie uprowadzeniom dzieci lub - w przypadku, gdy do uprowadzenia doszło – umożliwienie powrotu dziecka do miejsca zwykłego pobytu. Z jednej strony są to instrumenty dotyczące praw człowieka, takie jak Konwencja ONZ o prawach dziecka z 1989 r., Europejska konwencja praw człowieka z 1950 r. oraz Karta praw podstawowych Unii Europejskiej w wersji ostatecznej z 2007 r., a z drugiej strony instrumenty współpracy sądowej w sprawach transgranicznych, takie jak Konwencja haska z 1980 r. dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (zwana dalej „Konwencją haską z 1980 r.”), Konwencja haska z 1996 r. dotycząca odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci (zwana dalej „Konwencją haską z 1996 r.”), oraz rozporządzenie UE 2019/1111 w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (zwane również rozporządzeniem Bruksela IIb)..

INSTRUMENTY OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA

Konwencja ONZ o prawach dziecka, ratyfikowana przez 196 państw, stanowi najistotniejsze i najbardziej autorytatywne ramy prawne ochrony praw dziecka i nakłada na państwa ważne obowiązki.⁴⁸ Wśród nich, istotne dla celów niniejszej metodologii są w szczególności: obowiązek uwzględniania najlepiej pojętego interesu dziecka jako nadrzędnego celu wszystkich działań dotyczących dzieci (art. 3) wystuchanie i należyte uwzględnienie opinii dziecka (art. 12) oraz zapewnienie dziecku prawa do utrzymywania osobistych relacji i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców w sposób regularny, o ile nie jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka (art. 9).

W odniesieniu do zjawiska uprowadzania dzieci państwa-strony mają szczególny obowiązek podejmowania kroków dla zwalczania bezprawnego przenoszenia

⁴⁸ Więcej informacji na temat konwencji: Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, *Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego praw dziecka*, Luksemburg, 2022 r. Vaghri, Z., Zermatten, J., Lansdown, G., Ruggiero, R. (red.), *Monitoring State compliance with the UN Convention on the Rights of the Child, An analysis of the attributes*, Springer, 2022 r. Tobin, J. (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child, a commentary*, OUP, 2019. Alen A. i in. (red.), *The UN Children's Rights Convention: theory meets practice*, Intersentia, 2007. Leborgne, A., Putmna, E., Egéa, V. (red.), *La Convention de New-York sur les droits de l'enfant: vingt ans d'incidences théoriques et pratiques*, Presses universitaires d'Aix-Marseille, 2012. Liefwaard, T., Doek, J.E. (red.), *Litigating the rights of the child, the UN Convention on the Rights of the Child in domestic and international jurisprudence*, Springer, 2015. Liefwaard, T., Sloth-Nielsen, J. (red.), *The United Nations Convention on the Rights of the Child, taking stock after 25 years and looking ahead*, Brill Nijhoff, 2016. *Autorità garante per l'infanzia e l'adolescenza* [Krajowy Urząd ds. Dzieci i Młodzieży] (red.), *La Convenzione delle Nazioni Unite sui diritti dell'infanzia e dell'adolescenza, Conquiste e prospettive a 30 anni dall'adozione* [Konwencja ONZ o prawach dziecka, osiągnięcia i perspektywy po 30 latach od przyjęcia], 2019.

i wywożenia dzieci za granicę (art. 11), w tym poprzez zawieranie stosownych umów dwustronnych lub wielostronnych (art. 11 i 35).

Konwencja ONZ o prawach dziecka zakazuje wszelkich form przemocy w stosunku do dzieci. Artykuł 19 wymaga, by państwa „...*podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.*” Państwa są zobowiązane do wprowadzenia szeregu środków ochronnych, takich jak programy socjalne zapewniające pomoc dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, kierowania do odpowiednich instytucji, prowadzenia śledztwa, postępowania i monitorowania przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe – ingerencję sądu.

Konwencja o prawach dziecka obowiązuje w Polsce od dnia 7 lipca 1991 r., natomiast została wprowadzona do krajowego porządku prawnego i ogłoszona w dniu 23 grudnia 1991 r.⁴⁹ Konwencja została w pełni wprowadzona do krajowego porządku prawnego, a zatem zasady określone w Konwencji takie jak najlepszy interes dziecka i prawo do bycia wysłuchanym są uznawane za bezpośrednio stosowne i nie zostały włączone

do konstytucji krajowej ani powielone w tekstach innych aktów prawnych.

Europejska konwencja praw człowieka, podpisana przez 46 państw, nie jest już najnowocześniejszym katalogiem praw człowieka, ale dzięki ewoluującej interpretacji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka prawo do życia rodzinnego jest stale interpretowane w świetle Konwencji ONZ o prawach dziecka i instrumentów politycznych Rady Europy, takich jak wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom⁵⁰, dzięki czemu Trybunał może zapewnić dzieciom szczególną ochronę ich praw.

Natomiast Karta praw podstawowych Unii Europejskiej jest jednym z najnowocześniejszych traktatów dotyczących praw człowieka i w art. 24 zawiera streszczenie głównych postanowień Konwencji ONZ o prawach dziecka, stwierdzając, co następuje: *1. Dzieci mają prawo do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra. Mogą one swobodnie wyrażać swoje poglądy. Poglądy te są brane pod uwagę w sprawach, które ich dotyczą, stosownie do ich wieku i stopnia dojrzałości. 2. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, zarówno podejmowanych przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, należy przede wszystkim uwzględnić dobro dziecka. 3. Każde dziecko ma prawo do utrzymywania stałego, osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z jego interesami.*

Ponieważ Rzeczpospolita Polska jest członkiem Rady Europy i Unii Europejskiej, w pełni stosuje traktaty dotyczące praw człowieka.

⁴⁹ Konwencja o prawach dziecka (Dz. U. 1991 Nr 120, poz. 526, z późn. zm.).

⁵⁰ Rada Europy, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, 2010.

INSTRUMENTY WSPÓŁPRACY W SPRAWACH CYWILNYCH

Przechodząc od kwestii praw człowieka do współpracy sądowej w sprawach cywilnych, Konwencja haska z 1980 r. odgrywa kluczową rolę w odniesieniu do cywilnych aspektów międzynarodowych uprowadzeń dzieci. Konwencja została ratyfikowana przez 103 Umawiające się Strony, wliczając Polskę.⁵¹ Instrument ten opiera się na zasadzie natychmiastowego powrotu, a zatem na założeniu, że w najlepszym interesie uprowadzonego dziecka leży powrót do państwa będącego jego zwykłym miejscem pobytu.

Wyjątki od tej zasady przewidziano w art. 12, 13 i 20: jeżeli od uprowadzenia minął rok, dziecko sprzeciwia się powrotowi, powrót stanowi naruszenie praw podstawowych lub wiąże się z ryzykiem wyrządzenia dziecku krzywdy fizycznej lub psychicznej, o powrocie nie orzeka się.

Oprócz opisanej powyżej procedury „powrotu i wyjątków od powrotu”, konwencja haska z 1980 r. odnosi się również do rozwiązań opartych na zgodzie obojga rodziców.

Dokładniej, zgodnie z art. 7, organy centralne powinny ze sobą współdziałać i podejmować wszelkie odpowiednie środki, w celu, między innymi: *„zapewnienia dobrowolnego wydania dziecka lub doprowadzenia do polubownego rozwiązania sporu”*. Z drugiej strony, w art. 10 zapisano: *„organ centralny państwa, w którym znajduje się*

dziecko, podejmuje lub powoduje podjęcie wszelkich stosownych środków w celu zapewnienia jego dobrowolnego wydania.”

Drugim instrumentem, który został przyjęty pod egidą Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego, jest konwencja haska z 1996 r., wiążąca dla wszystkich państw członkowskich UE w następstwie specjalnego zaproszenia w tej sprawie wystosowanego przez Komisję Europejską. Wzmacnia ona konwencję haską z 1980 r., uwzględniając podstawowe prawo materialne sądów miejsca zwykłego pobytu dziecka przy rozstrzyganiu spraw dotyczących dziecka w perspektywie długoterminowej. Jest to zatem ważny instrument służący konkretnej realizacji prawa do utrzymywania kontaktów z obojgiem rodziców w sprawach transgranicznych. Na mocy art. 11 możliwe jest również podjęcie pilnych środków ochronnych przy powrocie dziecka.

Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego promuje mediację w postępowaniach dotyczących uprowadzenia dziecka. W tym zakresie kamieniem milowym jest Przewodnik dobrych praktyk, zawierający wytyczne odnośnie polubownego rozstrzygania spraw dotyczących uprowadzenia dziecka.⁵²

W sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka w obrębie UE przepisy konwencji haskiej z 1980 r. są uzupeł-

⁵¹ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Tabela przedstawiająca status konwencji*, 28: Konwencja z 25 października 1980 r. dotycząca cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę, ostatnie uaktualnienie: 26 czerwca 2025 r.

⁵² Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012.

nione specjalnymi przepisami rozporządzenia UE 2019/1111, zastępującego rozporządzenie (WE) nr 2201/2003, w celu wzmocnienia praw dziecka w postępowaniu.

Rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 miało na celu wzmocnienie zasady powrotu i osłabienie wyjątków od powrotu, a w szczególności tzw. wyjątku poważnego ryzyka zgodnie z art. 13 konwencji haskiej z 1980 r.

W tym względzie art. 11 ust. 8 wyżej wymienionego rozporządzenia zawsze był uważany za kluczową zasadę, dającą sądowi poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka ostateczną decyzję w sprawie powrotu dziecka.

Była to tzw. zasada pierwszeństwa, czyli decyzja sądu państwa poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka, która mogła zastąpić i tym samym uchylić decyzję o zatrzymaniu dziecka wydaną przez sąd państwa, do którego dziecko zostało bezprawnie przeniesione. Możliwe

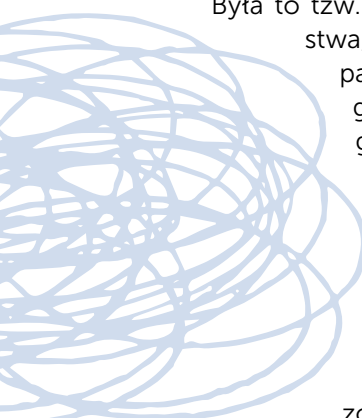
było również, że sąd państwa poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka, dzieląc poglądy sądu państwa, do którego dziecko zostało bezprawnie przeniesione, nie skorzystał z tego uprawnienia. Jeżeli jednak zostało wydane postanowienie o pierwszeństwie na podstawie art. 11 ust. 8, było ono niezwłocznie wykonalne w państwie członkowskim UE, w którym dziecko się znajdowało.

Rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 stanowiło ponadto, że należy zapewnić

dziecku możliwość wypowiedzenia się w postępowaniu w sprawie uprowadzenia, chyba że wydało się to niewłaściwe ze względu na jego wiek lub stopień dojrzałości (art. 11 ust. 2). Taka zasada, która nie została wyraźnie przewidziana w konwencji haskiej z 1980 r. – nawet jeśli można ją wywnioskować z możliwości wyrażenia przez dziecko sprzeciwu wobec powrotu, a także z interpretacji przepisów samej konwencji w świetle praw człowieka – była bez wątpienia bardzo ważną nowością, chociaż zostało to wyraźnie przewidziane wyłącznie dla postępowań dotyczących uprowadzenia. Rozporządzenie UE 2019/1111 wprowadza nowe podejście: zawiera nowy i ogólny przepis dotyczący „prawa dziecka do wyrażania swoich opinii”, stanowiący, że „dziecko zdolne do formułowania własnych opinii” powinno mieć „rzeczywistą i skuteczną możliwość wyrażania swoich opinii, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela lub odpowiedniego organu” (art. 21), które ma zastosowanie do wszystkich postępowań transgranicznych dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Prawo to zostało wyraźnie przypomniane w kontekście postępowań dotyczących powrotu w art. 26 nowego rozporządzenia.

Rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 nie zawierało wyraźnego odniesienia do alternatywnych metod rozwiązywania sporów dotyczących uprowadzenia dziecka. Jednak zgodnie z art. 55 konwencji haskiej z 1980 r. organy centralne miały obowiązek „*ułatwiać zawieranie porozumień między podmiotami odpowiedzialności rodzicielskiej poprzez mediację lub inne środki, oraz ułatwiać współpracę transgraniczną w tym celu*”.

Z drugiej strony Rozporządzenie miało

tendencję do ułatwiania legalnej relokacji dzięki szczególnej zasadzie dotyczącej jurysdykcji. Dokładniej, art. 9, zatytułowany „Utrzymanie jurysdykcji wynikającej z poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka”, stanowił, co następuje: *„1. W przypadku zgodnego z prawem przeprowadzenia się dziecka z jednego państwa członkowskiego do innego i uzyskania przez nie nowego zwykłego pobytu, jurysdykcja sądów poprzedniego zwykłego pobytu dziecka zostaje utrzymana, w drodze wyjątku od art. 8, przez okres trzech miesięcy po przeprowadzce, w celu dokonania zmiany wydanego w tym państwie członkowskim orzeczenia dotyczącego prawa do osobistej styczności z dzieckiem wydanego w tym państwie członkowskim przed przeprowadzeniem się dziecka, jeżeli osoba uprawniona zgodnie z tym orzeczeniem do osobistej styczności z dzieckiem nadal zwykle przebywa w państwie członkowskim poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka. 2. Ust. 2 nie ma zastosowania, jeżeli osoba uprawniona do osobistej styczności w rozumieniu ust. 1 uznała jurysdykcję sądów państwa członkowskiego nowego miejsca zwykłego pobytu dziecka poprzez udział w postępowaniu przed tymi sądami, nie kwestionując ich jurysdykcji.”*

W konsekwencji, gdy legalne przeniesienie dziecka z jednym z rodziców nastąpiło na obszarze sądowym UE, rodzic pozostawiony w miejscu zamieszkania otrzymywał „pomoc” na podstawie przepisu art. 9, co pozwalało mu wszcząć postępowanie w państwie członkowskim poprzedniego miejsca zwykłego pobytu dziecka, którym był prawdopodobnie sąd państwa, w którym mieszka ten rodzic, i który wydał orzeczenia dotyczące prawa do odwie-

dzin, oraz wystąpić o zmianę orzeczenia regulującego prawa do odwiedzin w celu uwzględnienia nowej sytuacji. Ustanawiając tak silną więź z poprzednią jurysdykcją, art. 9 wyraźnie zachęcał rodzica przenoszącego dziecko do osiągnięcia porozumienia z rodzicem pozostawionym w poprzedniej jurysdykcji, a także, w miarę możliwości, do zapobiegania uprowadzeniu dziecka.

Z dniem 1 sierpnia 2022 r. rozporządzenie (WE) nr 2201/2003 zostało zastąpione rozporządzeniem UE 2019/1111. Nowe rozporządzenie podtrzymuje zasadę ciągłości jurysdykcji w odniesieniu do praw dostępu (obecnie art. 8) i potwierdza pierwszeństwo kolejności, ale zmienia inne aspekty unijnego systemu dotyczącego uprowadzeń dzieci, które obecnie znajdują się w rozdziale ad hoc, tj. rozdziale poświęconym konkretnie kwestiom międzynarodowych uprowadzeń dzieci (rozdział III, art. 22–29).

Po pierwsze, wyjaśnia, że po odmowie zwrotu dziecka przez sąd państwa, z którego dziecko zostało bezprawnie uprowadzone, postępowanie przed sądem państwa zwykłego miejsca pobytu ma charakter merytoryczny i rozstrzyga nie tylko o zwrocie dziecka, ale w szerszym zakresie o kwestiach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za uprowadzone dziecko.

Ta nowość wynika z interakcji między instrumentami praw człowieka a instrumentami współpracy sądowej: orzecznictwo ETPC wymaga dogłębnej analizy życia rodzinnego przed wydaniem nakazu powrotu dziecka (zob. Neulinger przeciwko Szwajcarii) i uznaje automatyczne mechanizmy powrotu uprowadzonego dziecka, takie jak nakaz pierwszeństwa (zobacz: Kampanella V. Włochy), za niezgodne

z art. 8 EKPC (X przeciwko Łotwie).⁵³

Drugą nowość, która ponownie wynika z interakcji z instrumentami praw człowieka, wprowadza art. 56 rozporządzenia UE 2019/1111: wykonanie tzw. nakazu nadrzędnego, którego w poprzednim systemie nie można było wstrzymać, może teraz zostać zawieszone tymczasowo lub ostatecznie.

W szczególności, art. 56 stanowi, że: „4. W wyjątkowych przypadkach organ właściwy w zakresie wykonania lub sąd może – na wniosek osoby, przeciwko której dochodzi się wykonania, lub jeżeli prawo krajowe przewiduje taką możliwość, na wniosek zainteresowanego dziecka lub każdej zainteresowanej strony działającej w celu ochrony dobra dziecka – zawiesić postępowanie w sprawie wykonania orzeczenia, jeżeli wykonanie naraziłoby dziecko na poważne ryzyko wyrządzenia mu szkody fizycznej lub psychicznej ze względu na tymczasowe przeszkody, które pojawiły się po wydaniu orzeczenia, lub ze względu na inną istotną zmianę okoliczności. Wykonanie orzeczenia podejmuje się ponownie z chwilą ustania poważnego ryzyka wyrządzenia szkody fizycznej lub psychicznej. 5. W przypadkach, o których mowa w ust. 4, przed odmową wykonania orzeczenia na mocy ust. 6, organ właściwy w zakresie wykonania lub sąd podejmuje stosowne działania w celu ułatwienia wykonania zgodnie z prawem krajowym i procedurą krajową i z uwzględnieniem dobra dziecka. 6. Jeżeli poważne ryzyko, o którym mowa w ust. 4, ma trwały charakter, organ właściwy w zakresie

wykonania lub sąd, na wniosek, może odmówić wykonania orzeczenia.”⁵⁴

Trzecią nowością, która ma szczególne znaczenie dla celów niniejszej pracy, jest wprowadzenie artykułu poświęconego „alternatywnym metodom rozwiązywania sporów”. Zgodnie z art. 25 sąd „*jak najwcześniej to możliwe i na każdym etapie postępowania, zwraca się – bezpośrednio lub w stosownych przypadkach, przy pomocy organów centralnych – do stron, aby rozważyły, czy są gotowe podjąć mediację lub zastosować inne alternatywne metody rozwiązywania sporów, chyba że jest to sprzeczne z dobrem dziecka, nie jest to stosowne w danej sprawie lub nadmierne opóźniłoby to postępowanie*”.

Wskazówki dotyczące stosowania art. 25 zawarto w motywie 43, w którym stwierdza się, że: „We wszystkich sprawach dotyczących dzieci, a w szczególności w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę, sądy powinny brać pod uwagę możliwość osiągnięcia rozstrzygnięcia sprawy w drodze mediacji i przy użyciu innych stosownych środków, przy wykorzystaniu, w stosownych przypadkach, istniejących sieci i struktur wsparcia na potrzeby mediacji w transgranicznych sporach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Starania tego rodzaju nie powinny jednak prowadzić do nadmiernego wydłużenia postępowań w sprawie powrotu dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. Ponadto mediacja nie zawsze jest odpowiednim rozwiązaniem, zwłaszcza w przypadku przemocy domowej. Je-

⁵³ Wyrok z dnia 6 lipca 2010 r., Neulinger przeciwko Szwajcarii, skarga nr 41615/07; Wyrok z dnia 12 lipca 2012 r., Šneersons i Kampanella przeciwko Włochom, skarga nr 14737/09; Wyrok z dnia 26 listopada 2013 r., X, przeciwko Łotwie, nr 27853/09.

⁵⁴ Dalsze wyjaśnienia dotyczące stosowania nowych przepisów zgodnie z art. 56 znajdują się w motywie 69.

żeli podczas postępowania w sprawie powrotu dziecka prowadzonego na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. rodzice osiągną porozumienie co do powrotu lub odstąpienia od powrotu dziecka, a także co do innych kwestii dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, na mocy niniejszego rozporządzenia powinni oni mieć, w określonych okolicznościach, możliwość uzgodnienia, że sąd, przed którym wszczęto postępowanie na podstawie konwencji haskiej z 1980 r., powinien mieć jurysdykcję do nadania ich porozumieniu wiążącej mocy prawnej, poprzez włączenie tego porozumienia do orzeczenia, poprzez jego zatwier-

dzenie lub w inny sposób przewidziany w prawie krajowym i procedurze krajowej. Państwa członkowskie, które przeprowadziły skoncentrowanie jurysdykcji, powinny zatem rozważyć umożliwienie sądowi, przed którym na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. wszczęto postępowanie w sprawie powrotu dziecka, wykonywanie również jurysdykcji uzgodnionej lub uznanej przez strony zgodnie z niniejszym rozporządzeniem w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w przypadku, gdy strony osiągnęły porozumienie w trakcie takiego postępowania w sprawie powrotu dziecka.

MIĘDZYNARODOWA MEDIACJA RODZINNA W POLSCE

W polskim systemie prawnym nie funkcjonują wyodrębnione przepisy, polityki lub wytyczne dotyczące międzynarodowej mediacji rodzinnej.

W Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński wskazano:

W Polsce, mediacja w sprawach cywilnych jest uregulowana w Kodeksie Postępowania Cywilnego (k.p.c.).⁵⁵ Przepisy regulujące mediację w sprawach cywilnych zostały wprowadzone do Kodeksu postępowania cywilnego

(pochodzącego z 1964 r.) nowelizacją z 2005 r. (Nowelizacja z 2005 r.).⁵⁶ Przepisy te nie wprowadzają rozróżnienia między mediacją, mediacją rodzinną lub mediacją międzynarodową, a zatem mają zastosowanie również do międzynarodowej mediacji rodzinnej.⁵⁷

Należy ponadto zauważyć, że możliwość prowadzenia mediacji została również uwzględniona w przepisach ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz

⁵⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. 2024, poz. 1568. Original and consolidated version (in Polish language) is available online at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=w-du19640430296>.

⁵⁶ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2005, nr 172, poz. 1438. Dostępna w języku polskim na stronie internetowej: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20051721438>.

⁵⁷ Zob.: NAPIERALSKA A., *Mediacja transgraniczna – charakterystyka postępowania na przykładzie sporów rodzinnych i gospodarczych* in ROMANOWSKI M. (ed), *Mediacja – od rozmowy do porozumienia*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2022, p 34.

edukacji prawnej.⁵⁸ W art. 4a przywołanej ustawy wskazano:

Art. 4a. [Nieodpłatna mediacja]

1. Nieodpłatna mediacja obejmuje: 1) poinformowanie osoby uprawnionej o możliwościach skorzystania z polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji oraz korzyściach z tego wynikających; 2) przygotowanie projektu umowy o mediację lub wniosku o przeprowadzenie mediacji; 3) przygotowanie projektu wniosku o przeprowadzenie postępowania mediacyjnego w sprawie karnej; 4) przeprowadzenie mediacji; 5) udzielenie pomocy w sporządzeniu do sądu wniosku o zatwierdzenie ugody zawartej przed mediatorem.

2. Nieodpłatna mediacja nie obejmuje spraw, w których: 1) sąd lub inny organ wydał postanowienie o skierowaniu sprawy do mediacji lub postępowania mediacyjnego; 2) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że w relacji stron występuje przemoc.

3. W sprawach nieuregulowanych niniejszą ustawą do nieodpłatnej mediacji stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2023 r. poz. 1550, z późn. zm.) o mediacji.

4. Nieodpłatna mediacja może być prowadzona pomiędzy stronami dążącymi do polubownego rozwiązania sporu. Stroną inicjującą przeprowadzenie nieodpłatnej mediacji może być wyłącznie osoba uprawniona.

5. Nieodpłatną mediację prowadzi mediator.

6. Mediatorem może być osoba wpi-

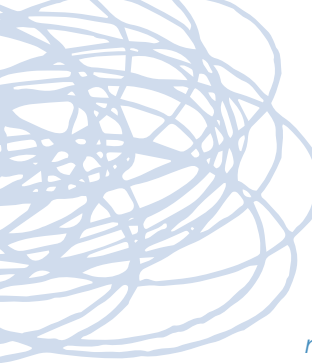
sana na listę statych mediatorów prowadzoną przez prezesa sądu okręgowego, o której mowa w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r.

- Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2024 r. poz. 334), lub wpisana na listę mediatorów prowadzoną przez organizację pozarządową w zakresie swoich zadań statutowych lub uczelnię, o której mowa w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, o której informacje przekazano prezesowi sądu okręgowego.

7. Nieodpłatnej mediacji, w zakresie, o którym mowa w ust. 1 pkt 4, nie może prowadzić osoba, która w sprawie którejkolwiek ze stron uprzednio świadczyła pomoc prawną lub poradnictwo obywatelskie, była świadkiem, wydawała opinię, sporządzała wywiad środowiskowy lub prowadziła terapię, a także osoba, co do której zachodzi okoliczność tego rodzaju, że mogłaby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do jej bezstronności, z wyłączeniem udzielania pomocy, w zakresie, o którym mowa w ust. 1 pkt 1. W takim przypadku mediator odmawia przeprowadzenia nieodpłatnej mediacji, informując osobę uprawnioną o możliwości skorzystania z nieodpłatnej mediacji prowadzonej przez innego mediatora w tym samym punkcie lub innych punktach, w których udzielana jest nieodpłatna pomoc prawna lub świadczona nieodpłatne poradnictwo obywatelskie, zwanych dalej „punktami”.

8. Nieodpłatną mediację, w zakresie, o którym mowa w ust. 1 pkt 1-3 i 5, a w

⁵⁸ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz. U. 2024, poz. 1534, z późn. zm.).

zakresie, o którym mowa w ust. 1 pkt 4, z uwzględnieniem ust. 6 i 7, może również prowadzić osoba udzielająca nieodpłatnej pomocy prawnej lub

świadcząca nieodpłatne poradnictwo obywatelskie.

Mediacja prowadzona na podstawie przepisów wyżej wymienionej ustawy może odbywać się wyłącznie na podstawie wniosku jednej ze stron.

WYKORZYSTANIE MEDIACJI W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH UPROWADZENIA DZIECKA ZA GRANICĘ

W Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński wskazano:

W sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę mediacja i dobrowolny powrót są zalecane na każdym etapie postępowania, zwłaszcza na początku postępowania. W praktyce mediacja w takich sprawach może być prowadzona przez mediatorów specjalizujących się w sprawach międzynarodowych, często w modelu współmediacji w którym uczestniczy dwóch mediatorów z różnych krajów, co ułatwia komunikację i uwzględnia różnice kulturowe.

Dane⁵⁹ pokazują, że w latach 2019–2024 w sądach pierwszej instancji rozpatrzono 843 sprawy dotyczące nakazów zwrotu. Tylko 5 z nich zakończyło się mediacją. W sądach drugiej instan-

cji rozpatrzono 443 sprawy i w żadnej z nich nie była prowadzona mediacja.

W 61 sprawach rozstrzyganych przez sądy pierwszej instancji, w których zarządzono wydanie dziecka, i w 87 sprawach w sądach drugiej instancji – żadna z nie zakończyła się mediacją.

Powyższe dane pokazują, że mediacja w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka na mocy konwencji haskiej w Polsce nadal nie jest normą, zwłaszcza na etapie podejmowania decyzji (zarządzenie powrotu dziecka). Widoczne są jednak niewielkie postępy, szczególnie w sprawach dotyczących egzekwowania prawa. Może to odzwierciedlać rosnący wpływ transformacyjnych lub opartych na traumie modeli mediacji, promowanych przez organizacje pozarządowe i organizacje zajmujące się ochroną dzieci.

CIĄGŁOŚĆ MEDIACJI PRZED, W TRAKCIE

⁵⁹ Ministerstwo Sprawiedliwości udostępnia szczegółowe dane statystyczne dotyczące liczby spraw rozpatrywanych na podstawie Konwencji haskiej oraz sposobu ich rozstrzygnięcia w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości obejmującym lata 2006–2024. Dane te są dostępne pod adresem: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>.

I PO ZAKOŃCZENIU POSTĘPOWANIA W SPRAWIE MIĘDZYNARODOWEGO UPROWADZENIA DZIECKA

Ze względu na natężenie konfliktu między rodzicami w przypadku transgranicznego uprowadzenia dziecka i długotrwałe szkodliwe skutki dla dzieci, należy dążyć do polubownego rozstrzygnięcia tego typu spraw, zgodnie z obowiązującymi instrumentami prawa międzynarodowego i unijnego⁶⁰, z myślą o dobru dziecka. Mediacja jako sposób dochodzenia do polubownego rozwiązania może rozpocząć się na każdym etapie - przed rozpoczęciem, w trakcie lub po zakończeniu postępowania:

- *Mediacja ex ante*, tj. mediacja przed uprowadzeniem, może być pomocna w ułatwieniu zgodnego z prawem przeniesienia dziecka.
- *Mediacja ex post w perspektywie krótkoterminowej*, tj. bezpośrednio po uprowadzeniu lub w początkowej fazie postępowania, pomaga zapobiec eskalacji konfliktu i może być skuteczna, w szczególności w przypadku powołania się na półautomatyczny charakter unijnego systemu postępowania w sprawach uprowadzenia dziecka⁶¹;
- *Mediacja ex post w dłuższej perspektywie*: niezależnie od rozwiązania konfliktu i powrotu lub niepowrotu dziecka do kraju zwykłego miejsca zamieszkania, rodzice muszą nie-

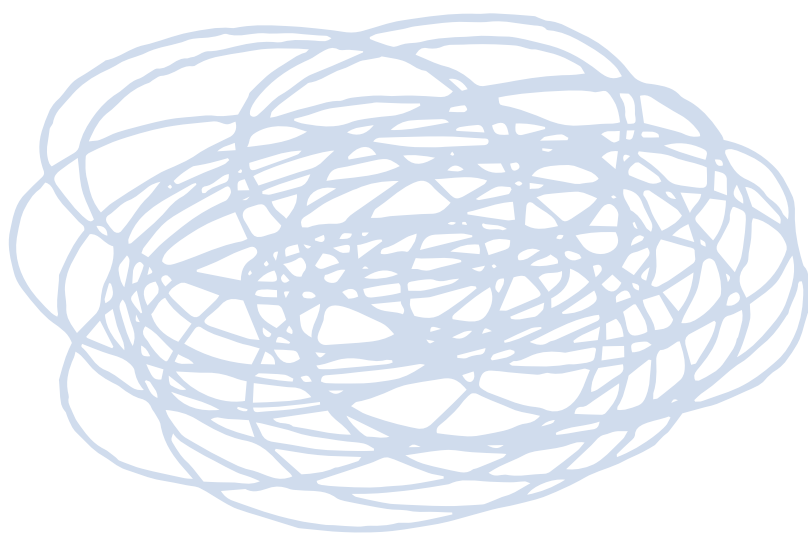
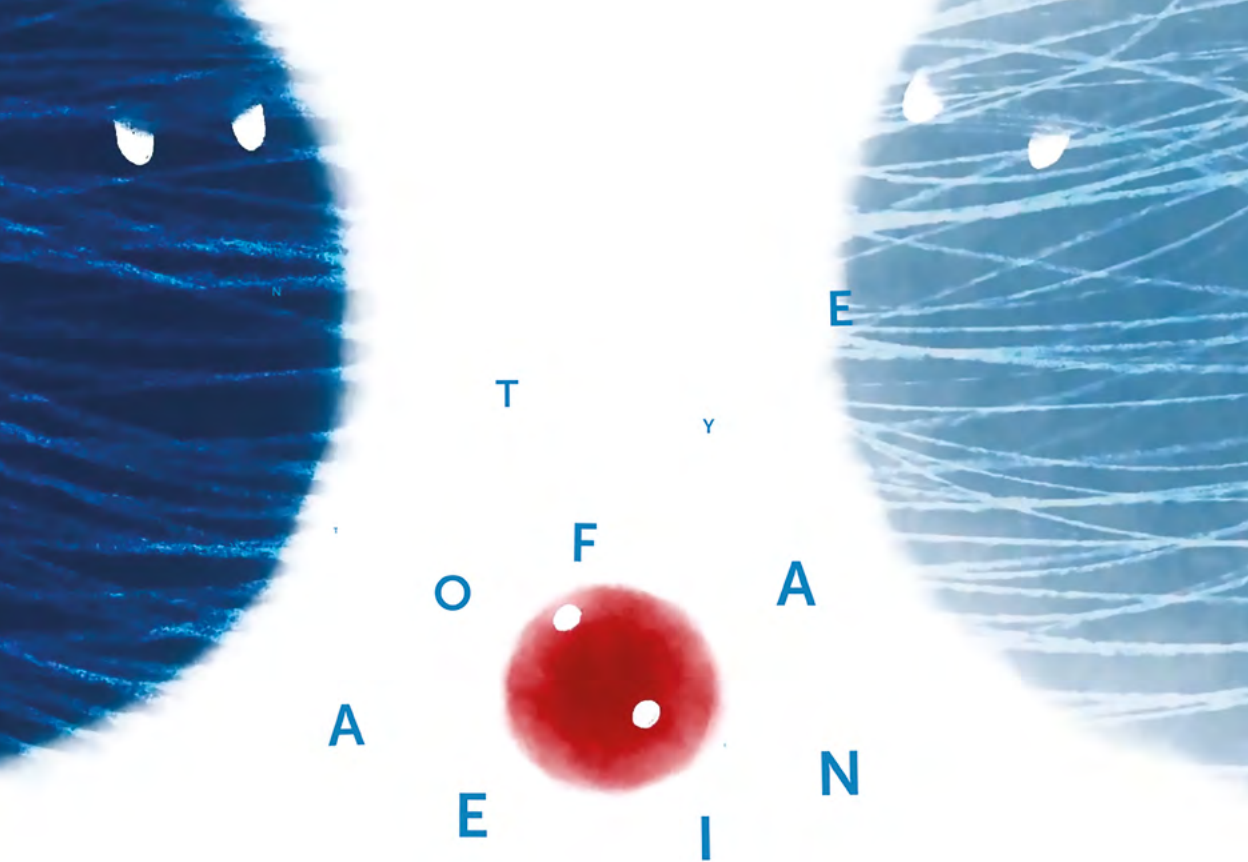
uchronnie uregulować kwestie dotyczące kontaktów i opieki oraz skorzystać z długoterminowego wsparcia w ramach mediacji ex post.

W polskim systemie prawnym nie istnieje wyodrębniona praktyka prowadzenia mediacji ex-ante i ex-post, przede wszystkim z uwagi na ogólne sformułowanie przepisów dotyczących mediacji cywilnej, do której zalicza się również mediację w sprawach rodzinnych – w tym mediację w sprawach międzynarodowego uprowadzenia dziecka (brak wyodrębnienia w systematyce).

⁶⁰ Zob. zwt. Rozporządzenie UE 2019/1111; patrz: Rozdział 3.

⁶¹ Jak wspomniano powyżej, automatyczny system powrotu przewidziany w rozporządzeniu (WE) nr 2201/2003 został zakwestionowany przez orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Kampanella przeciwko Włochom i X przeciwko Łotwie), które wymaga dogłębnej analizy sytuacji rodzinnej przed powrotem. Rozporządzenie UE 2019/1111 uwzględnia ten rozwój sytuacji: przekształca postępowanie przed sądem miejsca zwykłego pobytu z postępowania dotyczącego wyłącznie powrotu w postępowanie co do istoty sprawy, które uwzględnia wszystkie kwestie związane z odpowiedzialnością rodzicielską.

5

PRAWO DZIECKA DO BYCIA
WYSŁUCHANYM: UMOŻLIWIENIE
UDZIAŁU DZIECKA W MEDIACJI

Udział dziecka w międzynarodowej mediacji rodzinnej jest ważny z kilku powodów: zgodnie z prawem międzynarodowym i europejskim dzieci mają prawo do bycia wysłuchanymi w sprawach, które ich dotyczą (art. 12 Konwencji ONZ o prawach dziecka, art. 24 Karty praw podstawowych UE), a przepisy krajowe regulują, kiedy i na jakich warunkach dziecko ma prawo do bycia wysłuchanym w postępowaniu rodzinnym. Zatem aby zapewnić skuteczność prawną porozumienia mediacyjnego, należy przestrzegać prawa dziecka do bycia wysłuchanym.

Dzięki temu rodzice będą mogli zrozumieć punkt widzenia dziecka, uwzględnić jego potrzeby, zadbać o jego dobro. Również mediator powinien poznać poglądy dziecka, aby pomóc rodzicom w osiągnięciu porozumienia w najlepszym interesie dziecka. Kiedy dziecko ma możliwość szczerego wyrażania własnych opinii, opinie te są wysłuchane i należyście uwzględnione, dziecko ma szansę poczuć się częścią procesu, lepiej zrozumieć sytuację oraz powody przyjętych na drodze porozumienia rodziców rozwiązań.⁶²

Głos dziecka w mediacji

Artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach dziecka stanowi, że dzieciom przysługuje prawo do wyrażania opinii na temat decyzji i ustaleń, które mają wpływ na ich życie, oraz że opinie te powinny być brane pod uwagę w sposób odpowiedni do wieku i dojrzałości dziecka. W związku z tym, jeżeli mediator i rodzice uznają to za stosowne, międzynarodowa mediacja rodzinna może obejmować bezpośredni udział dzieci. Włączenie dzieci w mediację daje im możliwość rozmowy o swojej sytuacji w przyjaznym i bezpiecznym otoczeniu oraz wyrażenia opinii i uczuć, obaw i zmartwień bez konieczności opowiadania się po którejś ze stron lub podejmowania decyzji. Udział dzieci wymaga specjalnie przeszkolonych mediatorów lub przeszkolonych specjalistów ds. dzieci, a także dokładnej oceny zasadności takiej interwencji. Wymagana jest zgoda zarówno rodziców, jak i dzieci. Sposób udziału dzieci zależy od szeregu czynników związanych z konkretną sprawą. W przypadku gdy mediacja z udziałem dzieci nie jest uznana za właściwą, mediatorzy powinni pomóc uczestnikom w uwzględnieniu poglądów, interesów i potrzeb dzieci.”⁶³

Międzynarodowa Służba Socjalna, Karta międzynarodowej mediacji rodzinnej, proces oparty na współpracy (2017)

⁶² Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 66, rozdz. 7.

⁶³ Międzynarodowa Służba Socjalna, *Karta międzynarodowej mediacji rodzinnej, proces oparty na współpracy*, 2017, s. 10-11.

PRAWO DZIECKA DO BYCIA WYSTUCHANYM

Normy prawne

Konwencja ONZ o prawach dziecka określa prawo dziecka do swobodnego wyrażania swoich poglądów we wszystkich dotyczących go sprawach oraz stanowi, że poglądy dziecka powinny być brane pod uwagę w sposób odpowiedni do jego wieku i dojrzałości (art. 12). Prawo to ma zastosowanie w odniesieniu do spraw społecznych i politycznych (art. 12 ust. 1), a także w postępowaniach sądowych i administracyjnych (art. 12 ust. 2). Komitet Praw Dziecka wydał ogólną uwagę na temat prawa do bycia wystuchanym i podkreślił, że w postępowaniach sądowych i administracyjnych prawo to musi być przestrzegane również w przypadku, gdy postępowania obejmują alternatywne mechanizmy rozwiązywania sporów, takie jak mediacja.⁶⁴

Prawo do bycia wystuchanym zgodnie z art. 12 Konwencji ONZ o prawach dziecka ma zastosowanie niezależnie od wieku. Konwencja uznaje rozwijające się zdolności dziecka i wymaga, aby opinie dziecka były traktowane z należytą wagą, zgodnie z jego wiekiem i dojrzałością (art. 12 i 5). W rzeczywistości Komitet Praw Dziecka *„odradza państwowym stronom wprowadzanie ograniczeń wiekowych w prawie lub w praktyce, które ograniczałyby prawo dziecka do bycia wystuchanym we wszystkich sprawach, które go dotyczą”* i zauważa, że *„poziom zrozumienia dzieci nie*

jest jednolicie powiązany z ich wiekiem biologicznym”, co potwierdzają badania naukowe. Wytyczne Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom również promują pogląd, że wystuchanie dziecka w postępowaniach administracyjnych i sądowych dotyczących dziecka leży zasadniczo w jego najlepszym interesie.

Działanie w oparciu o tę zasadę wymagałoby od właściwych urzędników i usługodawców ogólnego wystuchania opinii dziecka w sprawach dotyczących dziecka, chyba że zostanie stwierdzone, że nie leży to w najlepszym interesie dziecka, oraz podania odpowiednich powodów dla wyjątków. Ponieważ jednak dzieci zaangażowane w sprawy dotyczące międzynarodowego uprowadzenia dziecka są często młode, może zaistnieć potrzeba oceny zdolności dziecka do rozróżniania, co powinno zawsze odbywać się w ramach indywidualnego procesu. Rozporządzenie UE 2019/1111 uznaje prawo dziecka do bycia wystuchanym w sprawach na podstawie niniejszego rozporządzenia; dziecku należy zapewnić *„rzeczywistą i skuteczną możliwość wyrażenia poglądów, a oceniając dobro dziecka, poglądom tym należy nadawać należytą wagę. Możliwość swobodnego wyrażania przez dziecko swoich poglądów, przewidziana w art. 24 ust. 1 Karty i w art. 12 Konwencji ONZ o prawach dziecka, odgrywa ważną rolę w stosowaniu niniejszego rozporządzenia. Rozporządzenie powinno jednak pozostawić kwestię rozstrzygnięcia tego, kto*

⁶⁴ Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 12 (2009), prawo dziecka do bycia wystuchanym, CRC/C/GC/12, 2009, pkt 32, 33, 52.

przeprowadza wystuchanie dziecka i jak wystuchanie to przebiega, prawu krajowemu i procedurze krajowej obowiązującym w państwach członkowskich.” (motyw 39)

W polskim systemie prawnym przepisy dotyczące wystuchania dziecka zostały zawarte w Kodeksie postępowania cywilnego⁶⁵, dotyczącym jednakże postępowania sądowego, a nie mediacyjnego.

Zgodnie z art. 216¹ Kodeksu postępowania cywilnego:

Art. 216¹. [Wystuchanie dziecka]

§1. Sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wystucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Jeżeli przed sądem dziecko odmawia udziału w wystuchaniu, sąd odstępuje od tej czynności.

§2. Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia.

§3. Wystuchanie dziecka może nastąpić tylko raz w toku postępowania, chyba że dobro dziecka wymaga ponownego przeprowadzenia tej czynności lub potrzebę ponownego wystuchania zgłasza dziecko. Ponowne wystuchanie dziecka przeprowadza ten sam sąd, chyba że jest to niemożliwe lub stoi temu na przeszkodzie dobro dziecka.

§4. Jeżeli sąd odstąpił od wystuchania dziecka, najpóźniej przed zakończeniem postępowania, wskazuje w protokole posiedzenia lub rozprawy, z jakich przyczyn czynność ta nie została przeprowadzona.

W komentarzu⁶⁶ do przywołanego przepisu wskazano: *„Komentowany przepis stanowi wyraz standardu, zarówno konstytucyjnego (art. 72 ust. 3 Konstytucji RP), jak i prawnomiędzynarodowego (art. 12 Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r., Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.; zob. także trzecia zasada rekomendacji nr R/84/4 Komitetu Ministrów Rady Europy z 28.02.1984 r. w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej), którym jest wystuchanie i w miarę możliwości uwzględnienie stanowiska dziecka przez organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko w sprawach, które jego dotyczą. Przepis ten ma zastosowanie w sprawach dotyczących ustalania praw niemajątkowych związanych z władzą rodzicielską, a więc w sprawach o rozwód, separację, ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, unieważnienie uznania dziecka lub rozwiązanie przysposobienia (...). Decyzja, czy w konkretnej sprawie należy wystuchać małoletniego dziecka, podejmowana jest w odniesieniu do kryteriów okoliczności konkretnej sprawy. Jak wskazuje E. Gapska, wymaga ona zgromadzenia obiektywnych i istotnych informacji, które pozwalają na ochronę praw dziecka i zapewnienie jego prawidłowego rozwoju. Decyzja powinna zatem brać pod uwagę przede wszystkim dobro dziecka. W praktyce jednak wskazane jest przesłuchanie małoletniego dziecka w obecności biegłego z zakresu psychologii w najbardziej sprzyjających ku temu warunkach”.*

⁶⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2024 poz. 1568, z późn. zm.).

⁶⁶ A. Rutkowska, D. Rutkowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*. Art. 1–505(39). Tom I, red. O. M. Piaskowska, LEX/el. 2025, art. 216(1).

Na podstawie art. 216² Kodeksu postępowania cywilnego:

Art. 216². [Przebieg wystuchania dziecka]

§1. Wystuchanie dziecka następuje na posiedzeniu niejawnym, które odbywa się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub, jeżeli dobro dziecka tego wymaga, poza jego siedzibą.

§2. W wystuchaniu dziecka, oprócz sędziego, może brać udział wyłącznie biegły psycholog, jeżeli z uwagi na stan zdrowia, rozwój umysłowy lub wiek dziecka niezbędne jest zapewnienie mu pomocy psychologicznej podczas wystuchania lub zachodzi konieczność udzielenia pomocy sędziemu w zakresie rozpoznania potrzeb dziecka podczas wystuchania.

§3. Z przebiegu wystuchania dziecka sporządza się notatkę urzędową. Przebiegu wystuchania dziecka nie utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk.

§4. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób przygotowania i przeprowadzenia wystuchania dziecka oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wystuchań, mając na względzie konieczność zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa wystuchiwanym dzieciom.

W rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r.⁶⁷, stanowiącym akt wykonawczy do art.

216² Kodeksu postępowania cywilnego określony został sposób przygotowania i przeprowadzenia wystuchania dziecka oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania wystuchań dziecka.

Poszanowanie poglądów dziecka w międzynarodowej mediacji rodzinnej

W praktyce umożliwienie udziału w mediacji dziecku uprowadzonemu za granicę jest wyzwaniem, zwłaszcza ze względu na nasilenie konfliktu między rodzicami oraz krótki, sześciotygodniowy termin postępowania o powrót dziecka na mocy konwencji haskiej. Rozważenie, czy i w jaki sposób dziecko powinno być zaangażowane w mediację, oraz umożliwienie mu znaczącego udziału wymaga starannego przygotowania i planowania, a także zapewnienia odpowiednich środków ochrony. Osoba wystuchująca dziecko powinna być odpowiednio przeszkolona.⁶⁸ Szkolenie powinno przygotować mediatora do dostosowania stylu i języka komunikacji do wieku i dojrzałości dziecka, jego płci oraz wszelkich szczególnych potrzeb lub wrażliwości.

Mediator powinien ustalić, czy dziecko zostało już wystuchane w postępowaniu i przez kogo, na przykład przez sędziego, służby socjalne lub służby ochrony dzieci, psychologa dziecięce-

⁶⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wystuchania dziecka oraz warunków, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wystuchań (Dz. U. 2024 poz. 1579).

⁶⁸ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 71. Rada Europy, *Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaźnego dzieciom*, 2010, Zasada III.A. Uczestnictwo, Rozdział IV, Zasady 14 i 15.

go lub innego eksperta. W takim przypadku mediator powinien uzyskać dostęp do odpowiedniej dokumentacji, zgodnie z przepisami o ochronie danych i na tej podstawie ocenić, czy należy ponownie wysłuchać dziecko w ramach mediacji, biorąc pod uwagę wiek i dojrzałość dziecka oraz okoliczności sprawy. W stosownych przypadkach należy zapytać dziecko, czy chce rozmawiać z mediatorem.

W przypadku gdy mediator postanawia wysłuchać dziecko osobiście, musi uwzględnić pochodzenie narodowe i społeczne dziecka, jego płeć i kulturę, a także ewentualne doświadczenia przemocy i związane z nimi zaburzenia zdrowia lub urazy, ocenić szczególne potrzeby dziecka w zakresie komunikacji i informacji oraz odpowiednio dostosować język, metody i treść komunikacji.⁶⁹

Przed wysłuchaniem mediator powinien przekazać dziecku informacje dostosowane do jego wieku i zrozumiałe dla niego w sposób dostosowany do wieku i dojrzałości dziecka, w języku zrozumiałym dla dziecka oraz uwzględniającym płeć i kulturę.⁷⁰ Oraz uzyskać świadomą zgodę rodziców i dziecka zgodnie z prawem krajowym. Mediator powinien wysłuchać dziecko w odpowiednim miejscu dostosowanym do jego potrzeb i zapoznać się z okolicznościami sprawy, aby zapobiec wszelkim szkodom i w razie potrzeby zapewnić dziecku wsparcie odpowied-

nich służb. Wytyczne Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom podkreślają, że prawo do bycia wysłuchanym jest prawem dziecka, a nie obowiązkiem.⁷¹ Zasady dobrowolności, poufności, bezstronności i samostanowienia, które regulują procesy mediacji rodzinnej, mają również zastosowanie do udziału dziecka w międzynarodowej mediacji rodzinnej.⁷² Mediator powinien być przygotowany do wyjaśnienia tych zasad w sposób przystępny dla dziecka. Powinien poinformować dziecko, że tylko to, co zostało uzgodnione z dzieckiem, zostanie przekazane rodzicom, że rolą mediatora nie jest udzielanie porad ani rekomendacji, natomiast mediator może skierować dziecko do odpowiednich instytucji pomocowych oraz że decyzja w sprawie zostanie podjęta przez rodziców lub przez sędziego: opinia dziecka jest ważna i zostanie należycie uwzględniona, ale dziecko nie ponosi odpowiedzialności za podjęte decyzje.

W kontaktach z dziećmi mediatorzy są obowiązani do przestrzegania norm prawnych, zasad etyki, bezpieczeństwa i prywatności. Nie może brakować im pewności siebie w rozmowach na wrażliwe tematy, w przypadku konieczności zgłoszenia zaistnienia lub podejrzenia przemocy bądź wykorzystywania czy podjęcia niezbędnych działań. Przed, w trakcie i po wysłuchaniu należy zapewnić dziecku szczególne środki ochrony (zob. Środki ochrony w mediacji, Rozdział 6). Mediacja jest usługą

⁶⁹ Rada Europy, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, 2010, Zasada III.A. Uczestnictwo.

⁷⁰ Council of Europe, *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, 2010, Principle IV.A.1.2.

⁷¹ Rada Europy, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, 2010, s. 28, ust. 46.

⁷² Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012.

prywatną, stąd uwzględnienie środków ochrony ma zasadnicze znaczenie, w szczególności, gdy w sprawę nie są bezpośrednio zaangażowane podmioty świadczące usługi publiczne, takie jak służby ochrony dzieci.

W Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński, w odniesieniu do kwestii wystuchania dziecka wskazano: Polski Kodeks postępowania cywilnego ogólnie reguluje mediację, ale nie zawiera szczegółowych zasad dotyczących udziału dzieci. Prawo zezwala sądowi na skierowanie stron do mediacji, ale milczy na temat tego, czy i w jaki sposób poglądy lub interesy dziecka powinny być aktywnie reprezentowane lub uwzględniane w procesie. W praktyce to, czy i w jaki sposób dzieci są angażowane w mediacje rodzinne, w szczególności w transgranicznych sprawach rodzinnych, zależy od szkolenia i podejścia mediatora. Mediatorzy przeszkoleni w zakresie międzynarodowych mediacji rodzinnych częściej uwzględniają perspektywę dziecka, albo pośrednio (poprzez ćwiczenia refleksji rodzicielskiej lub metody skoncentrowane na dziecku), albo poprzez modele mediacji z udziałem dzieci, obejmujące przeszkolonego konsultanta dziecięcego, który rozmawia z dzieckiem i przekazuje jego poglądy.⁷³ Istotną rolę odgrywa również wiek i dojrzałość dziecka. Dzieci poniżej 6 roku życia nie powinny uczestniczyć w mediacjach. Jeśli chodzi o dzieci w

wieku szkolnym, powinno to zależeć od indywidualnych predyspozycji dziecka, natomiast w odniesieniu do nastolatków wskazuje się, że ich potrzeba bycia wysłuchanym powinna być zawsze brana pod uwagę podczas mediacji⁷⁴ za zgodą rodziców, zwłaszcza w sporach transgranicznych, choć w Polsce pozostaje to rzadkością w porównaniu z innymi krajami (np. Wielką Brytanią czy Holandią). W przypadku mediacji transgranicznych, zwłaszcza gdy jedna ze stron mieszka w innym kraju UE, mediatorzy często stosują się do międzynarodowych wytycznych, takich jak: Zalecenie Rady Europy w sprawie mediacji rodzinnej⁷⁵, które zachęca do uwzględniania poglądów dziecka lub Standardy MiKK dotyczące transgranicznej mediacji rodzinnej⁷⁶, promujące procedury uwzględniające potrzeby dzieci. Nie ma również prawnego obowiązku informowania dziecka o mediacji lub jej wyniku. Mediatorzy mogą, w indywidualnych przypadkach, zachęcać rodziców do omówienia procesu z dzieckiem w sposób dostosowany do jego wieku lub/i w razie potrzeby zaangażować psychologów dziecięcych lub doradców. Badania i raporty pokazują, że w polskiej praktyce mediacja pozostaje skoncentrowana na rodzicach, głosy dzieci są zwykle uwzględniane pośrednio, a doświadczenie i organizacja w odniesieniu do mediacji z udziałem dzieci lub mediacji kierowanej przez dzieci w sprawach transgranicznych są ograniczone⁷⁷.

⁷³ Zob.: GRĘDZIŃSKA J., Część V. Rozdział 5. *Mediacja w sprawach rodzinnych*, in: ROGULA C., ZEMKE-GÓRCEKA A. (red.), *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Warszawa 2021, s. 417–418.

⁷⁴ GRĘDZIŃSKA J., Część V. Rozdział 5. *Mediacja w sprawach rodzinnych*, cit., p. 422.

⁷⁵ Recommendation No. R (98)1 on family mediation, adopted in Strasbourg, 11 January 2006, CEPEJ-GT-MED (2006) 1.

⁷⁶ W wielu dokumentach przygotowanych przez MiKK, np. ALLPORT L., *The Voice of the Child in International Family Mediation*, w: PAUL C. Ch., KIESEWETTER S., KHALAF-NEWSOME I. (red.), *Cross-border Family Mediation. International Parental Child Abduction. Custody and Access Cases*, 3rd red., Wolfgang Metzner Publishing, Frankfurt am Main, 2023.

⁷⁷ Zob.: CYBULKO A., MUCHA J., *Rozdział XII. Badania ankietowe*, in: Joanna Mucha (red.) *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 431–438.

WSPIERANIE DZIECI W WYRAŻANIU SWOICH OPINII: TWORZENIE WARUNKÓW SPRZYJAJĄCYCH MEDIACJI Z UDZIAŁEM DZIECI

Tworzenie atmosfery zaufania sprzyjającej wysłuchaniu dziecka

Rozmowa z dzieckiem uprowadzonym przez jednego z rodziców wymaga delikatności - sytuacja może być powodem ogromnego stresu, pojawić się mogą konflikty lojalności, a stawka jest wysoka. Dziecko może czuć się porzucone przez rodziców, krewnych lub osoby świadczące pomoc z urzędu. Rodzic lub inny dorosły mógł zakazać dziecku wypowiadania się na określone tematy, ujawniania pewnych faktów lub wyrażania własnego zdania. W obliczu braku lub pod wpływem nieprawdziwych informacji dziecko może nie chcieć wypowiadać się lub otwarcie rozmawiać. W tak delikatnej sytuacji dziecku może być trudno zaufać mediatorowi i uwierzyć, że mediacja przyniesie pomoc.

Zaufanie jest jednak niezbędne, jeśli chcemy, by dziecko wyraziło swoje zdanie a mediator i rodzice mogli zdanie to uwzględnić.

Dzieci zazwyczaj doceniają, gdy przedstawiciele organizacji pomocowych rozmawiają z nimi, zadają pytania, słuchają, wyjaśniają kolejne działania, tłumaczą decyzje i procedury.⁷⁸ Biorąc pod

uwagę, że w postępowaniach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę czas dostępny na zorganizowanie i przeprowadzenie spotkania z dzieckiem jest często bardzo krótki, mediator powinien starannie przygotować się do spotkania, poświęcić czas na rozmowę i wysłuchanie dziecka, a podczas całej rozmowy zachowywać się neutralnie i empatyczne (*patrz: Ramka 2*).

Uwzględnianie wieku dziecka, jego zmieniających się możliwości i doświadczeń

W przypadku uprowadzenia dziecka za granicę, zwłaszcza gdy dotyczy to dziecka małego, specjaliści mogą mieć wątpliwości co do zdolności dziecka do zapamiętywania wydarzeń, formułowania opinii i wyrażania poglądów. W przypadku takich wątpliwości mediatorzy i inni specjaliści mogą nie być w stanie zapewnić dziecku rzeczywistej i skutecznej możliwości wyrażenia swoich poglądów lub należytego uwzględnienia tych poglądów.

Wątpliwości te rozwiewają badania pokazujące, że dzieci na ogół potrafią

⁷⁸ Wenke, Daja, *Service Providers as Champions for Non-Violent Childhoods, Service provision for children and parents to end corporal punishment*, Non-Violent Childhoods Project, Council of the Baltic Sea States, 2018. Wenke, D., *Listen Up! Creating conditions for children to speak and be heard, Professional communication with children at risk of exploitation and trafficking – experiences and lessons learned from the Baltic Sea Region*, Rada Państw Morza Bałtyckiego, 2019.

zapamiętać wydarzenia i emocje, których doświadczyły, dokładnie opisać wspomnienia i wyrobić sobie własną opinię, nawet w młodym wieku i po traumatycznych przeżyciach. Ich zdolność do przekazania dokładnych informacji i ujawnienia tego, co pamiętają podczas wystuchania lub rozmowy, zależy jednak w znacznym stopniu od przygotowania i kwalifikacji osoby wy-

stuchującej dziecko, a także od udzielonego mu wsparcia (*patrz: Ramka 3*). Mediatorzy powinni zatem być świadomi wpływu wieku, zmieniających się zdolności i doświadczeń na możliwości i chęć dziecka do wyrażania własnych opinii oraz być przeszkoleni w zakresie uwzględniania tych czynników podczas wystuchania dziecka.

CO POWINIEN ROBIĆ MEDIATOR ABY ZBUDOWAĆ ZAUFANIE W ROZMOWIE Z DZIECKIEM

- Zadbaj, by miejsce spotkania było przyjazne dziecku, tj. ciche i spokojne, z jak najmniejszą liczbą elementów rozpraszających uwagę. W pomieszczeniu fizycznym należy ustawić wygodne krzesła pod kątem, tak aby mediator i dziecko mogli patrzeć na siebie, nie siedząc naprzeciwko siebie, unikając przy tym stołów. Pomieszczenie powinno umożliwiać dziecku swobodne poruszanie się i łatwy dostęp do drzwi, ale nie powinno być zbyt duże. W przypadku młodszych dzieci mediator może zapewnić kredki lub plastelinę, natomiast zabawki lub przedmioty rozpraszające uwagę powinny zostać usunięte.⁷⁹ W przypadku spotkań online mediator powinien zapewnić spokojne, uporządkowane tło, które może być rzeczywiste lub wirtualne, dobre oświetlenie, aby dziecko mogło wyraźnie widzieć mediatora, stabilne połączenie internetowe, minimalny hałas w tle oraz zachęcać do używania słuchawek w celu zapewnienia prywatności.⁸⁰
- Przedstaw się i wyjaśnij rolę mediatora.
- Zapewnij wysokiej jakości tłumaczenie i mediację kulturową, w razie potrzeby przedstaw tłumacza lub mediatora kulturowego i wyjaśnij ich rolę.⁸¹
- Poświęć wystarczająco dużo czasu na rozmowę i wystuchanie dziecka.
- Zaczynaj od rozmowy o sprawach codziennych, zainteresowaniach, sporcie, by „oswoić” dziecko.
- Upewnij się, czy dziecko dobrze się czuje, zapytaj, czy czegoś potrzebuje.
- Traktuj dziecko z empatią i szacunkiem.

⁷⁹ Council of the Baltic Sea States, *Listen Up!, Creating conditions for children to speak and be heard*, 2018, pp. 18-19.

⁸⁰ Young, K., [Virtual mediation can and must be done right](#), Mediate.com, 12 November 2020.

⁸¹ Mediator kulturowy to „specjalista, który ułatwia komunikację (w tym tłumaczenie) między osobami posługującymi się różnymi językami i pochodzącymi z różnych środowisk kulturowych. Mediatorzy kulturowi przekazują informacje na temat różnych systemów wartości, orientacji życiowych, przekonań, założeń i konwencji społeczno-kulturowych, wyjaśniając specyficzne dla danej kultury wyrażenia i pojęcia, które mogą powodować nieporozumienia” European Commission, Migration and Home Affairs, [Cultural mediator](#), undated.

- Wyjaśnij cel spotkania.
- Przekaż informacje w sposób przystępny i upewnij się, że dziecko zrozumiało, na przykład prosząc o powtórzenie informacji własnymi słowami.
- Zapytaj dziecko o zdanie i okaż szczerze zainteresowanie jego poglądami.
- Podsumuj wypowiedź dziecka i zapytaj, czy dobrze ją zrozumiałeś.
- Uzgodnij z dzieckiem, jakie informacje możesz przekazać rodzicom.
- Omów w jasny sposób kolejne etapy procesu.

DOWODY NA MOŻLIWOŚĆ SKŁADANIA WIARYGODNYCH OŚWIADCZEŃ PRZEZ DZIECI

Badania empiryczne⁸² dostarczają przekonujących dowodów na zdolność dzieci do składania wiarygodnych oświadczeń w postępowaniach, które ich dotyczą:

Dzieci są w stanie zapamiętać wydarzenia i emocje oraz dokładnie opisać swoje doświadczenia już od najmłodszych lat, jednak zdolność do zapamiętywania szczegółów, swobodnego przywoływania wspomnień oraz opierania się sugestywnym pytaniom osoby prowadzącej rozmowę znacznie zmienia się wraz z wiekiem.

Od trzeciego roku życia dzieci są zazwyczaj w stanie udzielać informacji na temat swoich doświadczeń.

W tym wieku zdolność dziecka do dzielenia się informacjami w formie swobodnej narracji jest nadal ograniczona, dlatego osoba przeprowadzająca wywiad musi zadawać konkretne pytania, aby dziecko mogło odpowiadać na podstawie własnych wspomnień. Dzieci w wieku 4–6 lat zazwyczaj udzielają więcej informacji, gdy są pytane konkretne i wprost. W wieku 5–6 lat dzieci zazwyczaj lepiej potrafią odpowiadać na pytania otwarte i swobodnie dzielić się wspomnieniami.

Młodsze dzieci są bardziej podatne na sposób formułowania pytań i częściej niż starsze dzieci udzielają nieprawidłowych odpowiedzi na pytania sugerujące lub gdy muszą wybrać jedną z kilku opcji. Ankieterzy przeszkoleni i doświadczeni w stosowaniu pytań z wolnym przywołaniem i podpowiedziami są jednak w stanie uzyskać dokładne odpowiedzi również od małych dzieci.

⁸² Podsumowanie i dalsze odniesienia do wyników badań przedstawionych w ramce można znaleźć w: Hershkowitz, Irit, Lamb, M.E., Orbach, Y., Katz, C., The Development of Communicative and Narrative Skills Among Preschoolers: Lessons from forensic interviews about child abuse, *Child Development*, grudzień 2011, 83(2): 611-22. Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P.W., Horowitz, D., A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: a review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol, *Child Abuse and Neglect*, t. 31, wyd. 11-12, listopad – grudzień 2007, s. 1201-1231. Wenke, D., *Listen Up! Creating conditions for children to speak and be heard, Professional communication with children at risk of exploitation and trafficking – experiences and lessons learned from the Baltic Sea Region*, Rada Państw Morza Bałtyckiego, 2019.

Stres i traumatyczne przeżycia mają wpływ na pamięć. Dzieci reagują na stres i traumę w różny sposób, ponieważ na ich zdolność do radzenia sobie i zapamiętywania wpływają konkretne okoliczności, osobista odporność oraz świadczona im pomoc. Mózg zazwyczaj kojarzy traumatyczne wydarzenia z emocjami towarzyszącymi im w danym momencie i zapisuje te skojarzenia w podświadomości. Po traumatycznym wydarzeniu wspomnienia o nim mogą zostać wywołane przez fragmenty wydarzeń, wrażenia lub emocje podobne do tych, których doświadczyło dziecko podczas traumatycznego wydarzenia.

Stres związany z traumatycznymi wydarzeniami może utrudniać dziecku przypomnienie sobie, znalezienie odpowiednich słów i wyrażenie tego, co pamięta. Przewlekły stres lub długotrwałe narażenie na stres traumatyczny może również mieć długotrwały wpływ na pamięć dziecka.⁸³ Badania pokazują, że metody uwzględniające potrzeby dzieci i oparte na dowodach naukowych ułatwiają specjalistom komunikację z dziećmi i przeprowadzanie z nimi wywiadów, począwszy od wczesnego wieku i z uwzględnieniem zmieniających się zdolności i poziomu dojrzałości dziecka. (patrz: Ramka 4).⁸⁴

⁸³ Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci, *Let's Talk, Developing effective communication with child victims of abuse and human trafficking*, Practical handbook for social workers, police and other professionals, UNMIK, Rząd Kosowa, Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, Barbara Mitchels, wrzesień 2004, p. 13, 18.

⁸⁴ Hershkowitz, Irit, Lamb, M.E., Orbach, Y., Katz, C., The Development of Communicative and Narrative Skills Among Preschoolers: Lessons from forensic interviews about child abuse, *Child Development*, grudzień 2011, 83(2): 611-22. Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P.W., Horowitz, D., A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: a review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol, *Child Abuse and Neglect*, t. 31, wyd. 11-12, listopad – grudzień 2007, s. 1201-1231.

Tworzenie sprzyjającego środowiska i kontekstu

Zdolność dzieci do przekazywania dokładnych informacji i wyrażania opinii zależy nie tylko od wieku, rozwijających się zdolności i sytuacji osobistej, ale także od kilku czynników, na które mediator może mieć bezpośredni wpływ:

- miejsce i otoczenie, w którym odbywa się wystuchanie: miejsce przyjazne dziecku, z jak najmniejszą liczbą czynników rozpraszających uwagę, zapewnia najkorzystniejsze warunki do przeprowadzenia rozmowy lub wystuchania dzieci;
- zdolność osoby przeprowadzającej rozmowę do stworzenia warunków sprzyjających dziecku do wypowiedzenia się i wystuchania dziecka bez wywierania wpływu na jego zeznania, na przykład poprzez przestrzeganie zasad i reguł protokołów przesłuchań opartych na dowodach;
- dostępność usług pomocowych przed, w trakcie i po wystuchaniu, mających na celu zapobieganie wszelkim szkodom mogącym wyniknąć z wystuchania oraz wdrożenie odpowiednich działań następczych w odniesieniu do wszelkich potrzeb i zagrożeń zidentyfikowanych podczas wystuchania.⁸⁵

⁸⁵ Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P.W., Horowitz, D., A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: a review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol, *Child Abuse and Neglect*, t. 31, wyd. 11-12, listopad – grudzień 2007, s. 1201-1231.

Usługi mediacyjne powinny zasadniczo mieć na celu umożliwienie dziecku udziału w mediacji w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę, chyba że istnieją dowody wskazujące, że wystuchanie dziecka nie leży w jego najlepszym interesie. Mediatorzy powinni samodzielnie rozmawiać z dzieckiem tylko wtedy, gdy posiadają niezbędne przeszkolenie

i kwalifikacje, zapewniają przyjazne dla dziecka warunki wystuchania oraz mają możliwość zapewnienia dziecku wsparcia przed, w trakcie i po wystuchaniu. Krajowe przepisy powinny wymagać od podmiotów świadczące usługi mediacyjne gwarantowania takich warunków, na przykład poprzez odpowiednie wsparcie operacyjne i budżetowe oraz szkolenia.

PROTOKOŁY OPARTE NA DOWODACH. ZASADY I REGUŁY DOTYCZĄCE WYSŁUCHANIA DZIECI

Badania pozwoliły zidentyfikować pewne zasady i reguły, które pomagają specjalistom pozytywnie wpływać na gotowość i zdolność dziecka do wyrażania swoich opinii i opowiadania o swoich doświadczeniach. Zasady i reguły te stanowią podstawę protokołów opartych na dowodach, które pomagają urzędnikom i specjalistom w uzyskiwaniu dokładnych i wiarygodnych zeznań od dzieci uczestniczących w postępowaniach sądowych.⁸⁶ Na przykład protokół Narodowego Instytutu Zdrowia Dziecka i Rozwoju Człowieka (NICHD) jest szeroko stosowany i dostępny w kilku językach europejskich, w tym w Polsce.⁸⁷

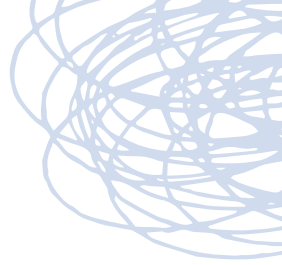
Oparte na dowodach oznacza, że skuteczność protokołu została wykazana w badaniach empirycznych: poprawia on jakość przesłuchań dzieci i umożliwia przesłuchującemu stworzenie skutecznej i autentycznej okazji do wystuchania dziecka. Protokół został opracowany przez multidyscyplinarny zespół w oparciu o badania dotyczące pamięci dzieci, umiejętności językowych i komunikacyjnych, wiedzy społecznej, podatności na sugestie, skutków stresu i traumy, a także zachowania i komunikacji przesłuchującego.⁸⁸

Protokół NICHD składa się z różnych faz i etapów: wywiad rozpoczyna się fazą wprowadzającą, po której następuje faza narracyjna, w której dziecko opowiada o istotnych tematach, a kończy się fazą zamykającą. Protokół zawiera przykłady pytań otwartych i nie sugerujących odpowiedzi, odpowiedzi do swobodnego przywoływania wspomnień oraz techniki uzyskiwania od dzieci szczegółowych, dokładnych i wiarygodnych informacji. Pomaga on osobie przeprowadzającej wywiad w przestrzeganiu standardów etycznych podczas całego wywiadu.

⁸⁶ Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P.W., Horowitz, D., A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: a review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol, *Child Abuse and Neglect*, Vol. 31, Issue 11-12, November – December 2007, pp. 1201-1231. NICHD Protocol, International Evidence-Based Investigative Interviewing of Children, <http://nichdprotocol.com/>.

⁸⁷ NICHD Protocol, International Evidence-Based Investigative Interviewing of Children, <http://nichdprotocol.com/>.

⁸⁸ Lamb, Michael E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P.W., Horowitz, D., Structured forensic interview protocols improve the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol, *Child Abuse and Neglect*, 2007, 31(11-12): 1201–1231.

PRZYKŁAD: MEDIACJA Z UDZIAŁEM DZIECI W MIĘDZYNARODOWYCH UPROWADZENIACH (REUNITE, WIELKA BRYTANIA)

Reunite to wiodąca brytyjska organizacja zapewniająca usługi mediacyjne w międzynarodowych uprowadzeniach dzieci, posiadająca wieloletnie doświadczenie w mediacjach z udziałem dzieci.⁸⁹

Na początku procesu mediacyjnego mediator Reunite spotyka się z rodzicami i omawia możliwość wystuchania dziecka. Wyjaśnia zasadę udziału dziecka w mediacji, opierającą się na prawie dziecka do informacji, bycia wysłuchanym i uwzględnienia jego opinii w decyzjach dotyczących jego osoby. Rodzice są informowani o szczegółach przesłuchania, terminie i miejscu, rozwiązaniach służących ochronie dziecka oraz sposobie wykorzystania i przekazania opinii dziecka. Mediator informuje rodziców, że nie wolno im instruować dziecka, co ma mówić, ani zadawać mu pytań dotyczących szczegółów rozmowy po jej zakończeniu. Przed wystuchaniem rodzice podpisują zgodę na rozmowę dziecka z mediatorem i zobowiązują się do przestrzegania zasad (*patrz: Ramka 5*). Jeśli oboje rodzice sprawują władzę rodzicielską, mediator może porozmawiać z dzieckiem tylko za zgodą obojga rodziców.

Podczas spotkania z dzieckiem mediator upewnia się, że dziecko rozumie, na czym polega mediacja, jaką rolę i odpowiedzialność pełni w tym procesie dziecko, jaki jest cel rozmowy oraz

w jaki sposób informacje dotyczące dziecka zostaną przekazane innym osobom. Mediacja zapewnia poufną i neutralną przestrzeń do rozwiązywania sporów między rodzicami. Zasada poufności ma również zastosowanie do wystuchania dziecka. Dziecko musi wiedzieć, że informacje, które przekaze, nie zostaną ujawnione sędziemu sądu rodzinnego. Jednocześnie dziecko musi być świadome, że poufność mediatora może podlegać ograniczeniom, w szczególności w przypadku, gdy mediator jest zobowiązany na mocy prawa krajowego do zgłaszania odpowiednim organom zagrożeń i aktów przemocy wobec dziecka.

Przed zakończeniem rozmowy mediator uzgadnia z dzieckiem, jakie informacje powinien przekazać rodzicom. W ramach przygotowań do spotkania mediator informuje dziecko o tym uzgodnieniu i przypomina o nim na początku spotkania, upewniając się, że dziecko zrozumiało. Przejrzystość etapów procesu mediacji, ról i obowiązków każdego z uczestników oraz porozumienie co do sposobu postępowania z wypowiedzianymi przez dziecko opiniami mają zasadnicze znaczenie dla nawiązania relacji opartej na zaufaniu między mediatorem a dzieckiem.

Wystuchanie dziecka odbywa się zazwyczaj pomiędzy pierwszym a dru-

⁸⁹ W rozdziale wykorzystano: Janet Flawith i Alison Shalaby, Prezentacja doświadczeń organizacji Reunite, Wielka Brytania, krajowe warsztaty iCare we Włoszech, Genua, 24 maja 2022.

gim spotkaniem rodziców z mediatorem. Pierwsze spotkanie służy poinformowaniu rodziców o planowanej rozmowie z dzieckiem oraz zebraniu wszelkich informacji potrzebnych mediatorowi w przygotowaniach do wystuchania. Zebrane informacje pozwolą dostosować termin wystuchania do godzin lekcyjnych lub innych zajęć dziecka oraz uwzględnić specjalne potrzeby dziecka związane z językiem i komunikacją, zdrowiem lub niepełnosprawnością. Przesłuchanie może wymagać współpracy z opiekunem dziecka lub inną zaufaną osobą, która będzie wspierać dziecko przed, w trakcie i po wystuchaniu. O ile to możliwe, mediator komunikuje się z dzieckiem bezpośrednio. W razie potrzeby w wystuchaniu towarzyszy wykwalifikowany tłumacz, świadomy konieczności zachowania neutralności i nieingerowania w rozmowę.

Podczas drugiego spotkania z rodzicami mediator przekazuje im opinie dziecka. Instruuje rodziców, aby słuchali i nie robili notatek ani nie nagrywali spotkania. Ma to na celu pozyskanie pełnej uwagi rodziców i zagwarantowanie poufności.

Doświadczenia mediatorów Reunite pokazują, że udział w mediacji i możliwość wyrażenia własnego zdania są zazwyczaj korzystne dla dziecka, nawet jeśli nie ma ono zdecydowanej opinii na temat rozwiązania. Równocześnie angażowanie dziecka wiąże się też z pewnym ryzykiem – dziecko może odczuwać presję, rodzice mogą nie być w stanie lub nie chcieć wysłuchać opinii dziecka ani uwzględnić jej w swoich decyzjach i w porozumieniu mediacyjnym.

Aby zapobiec wyrządzeniu krzywdy dziecku uczestniczącemu w mediacji, mediatorzy Reunite zapewniają dostęp do pomocy przed, w trakcie i po wystuchaniu oraz przez cały okres mediacji. Dzieci i rodzice powinni zostać poinformowani o dostępnej pomocy ze strony organizacji chroniących dzieci oraz innych służb wsparcia i doradztwa, które mogą pomóc w radzeniu sobie z trudnościami w procesie mediacji.

Mediatorzy Reunite przechodzą specjalistyczne szkolenie dotyczące mediacji z udziałem dzieci. Wstępne szkolenie z mediacji z udziałem dzieci jest częścią podstawowego szkolenia Reunite z mediacji w międzynarodowych uprowadzeniach. Po zakończeniu szkolenia wstępnego mediatorzy uczestniczą w kursach doszkalających przez kolejne trzy lata. Kształcenie ustawiczne obejmuje dziesięć godzin doskonalenia zawodowego w zakresie mediacji z udziałem dzieci, z czego pięć godzin powinno mieć formę specjalistycznego szkolenia w zakresie mediacji z udziałem dzieci. Pozostałe pięć godzin może być realizowane poprzez udział w kursach szkoleniowych, konferencjach, warsztatach, czytanie lub przygotowywanie publikacji. Ponadto mediator musi przeprowadzić trzy mediacje z udziałem dzieci w ciągu trzech lat i współpracować z superwizorem lub konsultantem, który również został przeszkolony w zakresie mediacji z udziałem dzieci. Reunite oferuje szkolenia w tej dziedzinie w ramach pakietu szkoleniowego „Mediacje w międzynarodowych uprowadzeniach dzieci” oraz nadzór ze strony przeszkolonych ekspertów.

REUNITE UK FORMULARZ ZGODY RODZICÓW NA UDZIAŁ DZIECKA W MEDIACJI

Reunite UK wykorzystuje poniższy formularz do uzyskiwania zgody rodziców na udział ich dziecka/dzieci w procesie mediacji.⁹⁰

Szanowni Państwo,

Cieszę się, że chcą Państwo, aby Państwa dziecko/dzieci porozmawiało/y z MEDIATOREM o tym, jak sytuacja wygląda z ich jego/punktu widzenia. Rozstanie rodziców często wywołuje u dzieci mieszane uczucia. W takich momentach pomaga rozmowa i poczucie, że ktoś nas słucha. Jak Państwo wiedzą, dzieci powyżej 10 lat mają prawo do wyrażania swoich poglądów i sugestii, jeśli tego chcą.

MEDIATOR spotka się najpierw ze wszystkimi dziećmi razem, a następnie porozmawia z każdym z nich osobno, rodzeństwo może mieć bowiem różne zdania i opinie.

..... zostaną zaproszeni do rozmowy przy założeniu, że:

1. Celem spotkania jest umożliwienie dziecku wyrażenia swoich opinii i uczuć oraz przedstawienia wszelkich sugestii lub prośb, które jego zdaniem pozwolą znaleźć najlepsze rozwiązanie dla wszystkich. Dziecko nie będzie proszone o dokonywanie wyborów ani podejmowanie decyzji. Odpowiedzialność za decyzje spoczywa na Państwie.
2. Potwierdzacie Państwo, że nie będziecie instruować dziecka, co ma powiedzieć, ani nie będziecie pytać po rozmowie, co powiedział/a lub czego nie powiedział/a. Potwierdzacie Państwo, że nie będziecie instruować dziecka, co ma powiedzieć, ani nie będziecie pytać po rozmowie, co powiedział/a lub czego nie powiedział/a.
3. Rozumiemy Państwo, że nawet jeśli dziecko nie wyrazi żadnych konkretnych opinii lub życzeń, którymi chciałoby się z Państwem podzielić, jak pokazują badania poczucie bycia częścią grupy i możliwość rozmowy są dla dzieci i nastolatków bardzo ważne i pomagają zmniejszyć ich niepokój.
4. Rozmowa z będzie miała charakter poufny, o ile nie pojawią się przesłanki wskazujące, że dziecko jest lub może być narażone na poważną krzywdę, w którym to przypadku zachodzi konieczność zgłoszenia sprawy służbom ochrony dzieci w celu przeprowadzenia dalszego dochodzenia.
5. Państwa dziecko zostanie zapytane, czy ma jakąś wiadomość, sugestię lub prośbę, którą chciałoby Państwu przekazać. Jeśli tak, zostanie poproszone o zapisanie jej własnymi słowami lub może poprosić o to MEDIATORA. Zostanie zapewnione, że prześlemy Państwu tylko to, co dziecko będzie chciało przekazać, bez żadnych dodatkowych informacji.

⁹⁰ Wzór pisma o wyrażeniu zgody rodziców opracowany przez Lisę Parkinson, akredytowaną trenerkę ds. mediacji z udziałem dzieci i autorkę książki „Family Mediation” [Parkinson, L., Family Mediation, wydanie piąte, Lexis Nexis, w druku 2025]. Formularz zgody rodziców przedrukowano za zgodą Lisy Parkinson, 14 lipca 2025 r. Reunite UK wykorzystuje ten wzór w mediacjach w sprawach dotyczących międzynarodowego uprowadzenia dziecka. Janet Flawith, Reunite, Wielka Brytania, 25 lipca 2022 r..

6. Niniejszym potwierdza Pan/i, że jest gotowy/a wysłuchać informacji od dziecka i uwzględnić jego opinie przy podejmowaniu decyzji i ustalaniu rozwiązań, które służyć będą jego dobru. Nie będzie Pan/i mieć pretensji do dziecka ani okazywać gniewu czy niezadowolenia w związku z trudnymi wiadomościami lub sugestiami, o których przekazanie poprosi dziecko.

Jak wskazano powyżej, na gruncie polskiego ustawodawstwa udział dziecka w procesie mediacji, w szczególności w transgranicznych sprawach rodzinnych, nie jest szczegółowo regulo-

wany przez wiążące prawo krajowe, a powszechna praktyka dotycząca zasadności udziału dziecka w mediacji i faktycznego jego udziału jest zróżnicowana.

PRAWO DZIECKA DO INFORMACJI

Normy prawne

Dostęp do informacji jest podstawowym warunkiem umożliwiającym dzieciom korzystanie z przysługujących im praw i uczestniczenie w podejmowaniu decyzji i procedurach, które ich dotyczą. Konwencja ONZ o prawach dziecka określa prawo dziecka do poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji, które jest ściśle związane z prawem do wolności wypowiedzi oraz prawem dziecka do dostępu do informacji z różnych źródeł (art. 13 i 17). Skuteczny dostęp do informacji stanowi gwarancję udziału dzieci w procesie podejmowania decyzji, które ich dotyczą, w tym w postępowaniach administracyjnych i sądowych oraz w mediacji rodzinnej.⁹¹

W raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński, w odniesieniu do prawa dziecka do otrzymywania informacji dostosowa-

nych do jego potrzeb wskazano: „Jak już wspomniano, kodeks postępowania cywilnego ogólnie reguluje mediację (...), ale nie zawiera szczegółowych zasad dotyczących udziału dzieci w mediacji i nie wspomina o dobru dziecka w tym zakresie. Prawo zezwala sądowi na skierowanie stron do mediacji, ale milczy na temat tego, czy i w jaki sposób poglądy lub interesy dziecka powinny być aktywnie reprezentowane lub uwzględniane w procesie (zob. również odpowiedź na poniższe pytanie: Czy dziecko jest wysłuchiwane i informowane w procesie mediacji? Czy istnieje powszechna praktyka w tym zakresie?).

Żaden z tych przepisów nie nakłada jednak obowiązku wysłuchania dziecka w ramach samej mediacji – jedynie w postępowaniu sądowym.⁹²

⁹¹ Rada Europy, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, 2010, Rozdział IV.A.1

⁹² Zob.: ARKUSZEWSKA A., *Rozdział IX. Udział dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów oraz jego reprezentacja*, in: MUCHA J. (red.) *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 321-324.

Polski Kodeks postępowania cywilnego (...) ogólnie reguluje mediację, ale nie zawiera szczegółowych zasad dotyczących udziału dzieci. Prawo zezwala sądowi na skierowanie stron do mediacji, ale milczy na temat tego, czy i w jaki sposób poglądy lub interesy dziecka powinny być aktywnie reprezentowane lub uwzględniane w procesie.

W praktyce to, czy i w jaki sposób dzieci są angażowane w mediacje rodzinne, w szczególności w transgranicznych sprawach rodzinnych, zależy od szkolenia i podejścia mediatora. Mediatorzy przeszkoleni w zakresie międzynarodowych mediacji rodzinnych częściej uwzględniają perspektywę dziecka, albo pośrednio (poprzez ćwiczenia refleksji rodzicielskiej lub metody skoncentrowane na dziecku), albo poprzez modele mediacji z udziałem dzieci, obejmujące przeszkolonego konsultanta dziecięcego, który rozmawia z dzieckiem i przekazuje jego poglądy.⁹³

Istotną rolę odgrywa również wiek i dojrzałość dziecka. Dzieci poniżej 6 roku życia nie powinny uczestniczyć w mediacjach. Jeśli chodzi o dzieci w wieku szkolnym, powinno to zależeć od indywidualnych predyspozycji dziecka, natomiast w odniesieniu do nastolatków wskazuje się, że ich potrzeba bycia wysłuchanym powinna być zawsze brana pod uwagę podczas mediacji⁹⁴, za zgodą rodziców, zważa-

cza w sporach transgranicznych, choć w Polsce pozostaje to rzadkością w porównaniu z innymi krajami (np. Wielką Brytanią czy Holandią).

W przypadku mediacji transgranicznych, zwłaszcza gdy jedna ze stron mieszka w innym kraju UE, mediatorzy często stosują się do międzynarodowych wytycznych, takich jak: Zalecenie Rady Europy w sprawie mediacji rodzinnej⁹⁵, które zachęca do uwzględniania poglądów dziecka lub Standardy MiKK dotyczące transgranicznej mediacji rodzinnej⁹⁶, promujące procedury uwzględniające potrzeby dzieci.

Nie ma również prawnego obowiązku informowania dziecka o mediacji lub jej wyniku. Mediatorzy mogą, w indywidualnych przypadkach, zachęcać rodziców do omówienia procesu z dzieckiem w sposób dostosowany do jego wieku lub/i w razie potrzeby zaangażować psychologów dziecięcych lub doradców.

Badania i raporty pokazują, że w polskiej praktyce mediacja pozostaje skoncentrowana na rodzicach, głosy dzieci są zwykle uwzględniane pośrednio, a doświadczenie i organizacja w odniesieniu do mediacji z udziałem dzieci lub mediacji kierowanej przez dzieci w sprawach transgranicznych są ograniczone.⁹⁷

⁹³ Zob.: GRĘDZIŃSKA J., Część V. Rozdział 5. Mediacja w sprawach rodzinnych, in: ROGULA C., ZEMKE-GÓRZECKA A. (red.), Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika, Warszawa 2021, s. 417-418.

⁹⁴ GRĘDZIŃSKA J., Część V. Rozdział 5. Mediacja w sprawach rodzinnych, cit., p. 422.

⁹⁵ Recommendation No. R (98)1 on family mediation, adopted in Strasbourg, 11 January 2006, CEPEJ-GT-MED (2006) 1.

⁹⁶ W wielu dokumentach przygotowanych przez MiKK, np. ALLPORT L., *The Voice of the Child in International Family Mediation*, w: PAUL C. Ch., KIESEWETTER S., KHALAF-NEWSOME I. (red.), *Cross-border Family Mediation. International Parental Child Abduction. Custody and Access Cases*, 3rd red., Wolfgang Metzner Publishing, Frankfurt am Main, 2023.

⁹⁷ Zob.: CYBULKO A., MUCHA J., *Rozdział XII. Badania ankietowe*, in: Joanna Mucha (red.) *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 431-438.

Informacje przyjazne dziecku w międzynarodowej mediacji rodzinnej

Brak informacji bądź błędne informacje, obawy i wątpliwości mogą powodować niechęć dziecka do uczestnictwa w mediacji i otwartego wyrażania poglądów. Badania dowodzą, że dzieci często nie są odpowiednio informowane o dotyczących ich postępowaniach cywilnych.⁹⁸ Rodzice, którzy przede wszystkim powinni przekazywać dziecku stosowne informacje, mogą mieć trudności i potrzebować pomocy w rozmowie z dzieckiem. Rodzic uprowadzający dziecko i rodzic, którego dziecko uprowadzono mogą potrzebować różnej pomocy na tym polu. Mediator, wraz z innymi podmiotami świadczącymi usługi pomocowe, powinien rozumieć rolę rodziców, zidentyfikować wszelkie potrzeby i pomóc stronom w uzyskaniu niezbędnego wsparcia w formie materiałów pisemnych lub cyfrowych, w tym materiałów przyjaznych dzieciom, a także indywidualnego doradztwa odnośnie komunikacji z dzieckiem. W niektórych krajach w postępowaniach z zakresu prawa rodzinnego wyznacza się kuratora procesowego, który zapewnia dziecku dostęp do informacji, możliwość wyrażania poglądów i reprezentuje je w postępowaniu.

W sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę dostęp do informacji umożliwia rodzicom i dzieciom ocenę sytuacji, rozważenie możliwych rozwiązań i alternatyw, uwzględnienie różnych czynników, poglądów i interesów,

sformułowanie opinii i podjęcie decyzji. Komitet Praw Dziecka podkreśla, że koniecznym jest „zapewnienie dziecku wszystkich niezbędnych informacji i porad, aby mogło podjąć decyzję zgodną z jego najlepiej pojętym interesem”.⁹⁹ Dostęp do informacji przyjaznych dziecku pomoże mu zdecydować, czy chce rozmawiać z mediatorem.

Wyniki badań zawarte w Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński wskazują, że w polskim systemie prawnym nie ma prawnego obowiązku zapewnienia obowiązku informacyjnego w określonej formie wobec dzieci – uczestników mediacji.

Z tego też względu przed spotkaniem z mediatorem należy przekazać dziecku informacje w sposób zrozumiały i dostosowany do jego wieku. Przygotowując się do wystuchania dziecka w ramach międzynarodowej mediacji rodzinnej, mediator musi upewnić się, czy dziecko zostało poinformowane o:

- procesie mediacji, jego istocie, etapach, roli mediatora, rodziców i dziecka, a także możliwych wynikach;
- prawie dziecka do bycia wystuchanym oraz sposobie, w jaki wyrażone przez dziecko poglądy zostaną uwzględnione, wykorzystane i przekazane rodzicom;
- możliwości bycia wystuchanym bezpośrednio lub przez przedstawiciela;
- praktycznych aspektach wystuchania: dacie, godzinie, miejscu,

⁹⁸ Carpaneto, L., Maoli, F. (wyd.), *Children's right to information in EU civil action, Improving children's right to information in cross-border civil cases*, Pacini Giuridica, 2021.

⁹⁹ Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 12 (2009), Prawo dziecka do bycia wystuchanym, CRC/C/GC/12, 1 lipca 2009, ust. 15.

formie oraz obecności innych osób, np. tłumacza lub opiekuna;

- prawie dziecka do ochrony danych i prywatności;
- zasadzie poufności i tajemnicy wiążącej mediatora oraz obowiązku zgłoszenia w przypadku ujawnienia zagrożeń lub aktów przemocy wobec dziecka;
- formach pomocy dla dziecka dostępnych przed, w trakcie i po wysłuchaniu oraz zakończeniu mediacji.¹⁰⁰

Ponadto mediator musi zadbać, by dziecko rozumiało, że jego opinie będą wysłuchane i wzięte pod uwagę, ale dziecko nie ponosi odpowiedzialności za decyzje podjęte przez rodziców, pracownika socjalnego czy sędziego.

Mediator może poprosić dziecko o powtórzenie przekazanych mu informacji własnymi słowami, by upewnić się, że dziecko je rozumie i zachęcić do zadawania pytań. Mediator może dać dziecku do późniejszego przejrzania dodatkowe dostosowane do wieku materiały informacyjne takie jak, broszury, filmy, treści dostępne w mediach społecznościowych lub aplikacjach, inne materiały drukowane lub cyfrowe.

Materiały dostosowane do potrzeb dzieci ułatwiają przekazywanie informacji i pomagają przemyśleć informacje podane przez rodzica, opiekuna lub mediatora oraz sformułować pytania lub wątpliwości, które można będzie omówić podczas kolejnej rozmowy.

Niezależnie od roli dziecka w mediacji, dziecko - w stosownych przypadkach również jego opiekun prawny - powinno zostać niezwłocznie poinformowane o porozumieniu osiągniętym w drodze mediacji. Mediator powinien zachęcać rodziców do wyjaśnienia dziecku porozumienia w języku zrozumiałym dla dziecka.

Zarówno analiza polskich przepisów prawa powszechnie obowiązującego jak i wyniki badań przeprowadzonych przez Uniwersytet Jagielloński prowadzą do konstatacji, że regulacje dotyczące sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania wysłuchań dziecka odnoszą się wprost wyłącznie do postępowania sądowego. Oczywiście istniejące regulacje mogą być adaptowane na potrzeby postępowania mediacyjnego i odpowiednio stosowane, natomiast nie ma w polskim systemie prawnym bezpośrednich regulacji dotyczących obowiązków informacyjnych wobec dziecka w postępowaniu mediacyjnym jak również określenia standardów zapewnienia dziecku udziału w takim postępowaniu.

W rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r.¹⁰¹, określony został sposób przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania wysłuchań dziecka. W par. 3-17 przywołanego rozporzą-

¹⁰⁰ Komitet Praw Dziecka, Uwaga ogólna nr 12 (2009), Prawo dziecka do bycia wysłuchanym, CRC/C/GC/12, 1 lipca 2009, ust. 41, 42, 45.

¹⁰¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunków, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań (Dz. U. 2024 poz. 1579).

dzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 października 2024 r. wprowadzone zostały zasady wystuchania dziecka, które, co należy jeszcze raz podkreślić, odnoszą się do postępowania sądowego, natomiast z jednakowym powodzeniem mogłyby być stosowane w trakcie mediacji: „Termin wystuchania wyznacza się na dzień inny niż termin rozprawy. Ustalając porę i czas trwania wystuchania, sąd uwzględnia wiek dziecka, jego stan zdrowia oraz okoliczności dotyczące sposobu funkcjonowania (...). W przypadku dzieci niewładających językiem polskim, dzieci posługujących się polskim językiem migowym (PJM) oraz dzieci ze szczególnymi potrzebami w komunikowaniu sąd uwzględnia także okoliczność, że wypowiedzi będą wymagały przetłumaczenia, lub fakt korzystania z komunikacji wspomagającej i alternatywnej. Planując czas trwania wystuchania, sąd uwzględnia, że może wystąpić potrzeba zarządzenia przerwy w prowadzonym wystuchaniu. Zawiadamiając o wystuchaniu, sąd informuje o treści art. 216² Kodeksu postępowania cywilnego oraz o sposobie dokumentowania wystuchania. Osobie, która ma przyprowadzić dziecko na wystuchanie, sąd doręcza przeznaczoną dla dziecka informację, sporządzoną w zrozumiałym dla dziecka sposób, w której znajduje się wyjaśnienie celu, sposobu i miejsca przeprowadzenia wystuchania oraz pouczenie, że po przybyciu do sądu i obejrzeniu miejsca wystuchania dziecko będzie mogło podjąć decyzję co do udziału w wystuchaniu. Dziecku z zaburzeniami ze spektrum autyzmu lub z niepełnosprawnością intelektualną umożliwia się obejrzenie miejsca wystuchania na terenie sądu co najmniej dwa dni przed terminem wystuchania, o czym sąd informuje, zawiadamiając o

wystuchaniu. Pouczenie o tym uprawnieniu zamieszcza się także w informacji, o której mowa (...). Osobę, z którą dziecko przybyło na wystuchanie, należy poinformować o przewidywanym czasie trwania wystuchania i wskazać miejsce, gdzie może oczekiwać na jego zakończenie. Dziecko należy poinformować o miejscu oczekiwania osoby, z którą przybyło na wystuchanie. Podczas wystuchania nie używa się stroju urzędowego. Jeżeli tego samego dnia przewiduje się wystuchanie rodzeństwa, to wystuchanie dzieci następuje kolejno po sobie. Przed rozpoczęciem wystuchania sędzia umożliwia dziecku poznanie miejsca wystuchania lub ponowne zapoznanie się z tym miejscem, wyjaśnia dziecku w sposób dla niego zrozumiały i dostosowany do jego potrzeb zasady wystuchania oraz prawo do odmowy udziału w wystuchaniu, a także informuje o celu wystuchania, wyjaśniając dziecku, że nie ponosi odpowiedzialności za treść orzeczenia, które zostanie wydane przez sąd. Sędzia wyjaśnia również dziecku rolę osób uczestniczących w wystuchaniu. Sędzia poucza dziecko, że jeżeli nie rozumie ono zadawanych pytań, nie zna odpowiedzi na niektóre pytania, potrzebuje ich wyjaśnienia lub uzupełnienia, uważa, że zostało źle zrozumiane, lub ma inne potrzeby, to powinno o tym powiadomić. Sędzia uzgadnia z dzieckiem, w jaki sposób zasygnalizuje ono sytuacje wskazane w zdaniu pierwszym. Podczas wystuchania: należy posługiwać się prostym językiem, zadawać pytania otwarte, unikać przenośni oraz komunikatów zawierających ocenę osób bliskich dziecku; nie należy zadawać pytań sugerujących odpowiedzi; należy obserwować reakcje i emocje dziecka, w tym lęk, niepokój, płacz, zdenerwowanie, zmęczenie, znużenie, częstotliwość odraczania

wypowiedzi, i reagować odpowiednio do danej sytuacji. Po zakończeniu wystuchania należy zapytać dziecko, czy ma jakieś pytania do sędziego. Jeżeli w wystuchaniu uczestniczy biegły psycholog, to udziela on sędziemu, w miarę potrzeby, pomocy w wyjaśnieniu w sposób dostosowany do potrzeb dziecka informacji (...). Biegły psycholog udziela sędziemu, w miarę potrzeby, pomocy w formułowaniu pytań do dziecka oraz obserwuje reakcje i emocje dziecka, w szczególności lęk, niepokój, płacz lub zdenerwowanie, zmęczenie i znużenie, oraz wskazuje sędziemu możliwości wspierania dziecka i sposób reagowania na sytuacje utrudniające przebieg wystuchania. Na zakończenie wystuchania sędzia przeprowadza z dzieckiem rozmowę na temat niezwiązany z przedmiotem wystuchania, a jeżeli w wystuchaniu uczestniczy biegły psycholog, o ile jest to wskazane, podejmuje czynności zmierzające do obniżenia napięcia emocjonalnego dziecka, związanego z udziałem w wystuchaniu. Miejsce wystuchania ustala się z uwzględnieniem potrzeb dziecka. Dzieci, u których występują zaburzenia psychiczne lub zaburzenia rozwojowe, oraz dzieci, które nie ukończyły 13 lat, wystuchuje się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach na terenie sądu lub poza jego siedzibą. Pomieszczenia te spełniają następujące warunki: kolorystyka ścian w pomieszczeniu jest utrzymana w jasnych i stonowanych barwach; podłoga w pomieszczeniu jest wyłożona miękką wykładziną; w pomieszczeniu znajdują się meble dostosowane dla dziecka; kolorystyka mebli i wykładziny jest utrzymana w jasnych i stonowanych barwach; zainstalowane oświetlenie jest ciche i ma możliwość regulacji; wielkość i umeblowanie pomieszczenia dają dziecku możliwość swobodnego

poruszania się. Jeżeli pomieszczenie, w którym odbywa się wystuchanie, jest przeznaczone także do przeprowadzania przesłuchań w trybie art. 185a-185c i 185e ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37, 1222 i 1248), należy dziecku wyjaśnić, że zainstalowane kamery i mikrofon nie będą włączone, a wystuchanie nie będzie rejestrowane. Dzieci, które ukończyły 13 lat, wystuchuje się w pomieszczeniu, o którym mowa w § 13 ust. 1, albo w odpowiednio przystosowanym gabinecie sędziego lub w innym pomieszczeniu na terenie sądu lub poza jego siedzibą. Gabinet lub inne pomieszczenie, o którym mowa w ust. 1, mają stały dostęp do światła dziennego, są wyposażone w stół oraz fotel dla dziecka. Wielkość gabinetu lub innego pomieszczenia umożliwia dziecku poruszanie się. W gabinecie lub innym pomieszczeniu na terenie sądu, w którym odbywa się wystuchanie, panuje porządek. Dziecko ma zapewnioną możliwość koncentracji i swobodę wypowiedzi. Jeżeli wystuchanie odbywa się w gabinecie sędziego lub w innym pomieszczeniu na terenie sądu, akta dotyczące innych postępowań znajdują się poza zasięgiem wzroku dziecka. Na czas trwania wystuchania miejsce, w którym się ono odbywa, jest wyłączone z innych czynności. Podczas wystuchania dzieci, u których występują zaburzenia psychiczne lub zaburzenia rozwojowe, zapewnia się ograniczenie czynników rozpraszających w postaci jaskrawej kolorystyki, mocnych zapachów oraz głośniejszych dźwięków w stopniu wystarczającym, by zapewnić możliwość koncentracji i swobodę wypowiedzi. W miejscu wystuchania należy zapewnić wodę oraz chusteczki higieniczne. Jeżeli jest to uzasadnione potrzebami dziecka, na czas wystuchania należy:

przygotować dostosowane do potrzeb dziecka materiały ułatwiające rozmowę, w szczególności kredki, papier, rysunki lub inne pomoce wizualne; zapewnić dostępność materiałów umożliwiających obniżenie poczucia lęku i napięcia u dziecka. W celu uniknięcia rozpraszenia dziecka pomoce oraz materiały, (...) powinny być wyjmowane przez sędziego zgodnie z potrzebami dziecka.”

W kontekście zapewnienia dziecku odpowiednich standardów udziału w me-

diacji, w tym uzyskiwania informacji i materiałów w przystępnej, zrozumiałej formie, wydaje się właściwe kształtowanie odpowiedniej praktyki w tym przedmiocie, rozważenie wprowadzenia odpowiednich rozwiązań prawnych jak również przeprowadzenie analizy przepisów i doświadczeń innych państw, których system prawny kładzie nacisk na polubowną formę rozstrzygania sporów, jaką niewątpliwie jest mediacja.

PRZYKŁAD: STRONA INTERNETOWA “ZANK” SKIEROWANA DO DZIECI, KTÓRYCH RODZICE SĄ W SEPARACJI, KTÓRE ZOSTAŁY PRZENIESIONE LUB UPROWADZONE ZA GRANICĘ (NIEMCY)

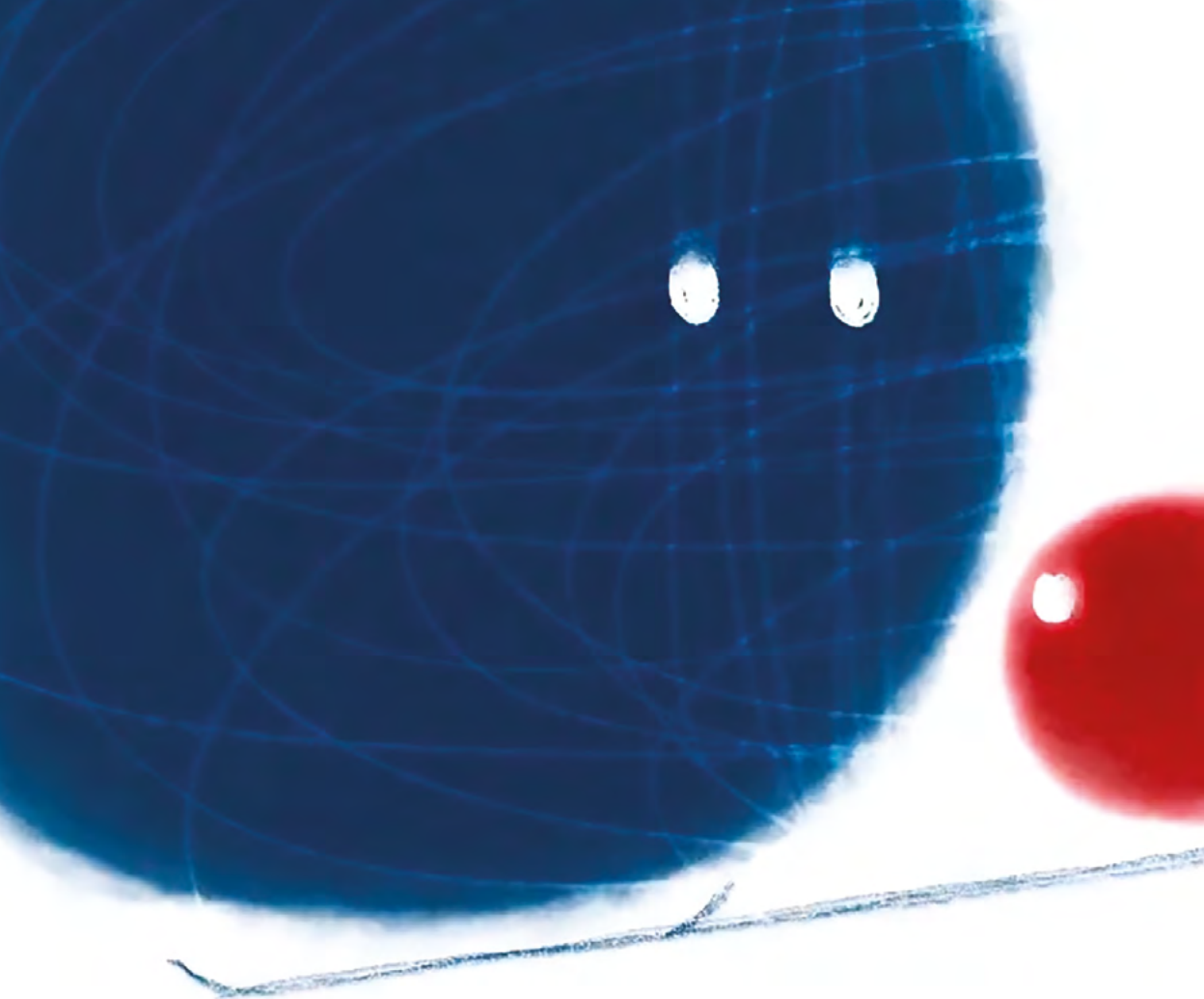
Międzynarodowa Służba Socjalna w Niemczech stworzyła stronę internetową z informacjami dla rodziców

i dzieci dotkniętych separacją rodziców, przeniesieniem lub międzynarodowym uprowadzeniem.¹⁰² Stronę tę prowadzi centralny punkt kontaktowy ds. transgranicznych sporów między rodzicami dotyczących opieki nad dziećmi i mediacji. Dostarcza ona informacji i porad dla rodziców i dzieci oraz kieruje do odpowiednich lokalnych służb pomocowych. Federalne Ministerstwo ds. Rodziny, Osób Starszych, Kobiet i Młodzieży zleciło stworzenie strony internetowej i nadal ją wspiera.

Strona zapewnia oddzielny dostęp dla rodziców, młodszych dzieci i nastolatków. Dzieci mogą dowiedzieć się z niej, co oznacza sytuacja rozłąki rodziców, przeniesienia lub uprowadzenia do innego kraju. Informacje spisano językiem przyjaznym dziecku. Dodatkowych wyjaśnień dostarczają ilustracje obrazujące takie pojęcia jak Urząd ds. młodzieży (lokalne służby ochrony dzieci), mediator, usługi doradcze, sąd rodzinny, adwokat, kurator sądowy.

Pojęcie mediacji, na przykład, wyjaśniono w następujący sposób: „Jeśli twoi rodzice zdecydują się spotkać z mediatorem, czyli osobą przeszkoloną w zakresie słuchania i zadawania właściwych

¹⁰² Zank – Zentrale Anlaufstelle für grenzüberschreitende Kindschaftskonflikte und Mediation [Zank – Centralny punkt kontaktowy ds. transgranicznych sporów między rodzicami dotyczących opieki nad dziećmi i mediacji], <https://kinder.zank.de/>.

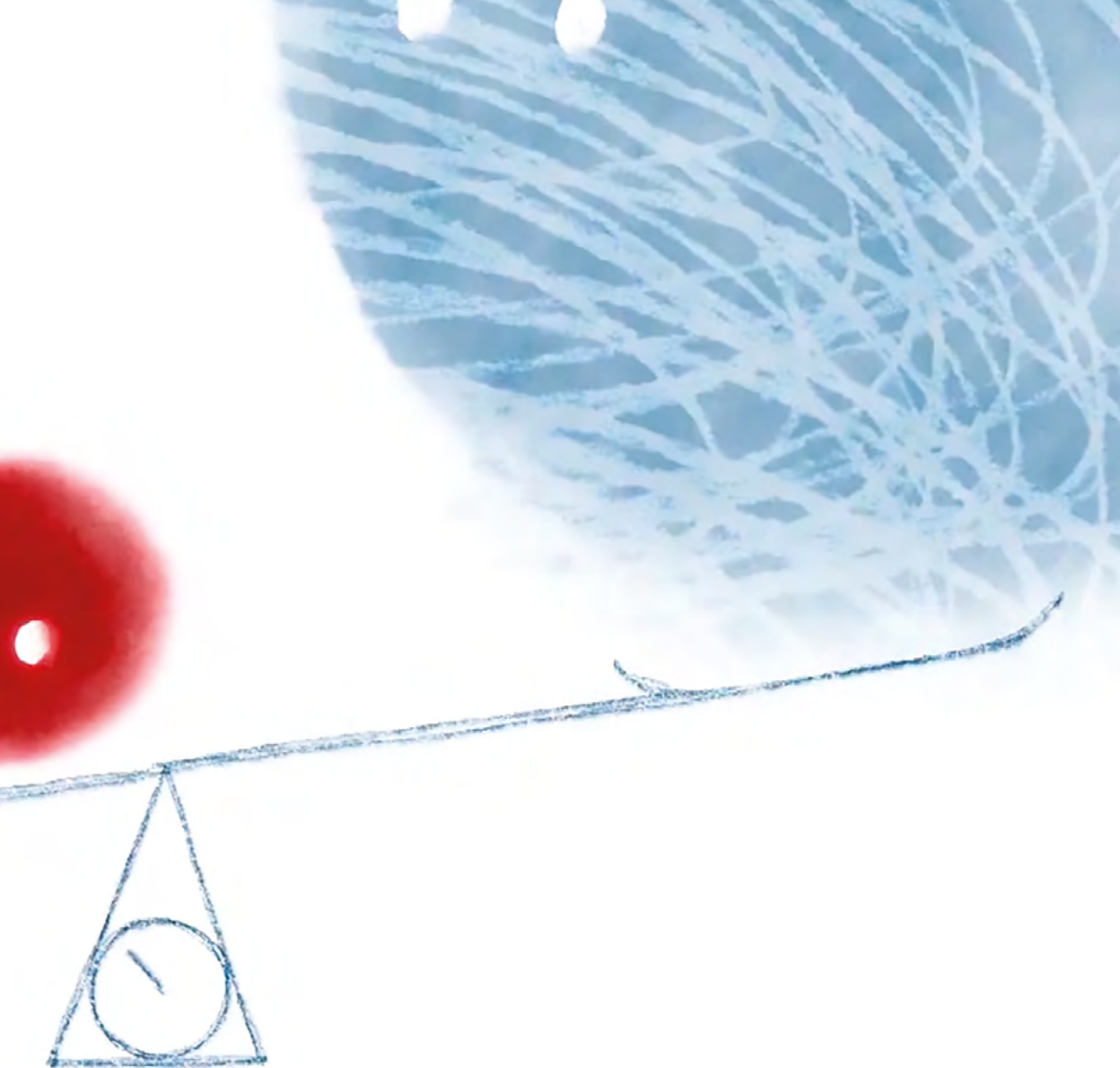

pytań, pomoże im to rozwiązać konflikt. Będą mogli spokojnie porozmawiać o swoich opiniach i tym, co jest dla nich ważne. Podczas rozmowy z mediatorem rodzice będą próbować uzgodnić rozwiązanie, które będzie satysfakcjonujące dla obu stron. Na koniec porozumienie zostanie sporządzone na piśmie. Ułatwi to przestrzeganie przyjętych ustaleń w przyszłości”.¹⁰³

Na stronie internetowej dzieci znajdą informacje na różne istotne w takich sytuacjach tematy, np.:

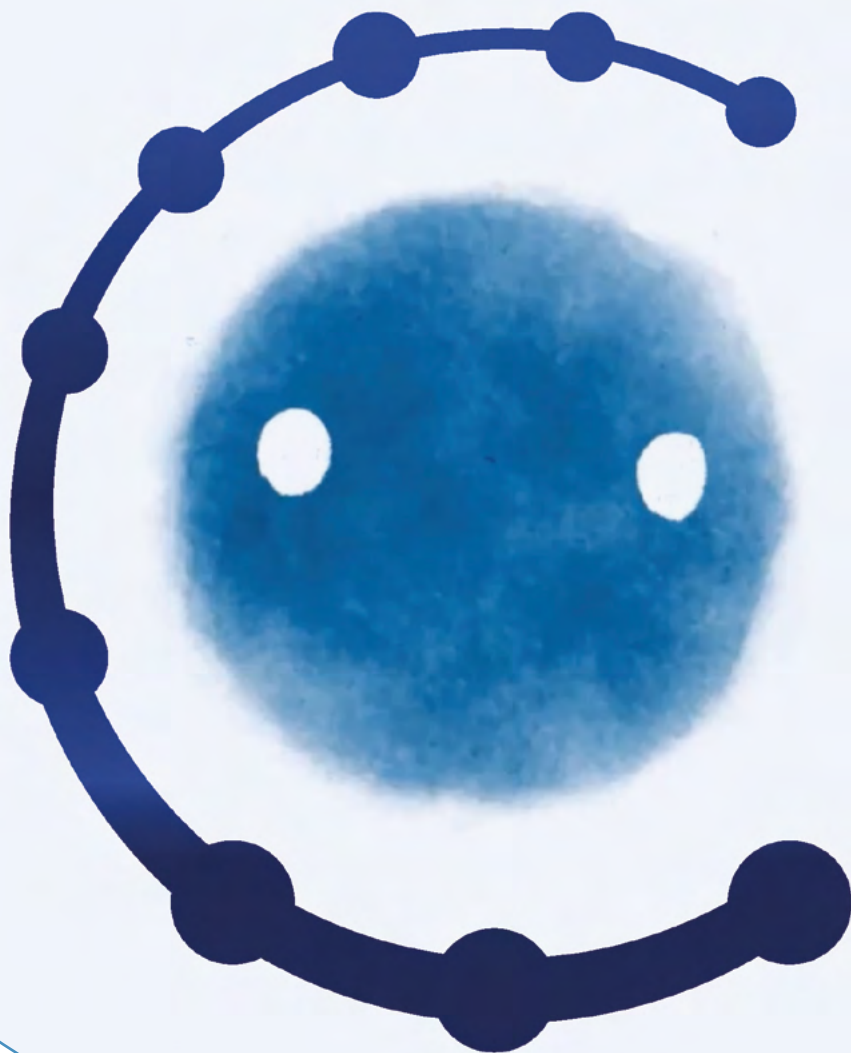
- co to oznacza, że rodzice po rozstaniu mieszkają w różnych krajach;
- jakie prawa przysługują dziecku;
- jak poznać inne dzieci w podobnej sytuacji;

103 Zentrale Anlaufstelle für grenzüberschreitende Kindschaftskonflikte und Mediation [Zank – Centralny punkt kontaktowy ds. transgranicznych sporów między rodzicami dotyczących opieki nad dziećmi i mediacji], <https://kin-der.zank.de/>.

- jak radzić sobie z emocjami i co robić, gdy sytuacja nas martwi lub niepokoi;
- co się stanie, jeśli sprawa zostanie skierowana do sądu rodzinnego;
- jaką rolę i prawa ma dziecko w postępowaniu rodzinnym.

Osobna sekcja strony przeznaczona dla nastolatków prezentuje podobne informacje w języku i formie dostosowanej do potrzeb młodzieży. W odniesieniu do każdego z tematów dzieci i nastolatki znajdą tu wskazówki, zestaw pytań i odpowiedzi oraz informacje o możliwościach uzyskania dalszej pomocy i porad.

6 MEDIACJA I ZASADA ZABEZPIECZENIA INTERESÓW DZIECKA: WSPIERANIE RODZICÓW W POSZUKIWANIU ROZWIĄZAŃ SŁUŻĄCYCH DOBRU DZIECKA

Konwencja ONZ o prawach dziecka stanowi w art. 3 ust. 1, że najlepszy interes dziecka powinien być podstawowym celem wszystkich decyzji i działań dotyczących dziecka. Artykuł ten uznaje się za ogólną zasadę praw dziecka, mającą szczególne znaczenie dla realizacji wszystkich praw przyznanych w Konwencji.

Ogólnym celem najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka jest promowanie integralności i godności dziecka, zapewnienie mu holistycznego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego, psychicznego i społecznego oraz pełnego i skutecznego korzystania ze wszystkich praw uznanych w Konwencji.¹⁰⁴ Komitet Praw Dziecka podkreśla dynamiczny charakter interesów dziecka, który ewoluuje zgodnie z sytuacją dziecka. Aby zrealizować zasadę najlepszego zabezpieczenia interesów, konieczne jest podejście oparte na prawach dziecka oraz współpraca wszystkich stosownych podmiotów.¹⁰⁵

Ze względu na swoją złożoność pojęcie to jest różnie interpretowane w poszczególnych krajach Unii Europejskiej i poza jej obszarem, pomimo wspólnych międzynarodowych i europejskich norm prawnych.¹⁰⁶ Mediatorzy często mają do czynienia z sytuacjami, w których spór między rodzicami dotyczący dziecka wynika z różnych poglądów na temat jego dobra. Wytyczne Komitetu Praw Dziecka z 2013 r. uwspólniają rozumienie i interpretację pojęcia najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka, uznając dzieci za podmioty praw, uwzględniając powszechny, niepodzielny, niezależny i wzajemnie powiązany charakter praw dziecka oraz globalny charakter i zasięg Konwencji ONZ o prawach dziecka. Prawa przewidziane na mocy Konwencji ONZ o prawach dziecka oraz wytyczne Komitetu dotyczące zasady najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka stanowią zatem użyteczne wskazania dla międzynarodowej mediacji rodzinnej i zostaną szczegółowo omówione w niniejszym rozdziale.¹⁰⁷

W ostatnim czasie Komitet Ministrów Rady Europy wydał zalecenie CM/Rec(2025)4 w sprawie ochrony praw i najlepszego interesu dziecka w postępowaniach dotyczących separacji rodziców, które zawiera wytyczne dotyczące prowadzenia postępowań z zakresu prawa prywatnego, mediacji i innych alternatywnych metod rozwiązywania sporów zgodnie z najlepszym interesem dziecka. Zalecenie określa zasady dotyczące oceny najlepszego interesu dziecka i podejmowania decyzji, a także prawa dziecka do bycia wysłuchanym oraz prawa do informacji i pomocy.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Komitet Praw Dziecka, *Uwaga ogólna nr 14 (2003), Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów*, CRC/C/GC/14, 29 maja 2013, ust. 4.

¹⁰⁵ Komitet Praw Dziecka, *Uwaga ogólna nr 14 (2003), Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów*, CRC/C/GC/14, 29 maja 2013, ust. 4-5, 11..

¹⁰⁶ Zob. np.: Missing Children Europe i wsp., *The voice of the child in cases of international child abduction*, Stanowisko, Voice Project, 2019. Missing Children Europe i wsp., *The voice of the child in international child abduction proceedings in Europe*, Orzecznictwo, Voice Project, 2019, s. 5-6.

¹⁰⁷ Komitet Praw Dziecka, *Uwaga ogólna nr 14 (2003), Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów*, CRC/C/GC/14, 29 maja 2013, ust. 16..

¹⁰⁸ Council of Europe Recommendation [CM/Rec\(2025\)4](#) of the Committee of Ministers to member States on the protection of the rights and best interests of the child in parental separation proceedings, 28 May 2025..

Uznanie praw dziecka

Międzynarodowe procesy mediacji rodzinnej są zgodne z Konwencją ONZ o prawach dziecka, a w szczególności z czterema zasadami przewodnimi leżącymi u podstaw wszystkich praw dziecka: uczestnictwem, ochroną, przetrwaniem i rozwojem oraz niedyskryminacją.”¹⁰⁹

Międzynarodowa Służba Socjalna, Karta międzynarodowej mediacji rodzinnej (2017)

NAJLEPSZE ZABEZPIECZENIE INTERESÓW DZIECKA JAKO PRAWO MATERIALNE, PODSTAWOWA ZASADA I REGUŁA PROCEDURALNA

Komitet Praw Dziecka wyjaśnia zasadę najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka jako koncepcję dotyczącą trzech obszarów: prawo materialne; fundamentalna, interpretacyjna zasada prawna; zasada proceduralna:

- Jako **prawo materialne** art. 3 ust. 1 uznaje się za bezpośrednio stosowny i można się na niego powołać przed sądem. Każde dziecko ma prawo do tego, aby jego dobro było oceniane i brane pod uwagę w pierwszej kolejności przy rozważaniu różnych interesów w ramach podejmowanej decyzji.
- Jako **fundamentalna, interpretacyjna zasada prawna**, zasada najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka stanowi wytyczną

dla stosowania przepisów: w przypadku, gdy przepisy pozostawiają pole do interpretacji lub urzędnicy państwowi mają swobodę w stosowaniu przepisów, należy stosować interpretację, która najlepiej służy dobru dziecka.

- Jako **zasada proceduralna** zasada ta oznacza, że procesy decyzyjne, które mają wpływ na dzieci indywidualnie lub zbiorowo, w szczególności te mające na celu określenie najlepszego interesu dziecka lub grupy dzieci, muszą być przejrzyste i wyjaśniać potencjalny pozytywny lub negatywny wpływ decyzji na dziecko lub grupę dzieci.¹¹⁰

Karta praw podstawowych Unii Euro-

¹⁰⁹ International Social Service, *Charter for International Family Mediation Processes*, a collaborative process, 2017, s. 10.

¹¹⁰ Komitet Praw Dziecka, *Uwaga ogólna nr 14 (2003), Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów*, CRC/C/GC/14, 29 maja 2013, ust. 6.

pejskiej potwierdza zasadę najlepszego zabezpieczenia interesów w art. 24 ust. 2. Zgodnie z art. 51 ust. 1 Karta ma zastosowanie do państw członkowskich UE, gdy wdrażają one prawo UE (patrz: Ramka 6). Rozporządzenie UE 2019/1111 odnosi się do tych dwóch norm prawnych w motywie 19.

Na tej podstawie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka można uznać za prawo materialne, zasadę przewodnią i normę proceduralną w reagowa-

niu na uprowadzenia międzynarodowe dzieci w państwach członkowskich UE. Ma ono zastosowanie w postępowaniach sądowych, procesach mediacyjnych i świadczeniu usług. Mediatorzy powinni zatem być przygotowani do wspierania rodziców w ocenie dobra dziecka oraz do zapewnienia, aby najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka było nadrzędnym czynnikiem brany pod uwagę w uzgodnieniach mediacyjnych.

RAMKA 6

DOBRO DZIECKA W KONWENCJI ONZ O PRAWACH DZIECKA I KARCIE PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ

Konwencja ONZ o prawach dziecka, art. 3.1.

We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, organy administracyjne lub ustawodawcze, dobro dziecka powinno być brane pod uwagę w pierwszej kolejności.

Karta praw podstawowych UE, art. 24.2

We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych zarówno przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka musi być celem nadrzędnym.

W Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński w odniesieniu do funkcjonowania i realizacji pojęcia najlepszego interesu dziecka wskazano:

W Polsce ramy instytucjonalne mediacji rodzinnej wciąż się rozwijają i choć nie istnieje kompleksowy krajowy system ustandaryzowanych narzędzi lub protokołów, stopniowo pojawiają się pewne metody i dobre praktyki - w szczególności w sprawach dotyczących dobra dziecka, oceny ryzyka i przydatności do mediacji.

Zgodnie z zasadą dobra dziecka, polskie prawo, w tym Konstytucja (art. 72), Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz normy proceduralne zawarte w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 216¹-216²), stawia dobro dziecka w centrum procedur sądowych i mediacyjnych. Nie istnieją jednak przyjęte na szczeblu krajowym wytyczne ani ustrukturyzowane narzędzia służące do określania najlepszego interesu dziecka w mediacji.

W praktyce mediatorzy często opierają się na ogólnych zasadach prawnych i swoim profesjonalnym osądzie. Niektórzy mediatorzy mogą odwoływać

się do Komentarza Ogólnego ONZ nr 14 do Konwencji o prawach dziecka¹¹¹ jako miękkiej pomocy interpretacyjnej. Sądy coraz częściej oczekują od mediatorów uwzględnienia najlepszego interesu dziecka, zwłaszcza przy zatawierdzaniu porozumień mediacyjnych z udziałem małoletnich (np. planów rodzicielskich), ale nie narzucają jednolitego standardu oceny.

Jeśli chodzi o narzędzia oceny ryzyka (np. pod kątem przemocy domowej lub nierównowagi sił), polskie ustawodawstwo nie narzuca formalnych narzędzi oceny ryzyka w celu zbadania przypadków przemocy domowej lub przymusowej kontroli przed mediacją. Jednakże niektóre sądy i ośrodki mediacyjne wdrażają nieformalne praktyki w zakresie wstępnej oceny, często oparte na listach kontrolnych lub ustrukturyzowanych wywiadach opracowanych przez organizacje pozarządowe lub partnerów międzynarodowych (np. Polskie Centrum Mediacji opracowało takie praktyki pilotażowe). W sprawach, w których istnieje podejrzenie przemocy domowej, polscy mediatorzy są prawnie zobowiązani (zob. art. 183¹ i 183² Kodeksu postępowania cywilnego) do zakończenia mediacji, jeśli strony nie są w stanie uczestniczyć w niej dobrowolnie i na równych zasadach. Procedura „Niebieskiej Karty” na mocy polskiego prawa administracyjnego i karnego stanowi odrębną ścieżkę wykrywania przemocy domowej, ale nie jest automatycznie zintegrowana z systemem mediacji.

Nie istnieje ujednolicony krajowy pro-

tokół wstępnej oceny w celu określenia, czy sprawy rodzinne nadają się do mediacji. Mediacja jest ogólnie zalecana, ale decyzja o jej podjęciu jest dobrowolna. Sądy mogą zasugerować mediację, ale nie przeprowadzają formalnej oceny jej stosowności, a od mediatorów oczekuje się oceny przydatności w poszczególnych przypadkach, w szczególności w odniesieniu do zdolności stron do swobodnego i bezpiecznego negocjowania.¹¹²

W sprawach dotyczących uprowadzenia lub przeniesienia dziecka za granicę na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r. polskie sądy czasami wyznaczają mediatorów, ale ocena przydatności mediacji zależy wyłącznie od uznania sądu i własnej oceny etycznej mediatorów.

Polski Kodeks Etyczny Mediatora¹¹³ określa ogólne standardy, w tym bezstronność, poufność i dbałość o dobro dziecka. Niektóre ośrodki mediacji sądowej i stowarzyszenia mediacji rodzinnych (np. Polskie Centrum Mediacji) opracowały wewnętrzne programy szkoleniowe dotyczące najlepszego interesu dziecka, dynamiki konfliktu i systemów rodzinnych, ale nie ma oficjalnego systemu akredytacji, który nakazywałby specjalistyczne szkolenie w zakresie mediacji z udziałem dzieci lub mediacji w sprawach, w których strony doświadczyły traumy. Narzędzia takie jak plany rodzicielskie są czasami wykorzystywane do strukturyzowania porozumień, zwłaszcza w sprawach dotyczących opieki i kontaktów, i coraz częściej koncentrują się one na

¹¹¹ General comment to the Convention on the Rights of the Child No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), adopted by UN Committee on the Rights of the Children on 29 May 2013, CRC/C/GC/14.

¹¹² CYBULKO A., *Rozdział 18. Mediacja w sprawach rodzinnych*, cit., s. 368–369.

¹¹³ Tekst dostępny na stronie Polskiego Centrum Mediacji: <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/kodeks-etyki-mediatora/>.

dziecku.¹¹⁴ Innym ważnym źródłem są „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” przyjęte przez Społeczną Radę do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów.¹¹⁵ Dokument ten opisuje obowiązki mediatora, takie jak: rzetelne informowanie stron o charakterze i przebiegu mediacji; dbanie o wysoki poziom kwalifikacji zawodowych; współpraca z innymi profesjonalistami na rzecz prowadzonej mediacji; zapewnienie stronom odpowiedniego miejsca do prowadzenia mediacji; rzetelne informowanie o swoich usługach;

wcześniejsze przerwanie mediacji w określonych sytuacjach.

Podsumowując, w Polsce brakuje ujednoliconych, zinstytucjonalizowanych ram dla ustrukturyzowanych narzędzi w mediacji rodzinnej w zakresie ustalania najlepszego interesu dziecka, badania ryzyka i oceny przydatności mediacji. Podczas gdy zasada dobra dziecka i dobrowolności mediacji mają swoje podstawy w przepisach, pozostałe aspekty zależą od indywidualnego szkolenia mediatora i kultury lokalnego ośrodka mediacji lub sądu.

DOBRO DZIECKA A PRAWA, OBOWIĄZKI I ODPOWIEDZIALNOŚĆ RODZICÓW ORAZ OBOWIĄZKI PAŃSTWA

Konwencja ONZ o prawach dziecka określa nie tylko prawa dziecka, ale również obowiązki władz państwowych, a także obowiązki podmiotów prywatnych, takich jak prywatne instytucje opieki społecznej, rodzice i opiekunowie. Procesy decyzyjne dotyczące praw dziecka są uważane za szczególnie delikatne, gdy kolidują z prawami i obowiązkami rodziców oraz obowiązkami państwa, co ma zazwyczaj miejsce w postępowaniach z zakresu prawa rodzinnego.

Zasada najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka stanowi ważną wskazówkę w sytuacjach, w których koniecz-

ne jest przypisanie odpowiedniej wagi różnym prawom i uzasadnionym interesom w ramach podejmowanej decyzji.

Prawa dziecka do opieki i wychowania przez rodziców

Dziecko ma prawo do opieki rodziców i nie może być oddzielane od rodziny, o ile nie jest to konieczne ze względu na jego najlepiej pojęte interesy (UNCRC art. 7 i 9). Państwo musi szanować prawo dziecka do zachowania swojej tożsamości, w tym obywatelstwa, imienia i nazwiska oraz relacji rodzinnych (art. 8).

¹¹⁴ CYBULKO A., *Rozdział 18. Mediacja w sprawach rodzinnych*, cit., s. 375-379.

¹¹⁵ Tekst dostępny na stronie Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/spoleczna-rada-ds-alternatywnych-metod-rozwiazywania-konfliktow-i-sporow/dokumenty-deklaracje/>.

W sytuacjach, gdy dziecko i jedno lub oboje rodziców nie mieszkają razem, dziecko ma prawo do utrzymywania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców (art. 9). Konwencja przyznaje te prawa również w sytuacji transgranicznej rozłąki rodzin (art. 10).

Prawa i obowiązki rodziców

Ponieważ rodzice mają określone prawa i obowiązki wynikające z Konwencji ONZ o prawach dziecka, realizacja praw dziecka zależy nie tylko od działań państwa, ale także od rodziców jako stron trzecich w rozumieniu Konwencji.

Konwencja nie definiuje odpowiedzialności rodzicielskiej, ale podaje przykłady obszarów, w których rodzice ponoszą odpowiedzialność za swoje decyzje, działania i zaniechania w stosunku do dzieci. Rodzice ponoszą podstawową odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka (art. 18) oraz są odpowiedzialni za zapewnienie, w miarę swoich możliwości i środków finansowych, warunków życia odpowiednich dla fizycznego, psychicznego, duchowego, moralnego i społecznego rozwoju dziecka (art. 27).

Prawa rodzicielskie nie są konkretnie zdefiniowane, ale odnoszą się do wszystkich praw, które można uznać za niezbędne do zapewnienia opieki, ukie-

runkowywania i wychowania, takich jak prawo do wspólnego zamieszkania z dzieckiem, styczności i kontaktów z nim. Prawo do zapewnienia dziecku odpowiedniego ukierunkowania i wychowania maleje wraz z rozwojem zdolności dziecka do samodzielnego myślenia, działania, osądu oraz podejmowania decyzji (art. 5).¹¹⁶

W tym kontekście odpowiedzialność rodzicielska rozumiana jest jako zbiór obowiązków i praw rodziców do podejmowania decyzji w ramach pełnienia roli rodzicielskiej, natomiast dobro dziecka uznaje się nie tylko za interes prywatny rodziców i dziecka, ale także za kwestię interesu publicznego. Ta szeroka definicja odpowiedzialności rodzicielskiej obejmuje prawa, obowiązki, uprawnienia i odpowiedzialność wobec dziecka i jego mienia, a także obowiązki wobec państwa. Rodzice mają prawo do pełnienia swojej roli bez arbitralnej ingerencji państwa w ich życie prywatne i rodzinne, a także prawo do wsparcia ze strony państwa.¹¹⁷ Zobowiązując państwa-strony do wspierania i monitorowania rodziców w wypełnianiu obowiązków, konwencja nadaje obowiązkom rodzicielskim charakter prawnie egzekwowalny w przypadku, gdy rodzice nie wypełniają swoich obowiązków w sposób zgodny z prawami dziecka.¹¹⁸

¹¹⁶ Ruggiero, R., Volnakis, D. Hanson, K., The inclusion of 'third parties': The status of parenthood in the Convention on the Rights of the Child, *Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape, Isolation, Inspiration, Integration?*, red. Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhoe, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, s. 71-89, 83.

¹¹⁷ Ibid. s. 83-84. Zob.: Jonathan Law, Elizabeth A. Martin, A Dictionary of Law, wyd. 7., Oxford University Press, 2014. David Archard, *Children: Rights and Childhood*, wyd. 2., Routledge 2004, s. 149.

¹¹⁸ Ruggiero, R., Volnakis, D. Hanson, K., The inclusion of 'third parties': The status of parenthood in the Convention on the Rights of the Child, *Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape, Isolation, Inspiration, Integration?*, red. Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhoe, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, s. 71-89, 81-84.

Obowiązki państw

Państwa-strony Konwencji mają prawny obowiązek pomagać rodzicom w wypełnianiu ich obowiązków związanych z opieką nad dziećmi i wychowaniem. Artykuł 3.2 zobowiązuje państwa do zapewnienia dzieciom ochrony i opieki niezbędnej dla ich dobra, z uwzględnieniem praw i obowiązków rodziców. Artykuły 18 i 27 określają obowiązek państwa do wspierania rodziców poprzez pomoc społeczną i finansową, placówki i usługi opieki nad dziećmi oraz inne programy wsparcia. Artykuł 19 przewiduje opracowywanie programów pomocy społecznej dla dzieci i osób sprawujących nad nimi opiekę dla zapobiegania wszelkim formom przemocy, wykorzystywania i zaniedbywania dzieci oraz reagowania na takie zjawiska. Artykuł 26 ustanawia prawo dziecka do korzystania z zabezpieczenia społecznego. Zgodnie z art. 37 państwo ma obowiązek zapewnić dzieciom skuteczną ochronę przed okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem lub karaniem w domu, w szkole i w instytucjach oraz we wszystkich innych sytuacjach i kontekstach.

Państwa powinny interweniować w przypadkach, gdy rodzice nie wywiązują się ze swoich obowiązków wobec dziecka, jednak bez arbitralnej ingerencji w życie prywatne i rodzinne. Ze względu na rolę rodziców jako osób trzecich w rozumieniu Konwencji ONZ o prawach dziecka, konwencja ta jest

interpretowana jako „ramy umowy społecznej między rodzicami a państwem, w której ochrona przed nadmierną ingerencją państwa współistnieje z prawem do otrzymywania wsparcia ze strony państwa. W tych ramach rodzice mają pewną swobodę w wykonywaniu swoich ról i obowiązków, podczas gdy prawa rodzicielskie są uważane za ograniczone i funkcjonalne”.¹¹⁹

Konwencja uznaje zatem, że prawa, obowiązki i odpowiedzialność rodziców są ograniczone w czasie, zgodnie z rozwijającymi się zdolnościami dziecka, ograniczone w zakresie, zgodnie z najlepszym interesem dziecka, oraz mają charakter funkcjonalny, ponieważ mają na celu zapewnienie opieki, ochrony i dobra dziecka.¹²⁰ Zasada najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka odgrywa fundamentalną rolę w określaniu tych ograniczeń i funkcji.

Równowaga pomiędzy prawami dziecka, prawami i obowiązkami rodziców oraz obowiązkami państwa

W odniesieniu do wychowania i opieki nad dziećmi pojęcie najlepiej pojętego interesu dziecka służy kilku celom: umożliwia dzieciom korzystanie z przysługujących im praw w sposób odpowiedni do ich indywidualnej sytuacji i potrzeb, zapewnia orientację osobom trzecim objętym konwencją, takim jak rodzice, opiekunowie i prywatni ustu-

¹¹⁹ Ruggiero, R., Volnakis, D. Hanson, K., The inclusion of 'third parties': The status of parenthood in the Convention on the Rights of the Child, *Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape, Isolation, Inspiration, Integration?*, red. Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhoe, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, s. 71-89, 72-75. Zob.: McGuinness, S., Best interests and pragmatism, *Health Care Analysis*, 2008, s. 208.

¹²⁰ Ruggiero, R., Volnakis, D. Hanson, K., The inclusion of 'third parties': The status of parenthood in the Convention on the Rights of the Child, *Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape, Isolation, Inspiration, Integration?*, red. Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhoe, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, s. 71-89, 72-75. Zob.: Jonathan Law, Elizabeth A. Martin, A Dictionary of Law, wyd. 7., Oxford University Press, 2014.

godawcy w celu kierowania i wspierania dzieci w tym zakresie, oraz gwarantuje, że wsparcie udzielane dzieciom i rodzicom przez organy państwowe sprzyja osiągnięciu owego nadrzędnego celu.

Najlepiej pojęty interes dziecka powinien służyć uwzględnianiu praw dziecka w procesie podejmowania decyzji przez dorosłych oraz wspierać prywatne i publiczne podmioty decyzyjne w ocenie wpływu ich decyzji na dzieci lub

grupy dzieci. Zasada ta ma ponadto na celu zapewnienie, aby prawa i interesy dziecka były brane pod uwagę w przypadku kolizji z prawami i uzasadnionymi interesami rodziców lub innych osób. Powszechnie uznaje się, że interesy dzieci „powinny mieć większą wagę w takich decyzjach, ponieważ ich skutki mogą mieć znacznie głębszy wpływ na dzieci w perspektywie bezpośredniej i długoterminowej”.¹²¹

OCENA NAJLEPSZEGO ZABEZPIECZENIA INTERESÓW DZIECKA W MIĘDZYNARODOWEJ MEDIACJI RODZINNEJ

W swoim komentarzu ogólnym nr 14 (2013) Komitet Praw Dziecka wydał wytyczne dotyczące etapów procedury ustalania najlepszego interesu dziecka. Etapy te pomagają zapewnić, że w przypadku gdy właściwy organ jest odpowiedzialny za podejmowanie decyzji dotyczących najlepszego interesu dziecka, najlepszy interes dziecka jest oceniany i ustalany w sposób przejrzysty i obiektywny, w ramach ustalonej procedury obejmującej szczególne zabezpieczenia dla dziecka. W odniesieniu do postępowań z zakresu prawa prywatnego, zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy CM/Rec(2025)4 stanowi, że przy ocenie najlepszego interesu dziecka należy wziąć pod uwagę okoliczności sprawy oraz wszystkie czynniki mające znaczenie dla zapewnienia praw dziecka i zaspokojenia jego potrzeb. W zaleceniu tym określono

kilka czynników, które należy wziąć pod uwagę przy ocenie najlepszego interesu dziecka (*zob. ramka 7*).

W postępowaniach z zakresu prawa prywatnego rodzice, jako osoby sprawujące władzę rodzicielską nad dzieckiem, ponoszą główną odpowiedzialność za zapewnianie poszanowania praw i zabezpieczanie interesów dziecka. W przypadku uprowadzenia dziecka za granicę istnieją wyraźne przesłanki wskazujące, że rodzice mogą potrzebować pomocy w wypełnianiu swoich obowiązków wobec dziecka lub dzieci. Proces mediacji wymaga od rodziców przeanalizowania sytuacji rodzinnej i skupienia się na potrzebach dziecka lub dzieci oraz ich prawach i interesach. Dzięki temu rodzice mogą osiągnąć polubowne porozumienie i przygotować się do jego przestrzegania w przyszłości.

¹²¹ Stalford, Helen, The broader relevance of features of children's rights law: the 'best interests of the child' principle, *Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape, Isolation, Inspiration, Integration?*, red. Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhole, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, s. 37-51, s. 38. Zob.: Zermatten, J., The best interests of the child principle: Literal analysis and function, *International Journal of Children's Rights*, 2010, s. 483-499.

W zaleceniu Rady Europy dotyczącym mediacji rodzinnej określono obowiązki mediatora: mediator „powinien zwracać szczególną uwagę na dobro i najlepszy interes dzieci, zachęcać rodziców

do skupienia się na potrzebach dzieci oraz przypominać rodzicom o ich podstawowej odpowiedzialności za dobro dzieci oraz o konieczności informowania ich i konsultowania się z nimi”.¹²²

Uwzględnianie potrzeb i dobrostanu dziecka

„W trakcie międzynarodowej mediacji rodzinnej należy zwracać szczególną uwagę na potrzeby i dobrostan dzieci zaangażowanych w konflikt. Mediatorzy powinni skupiać uwagę uczestników nie tylko na ich własnych potrzebach, ale także na interesach i potrzebach ich dzieci. Szczególną uwagę należy zwrócić na znaczenie przywrócenia i utrzymania zdrowych relacji między dziećmi a rodzicami a także regularnych kontaktów osobistych i wirtualnych z obojgiem rodziców i ich rodzinami, jeżeli takie kontakty leżą w najlepszym interesie dziecka i oboje rodzice wyrażają na to zgodę”.¹²³

Międzynarodowa Służba Socjalna, Karta międzynarodowej mediacji rodzinnej (2017)

Mediator, jako neutralna strona trzecia, ma dogodną pozycję do pomocy rodzicom w ocenie interesów dziecka. Ocena powinna uwzględniać podstawowe potrzeby dziecka, jego udział, rozwój i ochronę. Należy uwzględnić sytuację społeczną, ekonomiczną, fizyczną, psychiczną, poznawczą i emocjonalną dziecka, a także wszelkie inne czynniki istotne dla sprawy.

Oprócz analizy obecnej sytuacji dziecka i jego osobistej historii, określenie najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka ma zasadniczo na celu prognozowanie jego przyszłości. Porozumienie mediacyjne powinno zabezpieczać prawa dziecka w chwili obecnej oraz w perspektywie średnio- i długoterminowej, a także sprzyjać jego całociowemu rozwojowi oraz pełnemu i skutecznemu korzystaniu z praw zde-

finiowanych w Konwencji przez całe dzieciństwo oraz w okresie przejścia do dorosłości i samodzielnego życia.

Wytyczne Komitetu Praw Dziecka oraz zalecenie Komitetu Ministrów CM/Rec(2025)4 mogą pomóc mediatorom w pomaganiu rodzicom w ocenie najlepszego interesu dziecka i uwzględnianiu go w pierwszej kolejności podczas rozwiązywania sporu. Czynniki, które należy ocenić, oraz wytyczne dotyczące uwzględniania potrzeb i najlepszego interesu dziecka mogą pomóc mediatorom w zadawaniu rodzicom pytań, które pomogą im skupić się na najlepszym interesie dziecka podczas procesu mediacji i odpowiednio odzwierciedlić to skupienie w porozumieniu mediacyjnym.

Porozumienie mediacyjne powinno za-

¹²² Rada Europy, Komitet Ministrów, Zalecenie nr R (98) 1 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie mediacji rodzinnej, 21 stycznia 1998 r., zasada III.viii.

¹²³ International Social Service, *Charter for International Family Mediation Processes*, a collaborative process, 2017, s. 10.

wierać oświadczenie rodziców, że w pierwszej kolejności wzięli pod uwagę dobro dziecka. Jeśli rodzice wyraźnie zaznaczą w porozumieniu medyj-

nym, że wzięli pod uwagę dobro dziecka, ułatwi to ewentualną kontrolę porozumienia przez sąd w celu nadania mu mocy prawnej.¹²⁴

¹²⁴ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, Rozdział 6.6.1.6, Rozdział 12.

USTALENIE NAJLEPSZEGO ZABEZPIECZENIA INTERESÓW DZIECKA: ETAPY PROCEDURY

Komitet Praw Dziecka opisuje określenie najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka jako procedurę obejmującą kompleksową ocenę sprawy, proces decyzyjny i fazę następczą obejmującą okresowe analizy sytuacji.¹²⁵

1. Ocena najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka: ocena sprawy

Ocena sprawy, zwana również oceną najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka, ma na celu zebranie i zweryfikowanie danych oraz informacji dotyczących sytuacji dziecka. W przypadku gdy właściwy organ jest odpowiedzialny, ocena powinna być przeprowadzona przez wykwalifikowanych specjalistów z należytą starannością, z uwzględnieniem opinii dziecka i w miarę możliwości z zastosowaniem podejścia wielodyscyplinarnego.

W fazie oceny należy ocenić wszystkie czynniki istotne dla ochrony praw dziecka i zaspokojenia jego potrzeb. Czynniki te mogą się różnić w zależności od okoliczności sprawy i obejmują następujące elementy:

- opinie dziecka, które zdecydowało się je wyrazić, lub w przypadku dziecka, które nie jest w stanie sformułować lub wyrazić własnych opinii, perspektywa dziecka;
- odpowiednia ochrona rodziny i środowiska społecznego dziecka;
- gotowość i zdolność każdego z rodziców, bez dyskryminacji lub jakichkolwiek podstaw, do opieki nad dzieckiem i zaspokajania jego potrzeb, w tym gotowość jednego z rodziców do umożliwienia dziecku utrzymywania znaczących relacji osobistych z drugim rodzicem lub innymi osobami ważnymi dla dziecka;
- historia wychowania i opieki nad dzieckiem;
- ochrona dziecka przed krzywdą fizyczną lub psychiczną lub przed narażeniem na przemoc, zaniedbanie lub wykorzystywanie;
- wszelkie sytuacje zagrożenia lub ryzyka oraz źródła ochrony i wsparcia;

¹²⁵ Komitet Praw Dziecka, *Uwaga ogólna nr 14 (2003), Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów* (art. 3, ust. 1), CRC/C/GC/14, 2013, ust. 64.

- potrzeby dziecka związane z rozwojem, emocjami, edukacją i zdrowiem;
- kwestie związane z prawem dziecka do zachowania i rozwijania swojej tożsamości;
- codzienne czynności i hobby dziecka.¹²⁶

2. Określenie najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka: proces decyzyjny

Decyzja dotycząca najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka powinna być podjęta na podstawie oceny sprawy. Ze względu na potencjalne konflikty między prawami dziecka a prawami i uzasadnionymi interesami rodziców lub innych osób zaangażowanych w sprawę, konieczne jest rozważenie szeregu czynników, pamiętając, że należy przywiązywać szczególną wagę do najlepiej pojętego interesu dziecka.¹²⁷

Konflikty tego rodzaju mogą wystąpić podczas mediacji w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę. Po dłuższej nieobecności w miejscu zwykłego pobytu dziecko może, np. nawiązać więź z przyrodnim bratem lub przyrodną siostrą w miejscu, do którego zostało bezprawnie uprowadzone lub w którym jest przetrzymywane - należy rozważyć zapewnienie ciągłości tych relacji. Prawo dziecka do kontynuacji edukacji i opieki zdrowotnej może kolidować z kwestią powrotu dziecka; np. w przypadku dziecka ze specjalnymi potrzebami zdrowotnymi, wynikającymi z przewlekłej choroby lub niepełnosprawności, decyzja o powrocie dziecka do miejsca, w którym nie są dostępne odpowiednie usługi, może budzić wątpliwości.

W przypadku stwierdzenia ryzyka dla dziecka należy rozważyć zapewnienie odpowiedniej pomocy i wsparcia w celu wyeliminowania tego ryzyka. Jeśli na przykład pojawi się zarzut, że członek rodziny dopuścił się przemocy wobec dziecka, konieczne jest podjęcie specjalnych środków ochronnych, takich jak nadzorowane kontakty w trakcie trwania postępowania wyjaśniającego.

Przy rozważaniu i przypisywaniu wagi ustalonym w ramach oceny sytuacji faktom, prawom i uzasadnionym interesom dziecka i rodziców, należy wziąć pod uwagę prawdopodobny wpływ decyzji na obecną i przyszłą sytuację dziecka, z należytym uwzględnieniem:

- a. praw i potrzeb dziecka, przy czym ryzyko wyrządzenia krzywdy dziecku przeważa nad innymi czynnikami,
- b. źródeł wsparcia i ochrony przed wszelkim zidentyfikowanymi zagrożeniami,
- c. prawo dziecka do wychowania przez rodziców, utrzymywania stosunków rodzinnych kontaktów z bliskimi,

¹²⁶ Zalecenie Rady Europy CM/Rec(2025)4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie ochrony praw i najlepszego interesu dziecka w postępowaniach dotyczących separacji rodziców, 28 maja 2025 r., pkt 11. Komitet Praw Dziecka (2013), Komentarz ogólny nr 14 (2013) w sprawie prawa dziecka do uwzględnienia jego najlepszego interesu jako nadrzędnego kryterium (art. 3 ust. 1), CRC/C/GC/14, 2013 r., rozdział V.A.1 i pkt 44.

¹²⁷ Komitet Praw Dziecka, *Uwaga ogólna nr 14 (2003), Prawo dziecka do jak najlepszego zabezpieczenia jego interesów* (art. 3, ust. 1), CRC/C/GC/14, 2013, ust. 39, 80-84. Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci, *Bezpieczeństwo i ochrona, Co państwa mogą zrobić, aby zapewnić poszanowanie najlepszego interesu dzieci niepełnoletnich bez opieki i oddzielonych od rodziny w Europie*, 2014 r., s. 43.

- d. ciągłość opieki,
- e. kwestie związane ze zdrowiem, edukacją, specjalnymi potrzebami oraz
- f. prawo dziecka do rozwoju, z uwzględnieniem przyszłego wchodzenia w okres dojrzewania (w stosownych przypadkach) oraz dorosłości i samodzielnego życia.

Wytyczne Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom and CM/Rec(2025)4 podkreślają, że najlepszy interes wszystkich dzieci uczestniczących w postępowaniu powinien być oceniany oddzielnie i wyważony w celu pogodzenia ewentualnych sprzecznych interesów dzieci.¹²⁸ Może to mieć miejsce w przypadku, gdy dwoje lub więcej dzieci zostało bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych lub gdy dziecko ma przyrodnie rodzeństwo w rodzinie rodzica, który pozostał w kraju lub rodzica, który uprowadził dziecko.

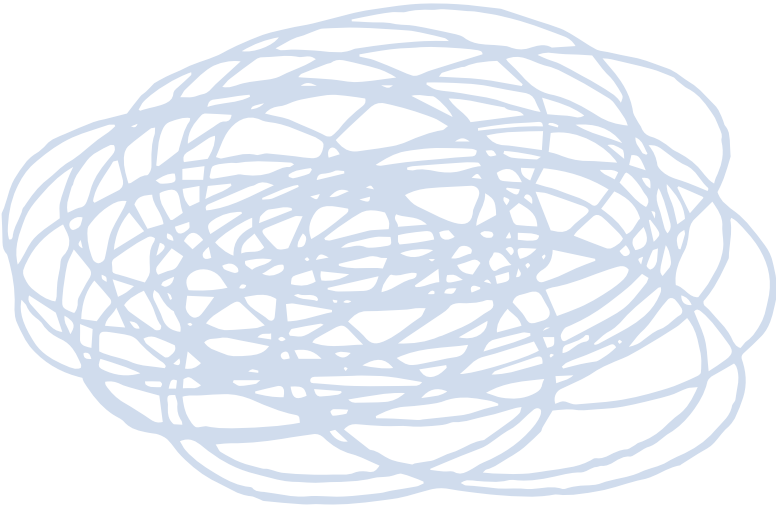
3. Faza następcza: przegląd i adaptacja

W stosownych przypadkach, w szczególności w sytuacjach poważnych konfliktów między rodzicami lub w przypadku stwierdzenia zagrożenia dla dziecka, należy okresowo aktualizować ustalenia dotyczące najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka, w tym wcześniejsze oceny i decyzje. Faza przeglądu i adaptacji zależy od okoliczności sprawy oraz zmieniających się zdolności i sytuacji dziecka. Ta faza działań następczych może wymagać zaangażowania podmiotów świadczących usługi pomocowe, takich jak służby socjalne i służby ochrony dzieci, w celu wsparcia dziecka, rodzica (rodziców) i innych członków rodziny po zakończeniu mediacji i postępowania sądowego.

Jak omówiono w rozdziale 3, aby zapewnić rodzicom dalsze wsparcie w perspektywie średnio i długoterminowej, konieczne może być zastosowanie ustrukturyzowanego procesu mediacji ex post. Dziecko powinno być ściśle zaangażowane we wszystkie etapy fazy następczej, zgodnie z jego prawami i najlepszym interesem oraz w świetle rozważań przedstawionych w rozdziale 4. Faza przeglądu i ewaluacji powinna trwać do momentu znalezienia i wdrożenia trwałego rozwiązania dla dziecka, zgodnego z jego najlepiej pojętym interesem.

¹²⁸ Rada Europy, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, 2010, s. 18.

Informacje z krajowych badań dotyczących wszelkich krajowych dokumentów dotyczących polityki lub wytycznych regulujących procedurę ustalania najlepszego interesu dziecka w Polsce zostały przedstawione pod ramką 6.

7 REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE USŁUG MEDIACYJNYCH SŁUŻĄCE NAJLEPSZEMU ZABEZPIECZENIU INTERESÓW DZIECKA

Ze względu na delikatny charakter i złożoność spraw uprowadzenia dziecka za granicę oraz biorąc pod uwagę, że czyn taki stanowi przestępstwo w niektórych państwach członkowskich UE, międzynarodowa mediacja rodzinna powinna zostać odpowiednio uregulowana prawnie a jej organizacja, prowadzenie i nadzorowanie wymagają zdefiniowania. Ramy regulacyjne powinny zapewnić zgodność przebiegu mediacji z normami międzynarodowymi, a także prawem europejskim i krajowym. Zapisy prawa powinny gwarantować mediatorom, rodzicom i dzieciom dostęp do wsparcia oraz odpowiednie zabezpieczenia. Rozporządzenie ma również znaczenie dla koordynacji działań podmiotów świadczących usługi mediacyjne, właściwych organów sądowych i administracyjnych, organów centralnych oraz usługodawców odnośnie zapewnienia zgodności porozumień mediacyjnych z obowiązującymi ramami prawnymi i ich skuteczności prawnej.¹²⁹

Następujące aspekty usług mediacyjnych powinny być uregulowane prawnie lub za pomocą innych stosownych mechanizmów:

Dostęp do mediacji i gwarancje:

- dostęp do mediacji w dowolnym i odpowiednim momencie postępowania, wyjaśnienie uprawnień rodziców, dzieci i innych członków rodziny do dostępu, inicjowania i udziału w mediacji;
- udział dziecka w procesie mediacji oraz, w stosownych przypadkach, reprezentowanie dziecka przez kuratora procesowego;
- utworzenie krajowego rejestru lub bazy danych wykwalifikowanych mediatorów;
- dostęp do pomocy w mediacji;
- uzyskanie świadomej zgody rodziców, dzieci i innych uprawnionych członków rodziny uczestniczących w mediacji;
- wykorzystanie usług cyfrowych, platform internetowych i wideokonferencji w celu ułatwienia spotkań mediacyjnych, w stosownych przypadkach;
- udział prawników;
- gwarancje w mediacji;

Kwalifikacje i akredytacja podmiotów świadczących usługi mediacyjne i mediatorów:

- licencjonowanie podmiotów świadczących usługi mediacyjne;
- minimalne kwalifikacje i wymagania w stosunku do mediatorów;
- szkolenie i akredytacja mediatorów;
- procedury weryfikacyjne;
- neutralność, niezależność i bezstronność mediatorów;
- normy etyczne i kodeksy postępowania mediatorów;
- nadzór, coaching i odpowiedzialność mediatorów;

¹²⁹ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konferencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012.

Funkcjonowanie usług mediacyjnych:

- poufność, tajemnica i ochrona danych;
- obowiązki sprawozdawcze mediatorów i dostawców usług mediacyjnych;
- rola i obowiązki mediatorów odnośnie kierowania rodziców i dzieci do organizacji pomocowych;
- dostęp do usług wsparcia dla mediatorów - tłumaczenia ustne, mediacja kulturowa;
- monitorowanie i rozliczalność dostawców usług mediacyjnych, w tym niezależne monitorowanie;
- obowiązki administracyjne podmiotów świadczących usługi mediacyjne, w tym przekazywanie danych i statystyk;
- koordynacja procesu mediacji z postępowaniem sądowym i działaniami organów centralnych;
- kontrola porozumień mediacyjnych przez sądy lub organy administracyjne;
- egzekwowanie porozumień mediacyjnych.

W kolejnych rozdziałach bardziej szczegółowo omówiono wybrane działania międzynarodowych służb mediacji rodzinnej.

DOSTĘP DO MEDIACJI

Międzynarodowe i europejskie instrumenty promują stosowanie alternatywnych metod rozwiązywania sporów, takich jak mediacja, wspierających rodziców w osiąganiu polubownych rozwiązań (zob. Rozdział 3). Przy regulowaniu dostępu do mediacji należy wziąć pod uwagę kilka ważnych kwestii. Należy ułatwić rodzicom korzystanie z mediacji, zapewnić dostępność i przystępność cenową usług mediacyjnych, praktyczną możliwość udziału w procesie mediacyjnym, odpowiednio uregulować kwestię skierowań do mediacji oraz koordynować proces mediacyjny z postępowaniem sądowym.¹³⁰

Doświadczenia wielu krajów europejskich

dowodzą, że same pisemne informacje o międzynarodowej mediacji rodzinnej w transgranicznych uprowadzeniach nie przekonują rodziców do podjęcia próby mediacji. Połączenie informacji pisemnych z przekazem osobistym – np. kontakt z mediatorem obecnym w sądzie lub uczestniczącym w rozprawie sądowej dotyczącej powrotu dziecka na mocy konwencji haskiej – gotowość rodziców do rozważenia mediacji znacznie wzrasta. Podejście to przynosi pozytywne rezultaty, więcej rodziców wybiera mediację jako alternatywę dla postępowania sądowego. Rozwiązanie takie, wdrożone pierwotnie w Holandii, sta-

¹³⁰ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, Rozdział 4.

to się następnie podstawą podobnych inicjatyw w Niemczech i Wielkiej Brytanii. Sądy w innych krajach zaczynają stosować podobne praktyki.¹³¹ Ponadto w kilku krajach europejskich biura pre-

mediacji ułatwiają rodzicom dostęp do mediacji. Zapewniają one informacje i wsparcie oraz przeprowadzają wstępną ocenę, aby ustalić, czy dana sprawa nadaje się do mediacji.

PRZYKŁAD PRAKTYKI: USŁUGI PREMEDIACJI WE FRANCJI

We Francji organizacja pozarządowa Droit d'Enfance – ISS France oferuje usługi przedmediacji od 2022 r. Przedmediacja to usługa świadczona na etapie przygotowawczym procesu mediacji. Jest ona mniej formalna niż sam proces mediacji i obejmuje kilka kluczowych działań:

- **informowanie** rodziców o procesie mediacji, prawach rodziców i dziecka oraz dostępnych opcjach;
- **ocena** sytuacji rodziny w celu zidentyfikowania potrzeb i obaw rodziców oraz dziecka oraz przeprowadzenie wstępnej oceny, czy sytuacja rodziny nadaje się do mediacji;
- **skierowanie** rodziny do mediatorów, jeśli jej sytuacja zostanie oceniona jako nadająca się do mediacji;
- **wspieranie** rodziców w osiągnięciu tymczasowego porozumienia jeszcze przed rozpoczęciem procesu mediacji;
- **udzielanie porad dotyczących**

sposobów zachowania lub odbudowy pozytywnych relacji rodzinnych, zgodnie z prawami i obowiązkami obojga rodziców oraz najlepszym interesem dziecka.¹³²

Proces przedmediacji powinien być idealnie prowadzony przez zespół multidyscyplinarny. Chociaż zazwyczaj uczestniczy w nim profesjonalny mediator, w skład zespołu mogą wchodzić również pracownicy socjalni, prawnicy lub inne wykwalifikowane osoby. Specjaliści zaangażowani w proces przedmediacji powinni przejść specjalistyczne szkolenie oparte na międzynarodowych i europejskich standardach dotyczących prawa rodzinnego, praw dziecka i wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom.¹³³ Jako przedstawiciel Międzynarodowej Służby Socjalnej we Francji, Droit d'Enfance współpracuje z krajowymi oddziałami ISS w innych krajach europejskich, oferując usługi przedmediacji z udziałem rodziców mieszkających w różnych krajach. W oparciu o swoje doświadczenie w tej dziedzinie,

¹³¹ Rada Państw Morza Bałtyckiego, *Transgraniczna ochrona dzieci: rola sędziów, służb socjalnych i organów centralnych*, projekt PROTECT Children on the Move, Czwarte spotkanie ekspertów, 25-26 listopada 2014, pełne sprawozdanie ze spotkania, 2015, s. 46-48.

¹³² Droit d'Enfance – ISS France, *Methodology on pre-mediation, international family mediation in the best interests of the child*, 2025, p. 6.

¹³³ Droit d'Enfance – ISS France, *Methodology on pre-mediation, international family mediation in the best interests of the child*, 2025, p. 8.

Droit d'Enfance – ISS France opracowało metodologię iCare dotyczącą mediacji wstępnej w międzynarodowej mediacji rodzinnej w najlepszym interesie dziecka.¹³⁴ Metodologia ta stanowi

wskazówki dla podmiotów świadczących usługi mediacyjne w zakresie tworzenia biur mediacji wstępnej i może być wykorzystywana do wspierania szkoleń z zakresu mediacji wstępnej.

PRZYKŁAD: MEDIACJA W SĄDZIE – PROMOWANIE MEDIACJI POPRZECZ ZAPEWNIANIE DOSTĘPU DO MEDIACJI W SĄDZIE

Pod wpływem doświadczeń holenderskich, niemiecka organizacja pozarządowa MiKK wprowadziła model mediacji sądowej w sądzie berlińskim. Obecnie model ten stosowany jest w 22 niemieckich sądach i nadal się rozwija. W modelu tym, w sprawach o wydanie dziecka na podstawie konwencji haskiej, sąd wyznacza dwa terminy rozpraw. Na pierwszą rozprawę zapraszany jest mediator. Ze względu na fakt, że postępowanie dotyczące powrotu dziecka musi zostać zakończone w terminie nieprzekraczającym 6 tygodni, pierwsza rozprawa zwoływana jest w ciągu 2–4 tygodni. Druga rozprawa wyznaczana jest od razu na 7–10 dni później. Podczas pierwszej rozprawy mediator z ramienia MiKK wyjaśnia rodzicom – w ich ojczystym języku, jeśli rodzice wyrażą takie życzenie – korzyści płynące z mediacji. Rodzice mogą zadawać pytania mediatorowi. W ten sposób mediacja staje się konkretną i realną opcją w trudnej i emocjonującej stronie sprawie. Zapewniona jest przejrzystość – wszystkie strony i uczestnicy

postępowania są obecni i poinformowani, tj. rodzice i ich adwokaci, kurator dziecka, pracownicy Urzędu ds. Młodzieży (lokalnych służb ochrony dzieci) oraz, w razie potrzeby, tłumacze.

Przed pierwszą rozprawą MiKK zapewnia obecność współmediatora posiadającego wymagane umiejętności językowe i kulturowe. Jeśli rodzice wyrażą zgodę na podjęcie mediacji, proces mediacyjny odbywa się w ciągu 7–10 dni poprzedzających drugą rozprawę.

Jeżeli rodzice osiągną porozumienie, sporządzają wspólnie z mediatorem pisemną umowę, którą przed podpisaniem analizują prawnicy rodziców. Następnie umowa jest przekazywana do sądu lub przedstawiana podczas drugiej rozprawy sądowej. Podczas mediacji – zgodnie z zasadą poufności – mediatorzy i sędzia nie wymieniają się informacjami ani nie rozmawiają ze sobą. Sąd rozpatruje porozumienie i, jeśli uzna je za satysfakcjonujące, nadaje mu moc prawną.¹³⁵

Jeżeli rodzice nie osiągną porozumienia

¹³⁴ Droit d'Enfance – ISS France, *Methodology on pre-mediation, international family mediation in the best interests of the child*, 2025.

¹³⁵ Zob. AMICABLE (2019–2021) Best Practice Tools for the Enforceability of Mediated Agreements and Best Practice Model for Incorporating Mediation into Child Abduction Proceedings.

w drodze mediacji, rozprawa sądowa odbywa się zgodnie z harmonogramem, a sędzia rozstrzyga sprawę. Nawet w takim przypadku proces mediacji zazwyczaj poprawia relacje i komunikację między rodzicami. Pomaga im uświadomić sobie istnienie różnych sposobów rozwiązywania sporów i zrozumieć konsekwencje podejmowanych decyzji i działań dla dziecka. Mediacja sprawia, że rodzice często zaczynają ponownie sobie ufać, ponieważ być może po raz pierwszy od dawna znowu ze sobą rozmawiają i słuchają się nawzajem. Zatem proces mediacji, nawet jeśli nie rozwiązuje sporu, może stworzyć podstawy do tego, aby rodzice szanowali i przestrzegali decyzję sądu.

Model z udziałem mediatora sądowego wymaga od wyspecjalizowanej organizacji pozarządowej zajmującej się mediacją podjęcia działań organizacyjnych. Odpowiedni zespół mediatorów – jeden mediator z wykształceniem prawniczym i jeden z wykształceniem psychospołecznym – musi być dostępny w krótkim czasie, posiadać odpowiednie doświadczenie kulturowe i umiejętności językowe. Rodzicowi przebywającemu za granicą należy umożliwić kontakt z dzieckiem (lub dziećmi) w trakcie postępowania, co można skoordynować z procesem mediacji. W zależności od wieku dziecka i okoliczności sprawy, dziecko może uczestniczyć w mediacji. Jeśli rodzic, którego dziecko uprowadzono przebywa w innym kraju i nie może przyjechać na rozprawę sądową oraz sesję mediacyjną, sesje mediacyjne mogą

odbywać się online w formie wideokonferencji.

Wsparcie przed-mediacyjne oferowane przez MiKK w wielu językach i 200 zrzeszonych w sieci MiKK aktywnych, wyspecjalizowanych mediatorów rodzinnych z 32 krajów, prowadzących mediacje transgraniczne w 30 językach stanowią podstawę skutecznego funkcjonowania opisanego tu modelu w Niemczech, Unii Europejskiej i innych krajach świata.

W świetle pozytywnych doświadczeń płynących z zaangażowania mediatora sądowego w Niemczech, Anglii i Holandii, opisany tu model promowano w ramach współfinansowanego przez UE projektu AMICABLE we Włoszech, Polsce i Hiszpanii, gdzie został bardzo pozytywnie przyjęty.¹³⁶

Na gruncie ustawodawstwa polskiego mediacja jest dostępna dla zainteresowanych stron. Szczegółowe regulacje dotyczące prowadzenia mediacji, okresu jej trwania, sposób zakończenia jak również wymogów stawianych mediatorom, podejmowanych czynności oraz obowiązujących zasad uczestnictwa w mediacji, zostały określone w Kodeksie postępowania cywilnego. Mediację prowadzi się na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu kierującego strony do mediacji. Nie istnieje jednolita, utrwalona praktyka dotycząca prowadzenia mediacji w sprawach rodzinnych, w tym dotyczących międzynarodowego uprowadzenia dziecka. W Polsce nie funkcjonują również wyodrębnione biura pre-mediacyjne.

¹³⁶ AMICABLE (2019-2021) Best Practice Tools for the Enforceability of Mediated Agreements and Best Practice Model for Incorporating Mediation into Child Abduction Proceedings: Projekt współfinansowany przez UE, opracowany przez MiKK we współpracy z zewnętrznymi ekspertami prawa z Niemiec (Juliane Hirsch, Sabine Brieger) oraz partnerami: Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem w Alicante (Hiszpania) i Uniwersytetem w Mediolanie-Bicocca (Włochy). Najlepsze praktyki i model dostępne są na stronie: <https://www.amicable-eu.org>.

ZABEZPIECZENIA W MEDIACJI

Wprowadzenie zabezpieczeń w mediacji jest warunkiem koniecznym dla poszanowania praw człowieka i norm etycznych w przebiegu mediacji.

Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy CM/Rec(2025)4 stanowi, że mediacja lub inne alternatywne metody rozwiązywania sporów nie są odpowiednie w przypadkach, gdy stwierdzono przemoc domową lub gdy istnieje uzasadnione ryzyko przemocy, chyba że istnieją odpowiednie zabezpieczenia zapewniające bezpieczeństwo stronom i umożliwiające rodzicom bezpieczne osiągnięcie porozumienia.¹³⁷

Skuteczność zabezpieczeń powinna wynikać z regulacji prawnych lub innych stosownych mechanizmów.

Na początku procesu mediator może nie być w pełni świadomy szczególnych okoliczności sprawy i poziomu wymaganych zabezpieczeń. W trakcie rozprawy sądowej może zostać ujawniona przemoc w rodzinie lub ryzyko jej wystąpienia. Czasami do ujawnienia dochodzi dopiero podczas mediacji. Haska Konferencja Prawa Prywatnego

Międzynarodowego wskazuje, że zarzuty przemocy domowej w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę nie są rzadkością, chociaż niektóre z nich okazują się bezpodstawne. Strony i uczestnicy mediacji powinni mieć świadomość, że proces mediacji nie ma na celu rozstrzygania zarzutów przemocy w rodzinie, ale kwestie styczności i kontaktów z dzieckiem, opieki i wychowania dziecka w ramach wspólnej odpowiedzialności rodzicielskiej.¹³⁸

Należy wprowadzić zabezpieczenia, aby rodzice, którzy dobrowolnie decydują się na mediację, mogli to zrobić w bezpiecznej przestrzeni i na równych warunkach. W tym celu należy dokładnie przeanalizować, czy sprawa może być przedmiotem mediacji, a jeśli tak, jakie zabezpieczenia są w danej sprawie konieczne.¹³⁹

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej („Konwencja stambulska”) zabrania obowiązkowej mediacji w sprawach dotyczących przemocy objętych zakresem

¹³⁷ Council of Europe Recommendation [CM/Rec\(2025\)4](#) of the Committee of Ministers to member States on the protection of the rights and best interests of the child in parental separation proceedings, 28 May 2025, para. 48.

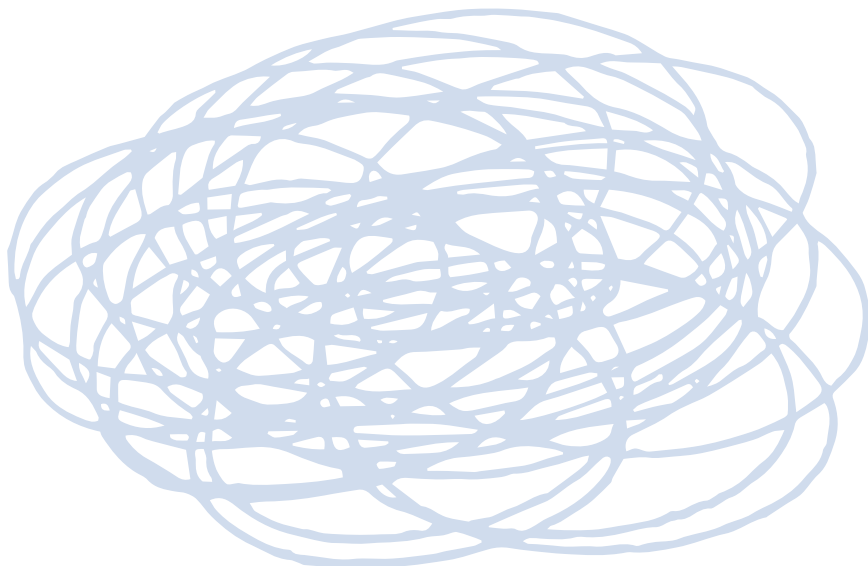
¹³⁸ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s.73, ust. 262.

¹³⁹ Więcej informacji na temat mediacji w sprawach dotyczących przemocy domowej lub podejrzeń o przemoc domową: Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, Rozdział 10. Rada Europy, Komitet Ministrów, Zalecenie nr R (98) 1 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie mediacji rodzinnej, 21 stycznia 1998 r. Freeman, M., *Domestic Violence and Parental Child Abduction*, 2022. Freeman, M., Taylor, N., *Domestic violence and child participation: contemporary challenges for the 1980 Hague child abduction convention*, *Journal of Social Welfare and Family Law*, t. 42, 2020, s. 154-175. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Sprawozdanie ze spotkania ekspertów Meeting on Issues of Domestic / Family Violence and the 1980 Hague Child Abduction Convention*, 12 czerwca 2017, Uniwersytet Westminster, Londyn, 2017. Alanen, J., *When human rights conflict: mediating international parental kidnapping disputes involving the domestic violence defense*, *The University of Miami Inter-American Law Review*, t. 40, nr 1, s. 49-108, 2008.

konwencji (art. 48 ust. 1; zob. rozdział 2: ograniczenia i wyzwania związane z mediacją). Istnieją jednak przekonujące argumenty przemawiające za tym, aby spotkania informacyjne dotyczące mediacji stały się standardowym i obowiązkowym środkiem we wszystkich sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę, o ile udział w mediacji pozostaje dobrowolną decyzją rodziców, przed mediacją, w jej trakcie i po jej zakończeniu zapewnione są odpowiednie gwarancje, a każde z rodziców ma skuteczny dostęp do kontrdyktoryjnego postępowania sądowego przed rozpoczęciem mediacji i w trakcie całego procesu. Wymóg uczestnictwa rodziców w spotkaniu informacyjnym na temat mediacji nie powinien jednak prowadzić do opóźnień w postępowaniu o powrót dziecka.¹⁴⁰

Środki zabezpieczające obejmują w szczególności następujące działania i kroki:

- ocenę przydatności mediacji w sprawie przed rozpoczęciem mediacji;
- samoocenę podmiotu świadczącego usługi mediacyjne i poszczególnych mediatorów w celu zapewnienia odpowiednich kwalifikacji i przygotowania do prowadzenia sprawy;
- dostępność wymaganych usług wsparcia dla dziecka i rodziców;
- praktyczne ustalenia zapewniające bezpieczeństwo;
- gwarancje udziału dziecka w mediacji.

¹⁴⁰ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 56.

"Dobrostan, bezpieczeństwo i ochrona wszystkich uczestników mediacji mają zasadnicze znaczenie dla rzetelnego i wiarygodnego przebiegu procesu. Międzynarodowa mediacja rodzinna nie w każdej sytuacji jest narzędziem odpowiednim i nie powinna być wykorzystywana przez żadnego z uczestników w celu uniknięcia lub opóźnienia postępowania sądowego lub innych procedur prawnych, ani też w celu manipulowania lub wywierania wpływu na innego jej uczestnika. W zależności od tego, jak zorganizowana jest mediacja, mediator spotyka się najpierw z każdą ze stron osobno lub rozmawia z nimi i informuje o procedurze mediacyjnej. Strony zastanawiają się, czy mediacja jest odpowiednia w ich przypadku i czy są skłonne wziąć w niej udział, czy też bardziej odpowiedni byłby inny proces rozwiązywania sporów."¹⁴¹

Ta wstępna ocena obejmuje trzy kluczowe kwestie:

- a) bezpieczeństwo osobiste uczestników;
- b) zdolność do udziału w mediacji;
- c) poszanowanie postępowań sądowych i administracyjnych.

Międzynarodowa Służba Socjalna, Karta międzynarodowej mediacji rodzinnej (2017)

W polskim systemie prawnym nie istnieją przepisy prawne regulujące kwestie zabezpieczeń w mediacji.

Ocena możliwości prowadzenia mediacji w sprawie

Przed rozpoczęciem mediacji należy ocenić, czy dany spór może być przedmiotem mediacji. Ułatwieniem w tym względzie będą standardowe narzędzia dla mediatorów, wskazujące na występowanie przemocy domowej i innych zagrożeń (*patrz: Ramka 8*).

Oceniając, czy dana sprawa może być przedmiotem mediacji, mediator powinien upewnić się, że każde z rodzi-

ców jest w stanie i chce chronić interesy osobiste, a także prawa i dobro dziecka w sposób ciągły przed mediacją, w jej trakcie i po jej zakończeniu. W przypadku podejrzenia przemocy należy wziąć pod uwagę kilka czynników: nasilenie i częstotliwość domniemanej przemocy domowej, osobę domniemanego sprawcy i ofiary, stan zdrowia fizycznego i psychicznego rodziców i dziecka, a także wszelkie zagrożenia lub niebezpieczeństwa.¹⁴²

Podczas oceny pod kątem przemocy mediatorzy powinni pytać nie tylko o incydenty lub doświadczenia związane z przemocą, ale także o przemoc emocjonalną oraz poziom strachu, jaki odczuwał lub nadal odczuwa rodzic.

¹⁴¹ International Social Service, *Charter for International Family Mediation Processes*, a collaborative process, 2017, s. 5-7.

¹⁴² Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 72-77. International Social Service, *Charter for International Family Mediation Processes*, a collaborative process, 2017, s. 5-7.

Badania wykazały, że osoby, które doświadczyły przemocy domowej, odczuwały strach nie tylko przed przemocą fizyczną, ale także przed przemocą werbalną, psychiczną i emocjonalną, a w przypadku codziennego występowania takiej przemocy jej skutki były bardziej dotkliwe i długotrwałe niż skutki przemocy fizycznej.¹⁴³

Przemoc emocjonalna może przybierać różne formy: groźby wyrządzenia krzywdy osobie lub zwierzęciu domowemu, groźby samookaleczenia oraz obwinianie partnera. Zrozumienie wpływu przemocy na osobę, która jej doświadcza, oraz na dzieci, które są jej świadkami lub słyszą ją, jest kluczowym czynnikiem w ocenie sytuacji. Osoba maltretowana może odczuwać strach i upokorzenie w takim stopniu, że utrudnia jej to ocenę ryzyka, na jakie jest narażona. Pomocne jest zapytanie osób, czy mogą ocenić poziom odczuwanego strachu w skali od 1 do 10".¹⁴⁴

Ponadto należy zadać pytania dotyczące bezpieczeństwa i dobrego samopoczucia dziecka, aktów przemocy wobec niego oraz tego, czy dziecko było świadkiem przemocy między rodzicami (*patrz: Ramka 1: Szkodliwy wpływ przemocy domowej na dzieci i prawo do bezpieczeństwa*).¹⁴⁵

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej zobowiązuje państwa do wielodyscyplinarnej oceny ryzyka w przypadkach przemocy objętych konwencją (art. 51). Ocena dotyczyć ma zagrożenia życia, powagi sytuacji i ryzyka powtórzenia przemocy. Wynik oceny pozwala zarządzić ryzykiem, zapewnić bezpieczeństwo i pomoc. W stosownych przypadkach i jeśli jest to możliwe w danych okolicznościach, wyniki oceny ryzyka powinny stanowić podstawę do określenia, czy dana sprawa kwalifikuje się do mediacji. W przypadku gdy nie przeprowadzono odrębnej oceny ryzyka, badanie pod kątem przemocy w danej sprawie powinno obejmować pytania mające na celu ocenę wszelkiego ryzyka.

Jeśli rodzice chcą podjąć próbę mediacji pomimo przypadków przemocy domowej lub innej przemocy w rodzinie, a sprawa została oceniona jako kwalifikująca się do mediacji, mediatorzy mogą rozważyć alternatywne metody rozwiązywania sporów, które zostały opracowane specjalnie do tych celów i zapewniają wzmocnione wsparcie ze strony wielodyscyplinarnego zespołu specjalistów.¹⁴⁶

¹⁴³ Bagshaw, D., *Disclosure of Domestic Violence in Family Law Disputes: Issues for Family and Child Mediators*, Conflict Management Research Group, University of South Australia, 2001. Cyt.: Parkinson, L., *Family Mediation*, wyd. 4, Lexis Nexis, 2020, s. 67-68.

¹⁴⁴ Parkinson, L., *Family Mediation*, wyd. 4, Lexis Nexis, 2020, s. 67-68.

¹⁴⁵ Parkinson, L., *Family Mediation*, wyd. 4, Lexis Nexis, 2020.

¹⁴⁶ Zob.: the Coordinated Family Dispute Resolution model (*model skoordynowanego rozwiązywania sporów rodzinnych*): Field, R., Lynch, A., Hearing parties' voices in Coordinated Family Dispute Resolution (CFDR): an Australian pilot of a family mediation model designed for matters involving a history of domestic violence. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 36(4), 2014, s. 392-402. Zob.: the Parental Coordinator Model still under evaluation: Blanco, M., Leitao Ferreira, J.M., Arias Astray, A., Parenting coordination, a new role for social workers, *Journal of Social Work*, Sage, 2022.

ZWIĘKSZANIE BEZPIECZEŃSTWA I MEDIACJI: NARZĘDZIA SŁUŻĄCE IDENTYFIKACJI PRZEMOCY DOMOWEJ

Przed skierowaniem sprawy do międzynarodowej mediacji rodzinnej w związku z uprowadzeniem dziecka za granicę niezbędne jest dokonanie oceny pod kątem przemocy domowej. Ocena taka pozwala zidentyfikować akty przemocy i historię przemocy w rodzinie, a w konsekwencji chronić ofiary przemocy przed niepożądanym kontaktem ze sprawcą w trakcie procesu mediacyjnego. Narzędzia oceny przesiewowej pomagają mediatorowi w ocenie prawdopodobieństwa, że dana osoba doświadczyła przemocy oraz w identyfikacji spraw, które nie kwalifikują się do mediacji ze względu na zagrożenie i nierównowagę sił.¹⁴⁷

Na podstawie badań określono szereg czynników zwiększających skuteczność ocen przesiewowych w kierunku przemocy: znormalizowane narzędzie oceny przesiewowej, procedurę przesiewową, specjalistyczne szkolenie dla osób przeprowadzających ocenę, niezbędne zasoby.¹⁴⁸ Wykazano zasadność zadawania rodzicom i dzieciom konkretnych pytań dotyczących narażenia na przemoc. Kiedy rodzice i dzieci są pytani wprost o tę kwestię, zazwyczaj łatwiej im mówić. Konkretnie pytania dotyczące przemocy, zadawane w ramach oceny przesiewowej, zwiększają szansę wykrycia przypadków przemocy lub ryzyka jej wystąpienia oraz umożliwiają zebranie bardziej szczegółowych informacji na temat sytuacji rodziny i potencjalnych zagrożeń.¹⁴⁹

Obecnie w Europie nie ma jednolitego podejścia ani standardowych praktyk w zakresie stosowania narzędzi przesiewowych i nie wszyscy mediatorzy lub podmioty świadczące usługi mediacyjne wykorzystują narzędzia przesiewowe do oceny przydatności. Narzędzie MASIC (*Mediator's Assessment of Safety Issues and Concerns* - Ocena bezpieczeństwa i obaw dokonywana przez mediatora) zostało opracowane specjalnie w celu wypełnienia tej luki. Narzędzie to pomaga mediatorowi przeprowadzić indywidualną rozmowę z każdym z rodziców w celu oceny obecności i częstotliwości występowania wskaźników związanych z różnymi formami przemocy domowej oraz przydatności mediacji w świetle zidentyfikowanej formy przemocy. Narzędzie to służy do wykrywania siedmiu form przemocy i obejmuje ocenę ryzyka: przemoc psychiczna, zachowania o charakterze przymusu i kontroli, groźby poważnej przemocy, przemoc fizyczna, poważna przemoc

¹⁴⁷ Na podstawie: McCutcheon, R., *Addressing domestic violence in mediation: the need for more uniformity and research*, Harvard Negotiation Law Review, 2021. Zob.: Holtzworth-Munroe, A., Beck, C.J.A., Applegate, A., *The Mediator's Assessment of Safety Issues and Concerns (MA-SIC): A Screening Interview for Intimate Partner Violence and Abuse Available in the Public Domain*, Family Court Review, 48(4), s. 646-662.

¹⁴⁸ McCutcheon, R., *Addressing domestic violence in mediation: the need for more uniformity and research*, Harvard Negotiation Law Review, 2021.

¹⁴⁹ Hultmann, Ole, *Children Exposed to Intimate Partner Violence and/or Abused, Findings from Swedish research projects in child psychiatry and child protection work*, Uniwersytet w Göteborgu, National Consultation Sweden, 8 maja 2017. Anders Broberg, Ulf Axberg, Åsa Cater, Maria Eriksson, Ole Hultmann & Clara Iversen, *iRisk – Utveckling av bedömningsinstrument och stödinsatser för våldsutsatta barn* [Opracowanie narzędzi oceny i środków wsparcia dla dzieci w trudnej sytuacji]. Cyt.: Wenke, D., *Service Providers as Champions for Non-Violent Childhoods, Service provision for children and parents to end corporal punishment*, Projekt Non-Violent Childhoods, Rada Państw Morza Bałtyckiego, 2018, s. 18.

fizyczna, przemoc seksualna i prześladowanie (stalking). Narzędzie zostało przetestowane i stwierdzono, że prowadzi do częstszego wykrywania przemocy domowej niż inne metody przesiewowe. Wstępne dowody potwierdzają jego spójność wewnętrzną, a także rzetelność i trafność wyników.¹⁵⁰

Metoda MASIC jest uważana za obiecujące narzędzie oceny przesiewowej. Wymaga dalszych badań i ewaluacji, szczególnie w kontekście praw i bezpieczeństwa dziecka. Dostępna jest bezpłatnie w domenie publicznej.¹⁵¹

Poócz poprzedzającej mediację oceny kwalifikowalności sprawy, zaleca się również ponawianie oceny w trakcie całego procesu, zwiększa to bowiem szanse zidentyfikowania aktów przemocy lub jej ryzyka, które nie zostały wykryte podczas oceny wstępnej.¹⁵²

¹⁵⁰ Pokman, V., Rossi, F.S., Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A.G., Beck, C.J.A., D'Onofrio, B.M., Mediator's Assessment of Safety Issues and Concerns (MASIC): reliability and validity of a new intimate partner violence screen, *Assessment*, 21(5), 2014, s. 529-542.

¹⁵¹ Holtzworth-Munroe, A., Beck, C.J.A., Applegate, A., The Mediator's Assessment of Safety Issues and Concerns (MASIC): A Screening Interview for Intimate Partner Violence and Abuse Available in the Public Domain, *Family Court Review*, 48(4), s. 646-662.

¹⁵² McCutcheon, R., *Addressing domestic violence in mediation: the need for more uniformity and research*, *Harvard Negotiation Law Review*, 2021.

Wyniki badań zawarte w Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński wskazują, że: jeśli chodzi o narzędzia oceny ryzyka (np. pod kątem przemocy domowej lub nierównowagi sił), polskie ustawodawstwo nie narzuca formalnych narzędzi oceny ryzyka w celu zbadania przypadków przemocy domowej lub przymusowej kontroli przed mediacją. Jednakże niektóre sądy i ośrodki mediacyjne wdrażają nieformalne praktyki w zakresie wstępnej oceny, często oparte na liściach kontrolnych lub ustrukturyzowanych wywiadach opracowanych przez organizacje pozarządowe lub partnerów międzynarodowych (np. Polskie Centrum Mediacji opracowało takie praktyki pilotażowe). W sprawach, w których istnieje podejrzenie przemocy domowej, polscy mediatorzy są prawnie zobowiązani (zob. art. 183¹ i 183² Kodeksu postępowania cywilnego) do

zakończenia mediacji, jeśli strony nie są w stanie uczestniczyć w niej dobrowolnie i na równych zasadach. Procedura „Niebieskiej Karty” na mocy polskiego prawa administracyjnego i karnego stanowi odrębną ścieżkę wykrywania przemocy domowej, ale nie jest automatycznie zintegrowana z systemem mediacji.

Nie istnieje ujednolicony krajowy protokół wstępnej oceny w celu określenia, czy sprawy rodzinne nadają się do mediacji. Mediacja jest ogólnie zalecana, ale decyzja o jej podjęciu jest dobrowolna. Sądy mogą zasugerować mediację, ale nie przeprowadzają formalnej oceny jej stosowności, a od mediatorów oczekuje się oceny przydatności w poszczególnych przypadkach, w szczególności w odniesieniu do zdolności stron do swobodnego i bezpiecznego negocjowania.¹⁵³

¹⁵³ CYBULKO A., *Rozdział 18. Mediacja w sprawach rodzinnych*, cit., s. 368-369.

W sprawach dotyczących uprowadzenia lub przeniesienia dziecka za granicę na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r. polskie sądy czasami wyznaczają mediatorów, ale ocena przydatności mediacji zależy wyłącznie od uznania sądu i własnej oceny etycznej mediatorów.

Polski Kodeks Etyczny Mediatora¹⁵⁴ określa ogólne standardy, w tym bezstronność, poufność i dbałość o dobro dziecka. Niektóre ośrodki mediacji sądowej i stowarzyszenia mediacji rodzinnych (np. Polskie Centrum Mediacji) opracowały wewnętrzne programy szkoleniowe dotyczące najlepszego interesu dziecka, dynamiki konfliktu i systemów rodzinnych, ale nie ma oficjalnego systemu akredytacji, który nakazywałby specjalistyczne szkolenie w zakresie mediacji z udziałem dzieci lub mediacji w sprawach, w których strony doświadczyły traumy. Narzędzia takie jak plany rodzicielskie są czasami wykorzystywane do strukturyzowania porozumień, zwłaszcza w sprawach dotyczących opieki i kontaktów, i coraz częściej koncentrują się one na dziecku.¹⁵⁵ Innym ważnym źródłem są „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” przyjęte przez Społeczną Radę do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów.¹⁵⁶ Dokument ten opisuje obowiązki mediatora, takie jak: rzetelne informowanie stron o charakterze i przebiegu mediacji; dbanie o wysoki poziom kwalifikacji zawodowych; współpraca z innymi profesjonalistami

na rzecz prowadzonej mediacji; zapewnienie stronom odpowiedniego miejsca do prowadzenia mediacji; rzetelne informowanie o swoich usługach; wcześniejsze przerwanie mediacji w określonych sytuacjach.

Podsumowując, w Polsce brakuje ujednoliconych, zinstytucjonalizowanych ram dla ustrukturyzowanych narzędzi w mediacji rodzinnej w zakresie ustalania najlepszego interesu dziecka, badania ryzyka i oceny przydatności mediacji. Podczas gdy zasada dobra dziecka i dobrowolności mediacji mają swoje podstawy w przepisach, pozostałe aspekty zależą od indywidualnego szkolenia mediatora i kultury lokalnego ośrodka mediacji lub sądu. Choć polskie prawo formalnie dopuszcza międzynarodową mediację rodzinną nawet w sprawach związanych z przemocą, to nakłada istotne warunki etyczne, które zakładają dobrowolność, bezpieczeństwo i świadome uczestnictwo. Niektórzy badacze i praktycy wykluczają możliwość stosowania mediacji w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie, podkreślając, że mediacja nie może być prowadzona, gdy jedną ze stron zwracających się do mediatora jest osoba doświadczająca przemocy ze strony drugiej osoby zaangażowanej w spór. W przypadku osoby, która przez dłuższy lub krótszy czas doświadczała jakiegokolwiek formy przemocy, zasady mediacji nie mogą być zachowane.¹⁵⁷ Inni podkreślają, że analiza literatury dotyczącej stosowania mediacji w tego

¹⁵⁴ Tekst dostępny na stronie Polskiego Centrum Mediacji: <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/kodeks-etyki-mediatora/>.

¹⁵⁵ CYBULKO A., Rozdział 18. *Mediacja w sprawach rodzinnych*, cit., s. 375-379.

¹⁵⁶ Tekst dostępny na stronie Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/spoleczna-rada-ds-alternatywnych-metod-rozwiazywania-konfliktow-i-sporow/dokumenty-deklaracje/>.

¹⁵⁷ ZAGÓRSKA K., Rozdział szósty. *Mediacje transgraniczne w sprawach rodzinnych*, cit., s. 109-110; MAZUREK A., *Podjęcie stosowania przemocy a mediacja*, Infor.pl, 29 sierpnia 2022, <https://www.infor.pl/prawo/rozwoj/mediacja/5566094,Przemoc-a-mediacja.html>.

typu sprawach oraz doświadczenia mediatorów i osób pracujących z ofiarami przemocy domowej wskazują, że mediacja powinna być tu prowadzona tylko w wyjątkowych przypadkach i na określonych zasadach.¹⁵⁸

Niemniej jednak brak konkretnych, egzekwowalnych standardów lub systematycznych praktyk kontrolnych prowadzi do niespójnego stosowania tych zabezpieczeń w praktyce. Zapewnienie rzeczywistego bezpieczeństwa i równości w ramach międzynarodowej mediacji rodzinnej wymaga bardziej ustrukturyzowanych narzędzi przesiewowych, specjalistycznych szkoleń dla mediatorów oraz silniejszych ram instytucjonalnych w celu dostosowania krajowych praktyk do międzynarodowych standardów praw człowieka i ochrony dzieci.

Samoocena podmiotu świadczącego usługi mediacyjne i mediatora

W ramach samooceny podmiot świadczący usługi mediacyjne powinien ocenić gotowość mediatorów do mediacji w sprawie, gwarantując bezpieczeństwo stron i uczestników. Samoocena taka, w minimalnym zakresie, obejmuje następujące kwestie:

- specjaliści przeprowadzający ocenę kwalifikowalności powinni być odpowiednio przeszkoleni i posiadać wymagane kwalifikacje;
- sprawa jest powierzana doświadczonym mediatorom, którzy posiadają kwalifikacje do zajmowania się sytuacjami, w których dochodzi do domniemanej lub udowod-

nionej przemocy domowej, oraz którzy są przygotowani do dostosowania modelu i metody mediacji do okoliczności sprawy;

- podmiot świadczący usługi mediacyjne posiada protokół postępowania uwzględniający dobro i bezpieczeństwo dziecka a mediatorzy znają ten protokół i zostali przeszkoleni w zakresie jego stosowania.

W Polsce nie funkcjonują oficjalne, usankcjonowane metody lub narzędzia umożliwiające podmiotom świadczącym usługi mediacyjne przeprowadzanie oceny odpowiedniości własnych usług i poszczególnych mediatorów.

Usługi wsparcia dla dziecka i rodziców

Mediacja powinna odbywać się wyłącznie w przypadku, gdy istnieją stosowne usługi wsparcia i mechanizmy kierowania uczestników mediacji do instytucji pomocowych. Przed rozpoczęciem procesu mediacji mediator powinien upewnić się, że:

- rodzice i dziecko mają dostęp do wsparcia, takiego jak poradnictwo psychospołeczne i porady prawne, aby mogli podjąć świadomą decyzję o udziale w mediacji i korzystać z pomocy w trakcie i po zakończeniu mediacji;
- zgodnie z obowiązującym prawem wyznaczony został kurator procesowy reprezentujący dziecko;
- zapewniono bezpieczeństwo wszystkich stron, w szczególności

¹⁵⁸ SIEDLECKA-ANDRYCHOWICZ A., Rozdział 19. Mediacja w sprawach karnych i w sprawach o wykroczenia, in: MOREK R., GMURZYŃSKA E. (red.), *Mediacje: Teoria i praktyka*, Warszawa 2024, s. 405.

rodziców, dziecka, mediatora, tłumacza i kuratora procesowego;

- zagwarantowano poufność informacji przekazanych w trakcie mediacji oraz zrozumienie tego wymogu przez wszystkie strony i uczestników, a także zapewniono każdemu z rodziców niezbędne informacje i wsparcie, aby w dowolnym momencie procesu mógł wszcząć postępowanie sądowe;
- istnieją mechanizmy zgłaszania nieprawidłowości, które są zrozumiałe dla stron i uczestników a mediator jest przygotowany do skierowania sprawy do odpowiednich organów, np. służb ochrony dzieci lub organów ścigania, zgodnie z krajowymi przepisami regulującymi obowiązki w zakresie zgłaszania nieprawidłowości oraz ograniczenia dotyczące tajemnicy zawodowej i poufności usług mediacyjnych;
- wszelkie zarzuty dotyczące przemocy są badane i rozpatrywane przez właściwe organy zgodnie z prawem krajowym w celu zapewnienia bezpieczeństwa rodzicom i dziecku.

Polskie ustawodawstwo nie przewiduje zapewnienia usług wsparcia uczestnikom mediacji zarówno przed wszczęciem mediacji jak i w trakcie jej trwania, w szczególności bezpłatnego poradnictwa psychologicznego i prawnego. Możliwość korzystania z nieodpłatnego poradnictwa prawnego została uwzględniona w przepisach ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji

prawnej, nie obejmuje jednak reprezentacji przez profesjonalnego pełnomocnika ani innej formy wsparcia niż poinformowanie osoby o obowiązującym stanie prawnym oraz przysługujących jej uprawnieniach lub spoczywających na niej obowiązkach, w tym w związku z toczącym się postępowaniem przygotowawczym, administracyjnym, sądowym lub sądowoadministracyjnym lub wskazanie osobie uprawnionej sposobu rozwiązania jej problemu prawnego, lub sporządzenie projektu pisma w sprawach, o których mowa powyżej, z wyłączeniem pism procesowych w toczącym się postępowaniu przygotowawczym lub sądowym i pism w toczącym się postępowaniu sądowoadministracyjnym. Nieodpłatna pomoc prawna nie ma charakteru pełnej relacji łączącej mocodawcę z profesjonalnym pełnomocnikiem, opartej na stosunku zaufania i świadczeniu usług.

W przypadku braku możliwości reprezentowania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską przez jedno z rodziców możliwe jest ustanowienie przez sąd reprezentanta dziecka¹⁵⁹, który jest umocowany do dokonywania wszelkich czynności łączących się ze sprawą. Reprezentantem dziecka może być ustanowiony adwokat lub radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka, lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka. W przypadku gdy stopień skomplikowania sprawy tego nie wymaga, w szczególności

¹⁵⁹ Art. 99 i nast. Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. 2023 poz. 2809, z późn. zm.)

ści gdy sąd opiekuńczy określi szczegółowo treść czynności, reprezentantem dziecka może zostać ustanowiona również inna osoba posiadająca wyższe wykształcenie prawnicze i wykazująca znajomość potrzeb dziecka. Jeżeli szczególne okoliczności za tym przemawiają, reprezentantem dziecka może zostać ustanowiona także osoba nieposiadająca wyższego wykształcenia prawniczego.

Uczestnicy mediacji, w tym mediator, zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego, są zobowiązani do zachowania w poufności faktów, o których dowiedzieli się w związku z prowadzeniem mediacji i uczestnictwem w mediacji. Informowanie stron o możliwości prowadzenia pozasądowego sposobu rozwiązywania sporów jest fakultatywne – sąd może wezwać strony do udziału w spotkaniu informacyjnym dotyczącym polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji. Spotkanie informacyjne może prowadzić sędzia, referendarz sądowy, urzędnik sądowy, asystent sędziego lub stały mediator.

W przypadku zgłoszenia międzynarodowego porwania rodzicielskiego organom ścigania podjęcie działań w odniesieniu do rodzica wywołającego dziecka możliwe jest wyłącznie w sytuacji, gdy władza rodzicielska tego rodzica jest ograniczona albo został jej pozbawiony, w innym wypadku rodzic uprowadzający dziecko nie popełnia przestępstwa polegającego na uprowadzeniu lub zatrzymaniu małoletniego poniżej lat 15 wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru.

Zabezpieczenia i rozwiązania praktyczne

Jeśli sprawa zostanie uznana za kwalifikującą się do mediacji a rodzice wyrażą dobrowolną i świadomą zgodę na podjęcie próby mediacji, może zaistnieć konieczność wprowadzenia dodatkowych zabezpieczeń. Praktyczne i organizacyjne środki bezpieczeństwa powinny być zagwarantowane w oparciu o wyniki oceny kwalifikowalności i mogą obejmować:

- Jeśli uznaje się za stosowne, aby rodzice spotkali się w tym samym pomieszczeniu, powinni mieć możliwość przybycia na miejsce mediacji w towarzystwie osoby zaufanej i nie powinni pozostawać w pomieszczeniu sami. Współpraca współmediatorów może być istotna dla zapewnienia tego warunku.
- W stosownych przypadkach mediator powinien mieć możliwość skorzystania z mediacji pośredniej w miejsce bezpośredniej, organizując oddzielne spotkania z rodzicami lub zapewniając, aby rodzice przybyli na miejsce spotkania różnymi drogami lub w nieco innym czasie, aby zapobiec ich kontaktowi poza miejscem spotkania.
- W celu uniknięcia kontaktu fizycznego właściwe może być zastosowanie internetowego systemu rozstrzygania sporów, tj. mediacji za pośrednictwem komunikacji internetowej i wideokonferencji, przy czym w takim przypadku należy zwrócić szczególną uwagę na poufność sesji.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Zob: Kucinski, M., *The pitfalls and possibilities of using technology in mediating cross-border child custody cases*, Journal of Dispute Resolution, 2010, wyd. 2, s. 297-325.

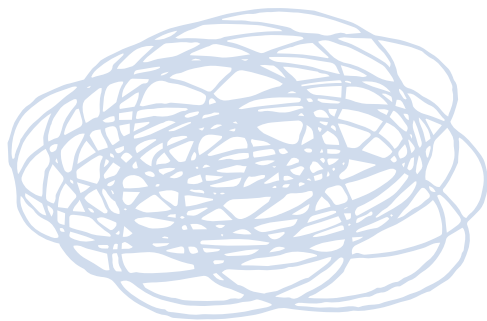
W przypadku zarzutów przemocy wobec rodzica, którego dziecko uprowadzono, porozumienie mediacyjne powinno uwzględniać dostępność i skuteczność środków ochronnych w jurysdykcji miejsca zwykłego pobytu dziecka, aby zareagować na zidentyfikowane ryzyko i chronić dziecko oraz rodzica, który uprowadził dziecko, w przypadku jego powrotu.¹⁶¹

Odnosząc się do kwestii oceny przydatności do mediacji na gruncie prawa polskiego należy wskazać, że nie istnieje ujednolicona procedura ani metodologia wstępnej oceny w celu określenia, czy sprawy rodzinne nadają się do mediacji. Mediacja jest zalecana, ale decyzja o jej podjęciu jest dobrowolna. Sądy mogą zasugerować mediację, ale nie przeprowadzają formalnej oceny jej stosowności, a od mediatorów oczekuje się oceny przydatności w poszczególnych przypadkach, w szczególności w odniesieniu do zdolności stron do swobodnego i bezpiecznego negocjowania. W sprawach dotyczących uprowadzenia lub przeniesienia dziecka za granicę na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r. polskie sądy czasami wyznaczają mediatorów, ale ocena przydatności mediacji zależy wyłącznie od uznania sądu i własnej oceny dokonywanej przez mediatorów.

Ochrona dziecka uczestniczącego w mediacji

Mediatorzy wspierają rodziców w osiągnięciu porozumienia, nie mają jednak kompetencji ani uprawnień do badania sprawy, wzywania dziecka na rozprawę lub przestuchiwania świadków na temat sytuacji dziecka w rodzinie. W przeciwieństwie do postępowania sądowego, w którym sędzia lub przeszkolony specjalista wystuchuje dziecka zgodnie z jego wiekiem i dojrzałością oraz okolicznościami sprawy, w odniesieniu do mediacji udział dziecka i najlepsze zabezpieczenie jego interesów nie są jasno uregulowane. Konieczne jest zatem wprowadzenie specjalnych zabezpieczeń w celu ochrony dziecka i zapewnienia mu dobrego samopoczucia podczas mediacji oraz zapewnienia, że mediacja odbywa się będzie zgodnie z najlepiej pojętym interesem dziecka.¹⁶² (patrz: [Rozdziały 4 i 5](#)).

W Polsce nie istnieją żadne szczególne zabezpieczenia umożliwiające bezpieczny udział dzieci w mediacji.

¹⁶¹ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Sprawozdanie ze spotkania ekspertów *Meeting on Issues of Domestic / Family Violence and the 1980 Hague Child Abduction Convention*, 12 czerwca 2017, Uniwersytet Westminster, Londyn, 2017, s. 2,3. Zob.: K. Trimmings, A. Dutta, M. Zupan (red.), *Domestic Violence and Parental Child Abduction. The Protection of Abducting Mothers in Return Proceedings*, Intersentia, 2022.

¹⁶² Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 25.

STANDARDY ETYCZNE USŁUG MEDIACYJNYCH

Stowarzyszenia zawodowe świadczące usługi na rzecz dzieci i rodzin opracowują zazwyczaj standardy etyczne lub kodeksy postępowania, które zawierają zbiór zasad i wytycznych opartych na międzynarodowych aktach dotyczącym praw człowieka. Standardy etyczne mogą stanowić część regulacji prawnych dotyczących usługodawców i powinny być promowane w ramach szkoleń i doskonalenia zawodowego oraz przekazywane wraz z formalną akredytacją.

Istniejące europejskie kodeksy postępowania i normy etyczne dotyczące mediacji nie odnoszą się do praw i najlepszego interesu dziecka, ponieważ zostały opracowane z myślą o szerszym kontekście stosowania w sprawach cywilnych i handlowych.¹⁶³ Warto zatem zbadać, w jaki sposób normy etyczne lub kodeksy postępowania dotyczące usług mediacji rodzinnej są zgodne z prawami i najlepszym interesem dziecka, a także z normami dotyczącymi ochrony i dobra dziecka. Aby ustanowić punkt odniesienia dla mediacji transgranicznej w międzynarodowych sporach rodzinnych, Międzynarodowa Służba Socjalna we współpracy z międzynarodową grupą redakcyjną złożoną z doświadczonych mediatorów opracowała Kartę międzynarodowych procesów mediacji rodzinnej, zwracając szczególną uwagę na prawa i najlepiej pojmowany interes dziecka (*patrz: Ramka 9*).

Następujące zasady dotyczące praw człowieka i praw dziecka są zazwyczaj uważane za podstawowe dla opracowania standardów etycznych:

- Zasada legalności: zgodność z prawem krajowym, w szczególności w odniesieniu do poufności i prywatności, a także obowiązków sprawozdawczych;
- Poszanowanie godności wszystkich osób;
- Poszanowanie praw dziecka, w szczególności prawa do życia, przetrwania i rozwoju; poszanowanie poglądów dziecka i uwzględnianie nadrzędności jego najlepiej pojętego interesu;
- Poszanowanie różnorodności osób, zapobieganie dyskryminacji i reagowanie na nią;
- Etyczne wykorzystanie technologii.

Przestrzeganie norm etycznych, zakorzenionych w prawie europejskim i międzynarodowym, ma zasadnicze znaczenie dla legitymizacji usług i działań mediatora. Solidna znajomość norm etycznych i sposobów ich stosowania w praktyce międzynarodowej mediacji rodzinnej pomaga mediatorowi w wykonywaniu swej roli. Podstawę stanowią zasady neutralności, niezależności i bezstronności.

¹⁶³ Europejski kodeks postępowania mediatorów, 2004 r. Rada Europy, Europejska Komisja ds. Efektywności Wyroku Sprawiedliwości (CEPEJ), *Europejski kodeks postępowania podmiotów świadczących usługi mediacyjne*, CEPEJ (2018)24, 3–4 grudnia 2018.

KARTA MIĘDZYNARODOWEJ MEDIACJI RODZINNEJ

W ramach współpracy 55 profesjonalnych mediatorów z całego świata Międzynarodowa Służba Socjalna opracowała Kartę międzynarodowej mediacji rodzinnej, której celem jest określenie standardów praktyki międzynarodowej mediacji rodzinnej w kontekście globalnym.¹⁶⁴ Opublikowana w 2017 r. Karta określa następujące 10 zasad międzynarodowej mediacji rodzinnej:

- dobrowolność udziału
- kwalifikowalność sporu do procesu mediacji
- podejmowanie decyzji przez uczestników
- dostęp do niezależnej pomocy prawnej dla każdego uczestnika
- poufność
- niezależność
- bezstronność
- uwzględnienie praw i interesów dzieci
- kwalifikacje międzynarodowych mediatorów rodzinnych
- wiadomość kulturowa i wrażliwość mediatorów.

Karta ma na celu wzmocnienie dialogu i współpracy między mediatorami a organami administracyjnymi i prawnymi zaangażowanymi w międzynarodową mediację rodzinną.

¹⁶⁴ International Social Service, General Secretariat, *International Family Mediation*. International Social Service, *Charter for International Family Mediation Processes*, a collaborative process, 2017.

W Polsce nie ma ściśle określonych wymogów co do wykształcenia i kwalifikacji mediatora (mediatorem może być osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca w pełni z praw publicznych.), nie ma również ustawowo określonych standardów etycznych dla mediatorów, które kształtowane są w formie inicjatyw instytucji

i organizacji pozarządowych, zrzeszających mediatorów, np. Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości w uchwale z maja 2008 r. wprowadziła Kodeks Etyki Mediatorów Polskich¹⁶⁵ Niektóre ośrodki mediacyjne opracowują własne kodeksy postępowania dla mediatorów.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Kodeks stanowi: I. Mediator powinien prowadzić postępowanie mediacyjne w oparciu o zasadę samodzielności i autonomii stron konfliktu. II. Mediator powinien w swym postępowaniu kierować się przede wszystkim dobrem i interesami stron. III. Mediator powinien dbać o zapewnienie dobrowolności udziału stron w postępowaniu mediacyjnym. IV. Mediator powinien tak postępować, aby wszystkie strony sporu znaly i rozumiały istotę procesu mediacji, rolę mediatora i warunki ewentualnego porozumienia. V. Mediator nie powinien podejmować się pomocy w rozwiązaniu konfliktu, gdy nie ma pełnego przekonania o swoich kompetencjach, które pozwolą mu prowadzić postępowanie rzetelnie. VI. Mediator nie powinien prowadzić postępowania mediacyjnego, jeśli nie jest w stanie zachować bezstronności lub usunąć wątpliwości co do swojej bezstronności. VII. Mediator powinien zachowywać poufność postępowania mediacyjnego, zarówno przed jego rozpoczęciem, w trakcie, jak i po jego zakończeniu. VIII. Mediator powinien unikać konfliktu interesów ze stronami i bezzwłocznie rozwiewać wszelkie wątpliwości co do tej kwestii. IX. Mediator nie powinien przyjmować żadnych korzyści od stron z wyjątkiem uzgodnionego wynagrodzenia. Nie powinien też czerpać korzyści z kierowania stron do innych specjalistów. X. Mediator w swojej działalności informacyjnej i marketingowej nie powinien wprowadzać w błąd stron i opinii publicznej co do swoich kwalifikacji, kompetencji, doświadczenia, zakresu usług i opłat. XI. Mediator powinien dostarczać stronom jasnych i jednoznacznych informacji co do swojego wynagrodzenia i wszelkich kosztów związanych z postępowaniem, w którym uczestniczą. XII. Mediator powinien pogłębiać swoje kompetencje zawodowe w celu jak najlepszego służenia uczestnikom mediacji. Dostępne na stronie: <https://www.gov.pl/attachment/24d7098a-6fd8-425b-a995-1976676edc9b>

¹⁶⁶ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 58.

NEUTRALNOŚĆ, NIEZALEŻNOŚĆ, BEZSTRONNOŚĆ I RZETELNOŚĆ USŁUG MEDIACYJNYCH

Mediatorzy muszą działać w sposób neutralny, niezależny i bezstronny oraz być sprawiedliwi i obiektywni wobec każdej ze stron i uczestników procesu mediacyjnego. Pozycja mediatora, jego działania i komunikacja powinny odzwierciedlać te zasady, aby zapewnić stronom możliwość uczestniczenia w mediacji na równych zasadach i na równej pozycji.¹⁶⁷

Zgodnie z tymi zasadami mediator musi kierować się prawami człowieka przysługującymi stronom procesu mediacji, w którym prawa i najlepiej pojęty interes dziecka powinny być brane pod uwagę w pierwszej kolejności, przy jednoczesnym uwzględnieniu praw i obowiązków rodziców jako osób prywatnych oraz w ich roli rodzicielskiej.

Podmioty świadczące usługi mediacyjne muszą zapewnić mediatorom warunki pracy gwarantujące niezależność, bezstronność i neutralność. Z tego względu usługi mediacyjne nie powinny być świadczone łącznie z innymi usługami, które mogłyby prowadzić do konfliktu interesów.¹⁶⁸

Organizacje te, pełniące rolę liderów w tej dziedzinie, w ciągu ostatnich dziesięcioleci wpłynęły na kształt mediacji a ich fachowa wiedza i status podmiotów niepaństwowych budują zaufanie odnośnie niezależności, bezstronności i neutral-

ności świadczonych przez nich usług.

W Raporcie krajowym – Polska opracowanym przez Uniwersytet Jagielloński w odniesieniu do podmiotów zajmujących się międzynarodową mediacją rodzinną w Polsce wskazano:

Ministerstwo Sprawiedliwości promuje mediację w Polsce m.in. poprzez swój organ doradczy - Społeczną Radę do Spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości. Organ ten przygotowuje wytyczne i rekomendacje w formie uchwał na tematy związane z mediacją. Jednym z ważnych osiągnięć tej Rady są standardy dotyczące szkoleń mediatorów, w tym tych specjalizujących się w sprawach rodzinnych. Należy jednak pamiętać, że żadna z uchwał nie odnosi się konkretnie do międzynarodowej mediacji rodzinnej.

Zgodnie z art. 1832 § 2 k.p.c. organizacje pozarządowe i uczelnie mogą prowadzić listy mediatorów i tworzyć ośrodki mediacyjne. W związku z tym powstają ośrodki mediacyjne prowadzące własne listy mediatorów. Niektóre z tych ośrodków koncentrują się na prawie cywilnym i handlowym (np. Centrum Mediacji Lewiatan¹⁶⁹), niektóre przewidują mediację w różnego rodzaju sporach, w tym z zakresu prawa rodzinnego (np. Polskie Centrum Me-

¹⁶⁷ Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego, *Mediacje, Przewodnik dobrych praktyk w ramach konferencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzeń dziecka za granicę*, 2012, s. 58.

¹⁶⁸ Rada Europy, Europejska Komisja ds. Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ), *Europejski kodeks postępowania podmiotów świadczących usługi mediacyjne*, CEPEJ (2018)24, 3–4 grudnia 2018, s. 3. Europejski kodeks postępowania mediatorów, 2004, s. 2.

¹⁶⁹ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://lewiatan.org/centrum-mediacji-lewiatan/>

diacji¹⁷⁰), inne koncentrują się wyłącznie na mediacjach rodzinnych (na przykład Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych¹⁷¹). Na swoich stronach internetowych organizacje te udostępniają mniej lub bardziej szczegółowe informacje na temat mediacji.

Zgodnie z art. 16a §1 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych, w każdym sądzie okręgowym w Polsce działa koordynator ds. mediacji, który prowadzi działania mające na celu rozwój mediacji, zapewnienie sprawnej komunikacji między sędziami a mediatorami i stałymi mediatorami oraz współdziałanie w organizacji spotkań informacyjnych.¹⁷² Koordynator ds. mediacji powoływany jest spośród sędziów danego sądu okręgowego (art. 16a §3 Prawa o ustroju sądów powszechnych).

Kolejną instytucją aktywnie działającą na rzecz promocji mediacji w Polsce jest krajowa sekcja GEMME: European Judges Group for Mediation.¹⁷³ Krajowa sekcja GEMME podejmuje różne inicjatywy mające na celu promowanie mediacji, na przykład zapewnia szkolenia dla sędziów prowadzone przez sędziów. Oferuje na swojej stronie internetowej wiele dokumentów, które sędzia może wykorzystać rozważając skierowanie stron do mediacji (np. dia-

gnozę sprawy, list do stron informujący o mediacji, list do profesjonalnych pełnomocników informujący o mediacji, wzór kwestionariusza pomagającego stronom ocenić, czy mediacja jest możliwa w ich sprawie oraz zestaw dobrych praktyk dla sędziów).¹⁷⁴

Należy również wspomnieć o Międzynarodowym Centrum Mediacji ds. Konfliktów Rodzinnych i Uprowadzeń Dzieci - MIKK.¹⁷⁵ Jedną z inicjatyw MIKK była tzw. Wrocławska Deklaracja w sprawie Mediacji w Dwunarodowych Sporach o Sprawy Rodzicielskie i dotyczące Dzieci¹⁷⁶, która zawiera Model Mediacji 4B. Deklaracja Wrocławska jest wynikiem współpracy polskich i niemieckich mediatorów.

Kolejną inicjatywą, którą należy wymienić jest działalność Fundacji ITAKA Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych oraz prowadzone przez nią Centrum Wsparcia i Mediacji dla rodzin zagrożonych sytuacją porwania rodzicielskiego.¹⁷⁷ Jednym z zadań Centrum jest „ukierunkowane na polubowne zakończenie powstałego między rodzicami sporu, a w szczególności skierowanie skonfliktowanych rodziców na mediację”.

¹⁷⁰ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://mediator.org.pl>

¹⁷¹ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://smr.org.pl>

¹⁷² Na temat pełnienia funkcji koordynatora ds. mediacji zob.: BODYS T., *Funkcja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych* in ROMANOWSKI M. (ed) *Mediacja: w kierunku ugody*, Warszawa 2021, p. 83-91.

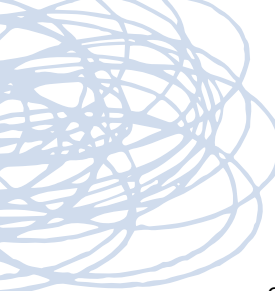
¹⁷³ Strona internetowa dostępna pod adresem: <https://polska.gemmeeurope.org/sedziowie-sedziom-o-mediacji>

¹⁷⁴ Dostępne pod adresem: <https://polska.gemmeeurope.org/wzory-dokumentow>

¹⁷⁵ Dostępna pod adresem: <https://mikk-ev.org/wp-content/uploads/2023/06/Wroclaw-Declaration-en-pol-ger.pdf>

¹⁷⁶ Dostępna pod adresem: <https://mikk-ev.org/4-bs-mediation-model/>

¹⁷⁷ Dostępne pod adresem: <https://porwaniarodzicielskie.pl>

SZKOLENIA I KWALIFIKACJE MEDIATORÓW

Mediatorzy w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę powinni być doświadczonymi mediatorami rodzinnymi, najlepiej posiadającymi specjalistyczne przeszkolenie w zakresie transgranicznej mediacji rodzinnej, praw i najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka oraz specyfiki uprowadzeń transgranicznych.

Wstępne i ustawiczne szkolenie mediatorów powinno obejmować szereg dyscyplin, przygotowując ich do działania w obliczu złożoności międzynarodowych uprowadzeń dzieci. Mediator musi posiadać wiedzę i umiejętności w zakresie:

- ram prawnych i kwestii proceduralnych związanych z międzynarodowymi uprowadzeniami dzieci, a także właściwych instytucji, takich jak organy centralne;
- praw i obowiązków rodziców, a także innych członków rodziny zaangażowanych w sprawę, takich jak dziadkowie i rodzeństwo (przyrodnie);
- praw dziecka;
- umiejętności analitycznych przy ocenie sytuacji i potrzeb dziecka z perspektywy prawnej;
- mediacji transgranicznej i współmediacji;
- komunikacji międzykulturowej i uwzględniającej potrzeby dziecka, umiejętności językowych oraz doświadczenia w pracy z tłumaczami i mediatorami kulturowymi;
- różnych metod i podejść do me-

diacji, mediacji z udziałem dzieci i określania najlepszego interesu dziecka;

- przepisów dotyczących ochrony danych i prywatności;
- zasad poufności i zachowania tajemnicy, a także obowiązków w zakresie sprawozdawczości;
- mechanizmów kierowania do innych podmiotów i usług wsparcia dla rodziców i dzieci;
- norm etycznych i ochrony dzieci.

Mediacja z udziałem dzieci w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę powinna być prowadzona wyłącznie przez doświadczonych mediatorów, którzy przeszli specjalistyczne szkolenie. Ważne jest, aby szkolenia miały charakter wielodyscyplinarny i łączyły różne grupy odbiorców, co pozwoli wzmocnić współpracę i koordynację między mediatorami, prawnikami, sędziami, pracownikami organów centralnych, kuratorami sądowymi oraz lokalnymi podmiotami świadczącymi usługi na rzecz rodziców, dzieci i innych członków rodziny zaangażowanych w sprawę.

Procedury weryfikacyjne powinny uniemożliwiać akredytację osób z przeszłością kryminalną jako mediatorów, w szczególności w przypadku przestępstw przeciwko dzieciom.

Podmioty świadczące usługi mediacyjne powinny zapewnić regularne szkolenia i nadzór nad mediatorami oraz dostęp do możliwości rozwoju zawodowego w celu dalszego podnoszenia jakości usług zgodnie z krajowymi, eu-

ropejskimi i międzynarodowymi ramami prawnymi i wytycznymi.

Polskie ustawodawstwo nie przewiduje jakichkolwiek oficjalnych i skodyfikowanych wymogów czy też standardów wiedzy i kompetencji odnoszących się do mediatorów, nie wprowadza również obowiązku dotyczącego szkolenia i podnoszenia kwalifikacji. Ewentualna inicjatywa w tym zakresie wychodzi więc od samych zainteresowanych, m.in. potrzeba taka została dostrzeżona w uchwale Podjętej przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości nr 1/2023 z dnia 23 marca 2023 r. w sprawie standardów szkolenia mediatorów.¹⁷⁸ W tekście uchwały wskazano, że „*brakuje prawnie określonych standardów szkolenia mediatorów*”, a zatem rezolucja jest potrzebna, aby „*zapewnić wysoki poziom edukacji mediatorów i profesjonalizację zawodu*”. Przewidziane zostało szkolenie podstawowe (40 godzin dydaktycznych) zapewniające podstawową wiedzę i umiejętności w zakresie mediacji oraz szkolenie specjalistyczne z zakresu mediacji w sprawach rodzinnych (w wymiarze 60 godzin dydaktycznych) obejmując takie obszary,

jak: psychologia rodziny, perspektywa dzieci w mediacji, techniki identyfikacji potrzeb stron mediacji i innych osób dotkniętych konfliktem, techniki wspierające identyfikację potrzeb, postępowanie sądowe w sprawach rodzinnych, w tym: prawa i obowiązki małżonków, rozwiązanie małżeństwa przez rozwód, separacja formalna, zasady podziału majątku wspólnego, alimenty, władza rodzicielska, rodzaje mediacji rodzinnych, modele prowadzenia mediacji w sprawach rodzinnych, dokumenty mediacyjne, koszty mediacji. Uchwała reguluje również kto może być trenerem w ramach szkolenia podstawowego i specjalistycznego, w jaki sposób szkolenie powinno wyglądać, zalecaną formę szkolenia (np. wykłady nie powinny przekraczać 10% czasu szkolenia) oraz zalecane metody dydaktyczne (np. symulacje mediacji). Przedstawiona powyżej inicjatywa nie ma jednak charakteru powszechnie obowiązującego i nie wywołuje skutków polegających na powstaniu obowiązku szkolenia i podnoszenia kwalifikacji - inne organizacje i zrzeszenia mediatorów mogą przygotowywać własne szkolenia, w oparciu o własne potrzeby i standardy.

¹⁷⁸ Uchwała nr 1/2023 Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości z dnia 23 marca 2023. w sprawie przyjęcia standardów szkolenia mediatorów. Uchwała jest dostępna pod adresem: <https://www.gov.pl/attachment/c16bfe07-e2c5-4f50-8467-ba16d98b06d8>.

PROPOZYCJE DZIAŁAŃ

Rola mediacji w międzynarodowych sprawach rodzinnych w Polsce niewątpliwie wzrasta, jest to jednak proces powolny i wymagający większego zaangażowania informacyjnego, legislacyjnego i instytucjonalnego. Należy wskazać na kilka kluczowych kwestii, wymagających dyskusji, propozycji zmian i zasługujących na uwagę ustawodawcy oraz osób zaangażowanych w proces organizacji i prowadzenia mediacji.

Jak pokazują doświadczenia partnerów europejskich, odpowiednia polityka informacyjna jak również działania prowadzone w ramach pre-mediacji przyczyniają się do wzrostu zainteresowania międzynarodową mediacją

w sprawach rodzinnych jako alternatywnym sposobem rozstrzygania sporów. Informowanie o zaletach mediacji powinno obejmować przejrzystość procesu i realizację obowiązku informacyjnego wobec stron, dobrowolność, zapewnienie możliwości otwartego dialogu i wypracowania trwałego porozumienia uwzględniającego stanowiska uczestników. Przedstawienie i propagowanie mediacji jako tańszej i często skuteczniejszej metody rozwiązywania sporów niewątpliwie poprawiłoby świadomość społeczną i stanowiło zachętę dla spierających się stron do wybrania właśnie tej formy rozstrzygania sporów zamiast długotrwałego, wyczerpującego i często kosztownego procesu sądowego.

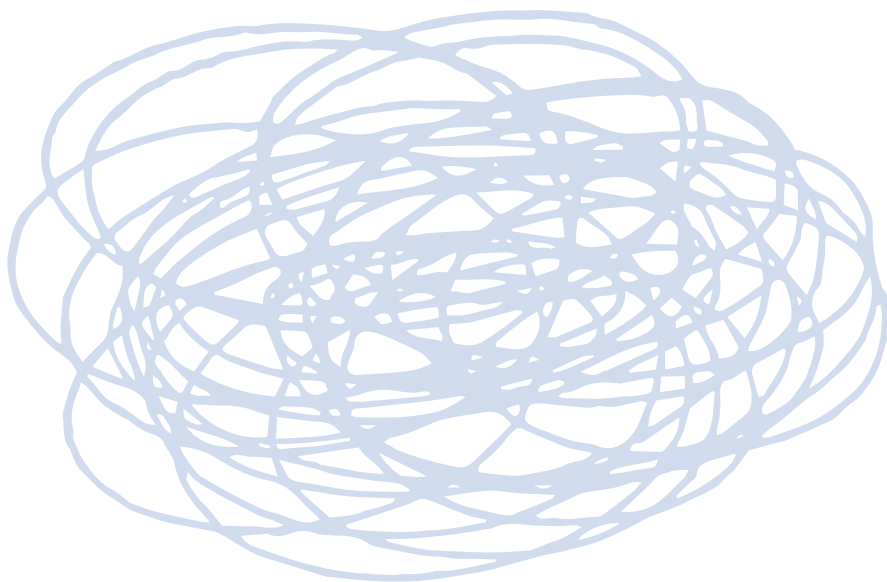
Regulacja ustawowa dotycząca organizacji i przebiegu mediacji ma bardzo ogólny charakter i ogranicza się do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, które obejmują wszelkie mediacje rozumiane jako „cywilne”, w tym mediacje rodzinne. Potrzeba doprecyzowania przepisów w tym zakresie wynika przede wszystkim ze specyfiki spraw dotyczących międzynarodowych uprowadzeń dzieci. Wyodrębnienie przepisów odnoszących się do międzynarodowej mediacji w sprawach rodzinnych czy też wprowadzenie polityk, wytycznych czy standardów powinno uwzględniać również takie kwestie jak możliwość prowadzenia mediacji w przypadku stwierdzenia przemocy czy obowiązku wystuchania dziecka - analogicznie jak w postępowaniu sądowym.

Dostrzegalny jest również brak szczegółowych regulacji prawa krajowego odnoszących się do samych mediatorów – mediatorem może zostać każda osoba korzystająca w pełni z praw publicznych.

W aktualnym stanie prawnym ustawodawca nie stawia więc mediatorom praktycznie żadnych wymogów odnośnie wykształcenia, kwalifikacji, kompetencji i doświadczenia jak również posiadania kierunkowego wykształcenia, niezbędnego do prowadzenia mediacji w sprawach rodzinnych, również z udziałem dziecka oraz innych obowiązków, w tym szkolenia i samorozwoju. Również stawki wynagrodzeń przewidziane dla mediatorów za prowadzenie spraw w mediacji rodzinnej w kwocie nie wyższej niż 450 zł za całe postępowanie nie mogą być uznane za atrakcyjne, a w zmieniającej się szybko rzeczywistości społeczno-gospodarczej i w porównaniu z zasadami wynagradzania mediatorów funkcjonującymi w krajach partnerskich, zdecydowanie nie przyciągają osób wykształconych, posiadających odpowiednie kompetencje i doświadczenie.

W kontekście międzynarodowych mediacji rodzinnych należy również zwrócić uwagę na brak wystarczającego finansowania mediacji międzynarodowych ze strony państwa, co w przypadku większego udziału tego czynnika stanowiłoby istotną zachętę dla stron w kontekście ich uczestnictwa w międzynarodowej mediacji rodzinnej. Przykładem dobrej współpracy, również na poziomie instytucji państwowych i organizacji pozarządowych i aktywności państwa we wspieraniu pozasądowych form rozstrzygania sporów jest model brytyjski, w którym państwo ponosi m.in. koszty podróży stron do miejsca mediacji, zapewnienia odpowiedniego lokalu, w którym mediacja jest prowadzona jak również

sfinansowania innych kosztów związanych z samym postępowaniem mediacyjnym, dostrzegając również istotną rolę organizacji pozarządowych w procesie mediacji (organizacja Reunite). Przeniesienie ciężaru prowadzenia spraw międzynarodowych poza ramy postępowania sądowego pozwoliło na udrożnienie obciążonego systemu sądowego, obniżenie kosztów (pomimo znacznego zakresu finansowania mediacji przez państwo), umożliwienie spierającym się stronom kontaktu w formule mniej zobowiązującej niż postępowanie sądowe, pozostawiając pod rozstrzygnięcie sądu tylko te sprawy, w których uczestnicy mediacji nie byli w stanie osiągnąć porozumienia.

9 ŹRÓDŁA

Normy międzynarodowe i europejskie

Rada Europy, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Europejska Konwencja Praw Człowieka), 1950r.

Rada Europy, Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, CETS nr 210, 2011 r. (konwencja stambulska).

Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Rozporządzenie (WE) nr 2201/2003).

Rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w

sprawach małżeńskich i sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (Rozporządzenie UE 2019/1111).

Konferencja Haskiej Komisji Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Konwencja z dnia 25 października 1980 r. o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę, nr 28 (konwencja haska z 1980 r.).

Konferencja Haska w sprawie Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Konwencja z dnia 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, nr 34 (Konwencja haska z 1996 r.).

Konwencja ONZ o prawach dziecka, 1989 r.

Zalecenia i przewodniki

Konferencja Haskie w sprawie Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Mediacja, Przewodnik dobrych praktyk zgodnie z Konwencją haską z dnia 25 października 1980 r. o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę, 2012 r.

Komitety Praw Dziecka, Komentarz ogólny nr 12 (2009), prawo dziecka do bycia wysłuchanym, CRC/C/GC/12, 2009.

Komitety Praw Dziecka, Komentarz ogólny nr 13 (2011), Prawo dziecka do wolności od wszelkich form przemocy, CRC/C/GC/13, 18 kwietnia 2011 r.

Komitety Praw Dziecka, Komentarz ogólny

nr 14 (2013) w sprawie prawa dziecka do uwzględnienia jego najlepszego interesu jako nadrzędnego celu (art. 3 ust. 1), CRC/C/GC/14, 2013.

Rada Europy, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom, 2010 r.

Rada Europy, Słuchaj – Działaj – Zmieniaj, Podręcznik Rady Europy dotyczący uczestnictwa dzieci dla profesjonalistów pracujących z dziećmi i na ich rzecz, 2021 r.

Rada Europy, Europejska Komisja ds. Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ), Europejski kodeks postępowania dla

podmiotów świadczących usługi mediacyjne, CEPEJ(2018) 24, 3–4 grudnia 2018 r.

Europejski kodeks postępowania mediatorów, 2004 r.

Konferencja Haskiego Komitetu Prawa Prywatnego Międzynarodowego, Grupa Robocza ds. Mediacji w Kontekście Procesu Maltańskiego, Zasady ustanawiania struktur medacyjnych w kontekście procesu maltańskiego, listopad 2010 r.

International Social Service, Charter for International Family Mediation Processes, a collaborative process, 2017.

International Social Service, Resolving family conflicts, A guide to international family mediation, 2014. [Przewodnik ISS dotyczący międzynarodowej mediacji rodzinnej jest dostępny w języku arabskim, bułgarskim, angielskim, francuskim, niemieckim, włoskim, portugalskim, rosyjskim i hiszpańskim.¹⁷⁹]

Literatura

Cybulko A., Mediacja w sprawach rodzinnych [w:] Mediacje. Teoria i praktyka, red. E. Gmurzyńska, R. Morek, Warszawa 2024.

Grędzzińska J., Mediacja w sprawach rodzinnych [w:] Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika, red. C. Rogula, A. Zemke-Gródecka, Warszawa 2021.

Indan-Pykno M., Indan-Pykno L. Metodyka pracy i odpowiedzialność zawodowa mediatora w postępowaniu medacyjnym, Warszawa 2022.

Poniższe dokumenty referencyjne miały istotny wpływ na metodologię iCare; pełna lista wszystkich wykorzystanych źródeł znajduje się w przypisach

Brems, E., Desmet, E., Vandenhoele, W., Children's rights law in the global human rights landscape, isolation, inspiration, integration?, Routledge Research in Human Rights Law, 2017.

End Violence Against Children, End Corporal Punishment, Corporal punishment of children: summary of research on its impact and associations, 2021.

Freeman, M., Parental child abduction, The long-term effects, International Centre for Family Law, Policy and Practice, 2014.

Freeman, M., Domestic violence and parental child abduction, 2022.

Freeman, M., Taylor, N., Domestic violence

and child participation: contemporary challenges for the 1980 Hague Child Abduction Convention, Journal of Social Welfare and Family Law, t. 42, 2020, s. 154-175.

Hague Convention on Private International Law, Report on the Report on the experts' meeting on issues of domestic / family violence and the 1980 Hague Child Abduction Convention, 12 czerwca 2017, Uniwersytet Westminster, Londyn, 2017.

Hague Convention on Private International Law, The Judges' Newsletter of International Child Protection, The child's voice – 15 years later, Special focus, t. XXII, 2018.

Hirsch, J., Best practice tool for the recognition and enforcement of family law agreements involving children within the European Union, Amicable project, Berlin, 2020.

Missing Children Europe i wsp., Enhancing the wellbeing of children before, during and after legal proceedings of international child abduction, Views and voices of 24 young people in Flanders, Belgium, Voice Project, 2019.

Missing Children Europe i wsp., The voice of the child in cases of international child abduction, Position paper, Voice Project, 2019.

Missing Children Europe i wsp., The voice of the child in international child abduction proceedings in Europe, Survey results, Voice Project, 2019.

¹⁷⁹ Zob: ISS General Secretariat, International Family Mediation, 2014.

Missing Children Europe i wsp., *The voice of the child in international child abduction proceedings in Europe*, Case law results, Voice Project, 2019.

Mole, N., Mallevaey, B., *Feasibility study of a legal instrument on the protection of the best interests of the child in situations of parental separation*, Rada Europy, 2021.

Nylund, A., Ervasti, K., Adrian, L. (red.), *Nordic Mediation Research*, Springer Open, 2018.

Parkinson, L., *Family Mediation*, wyd. 4., Lexis Nexis, 2020.

Ruggiero, R., Volnakis, D., Hanson, K., *The inclusion of 'third parties': The status of parenthood in the Convention on the Rights of*

the Child, Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape, Isolation, Inspiration, Integration?, red. Eva Brems, Ellen Desmet, Wouter Vandenhoe, Routledge Research in Human Rights Law, 2017, pp.71-89.

Wenke, D., *Legal instrument on the protection of the best interests of the child in domestic law proceedings by public authorities to limit parental responsibilities or place a child in care, Feasibility study*, Rada Europy, 2021.

Zermatten, J., *The best interests of the child principle: Literal analysis and function*, *International Journal of Children's Rights*, 2010, s. 483–99.

Strony internetowe

- **Ministerstwo Sprawiedliwości**
Uzyskaj pomoc, jeśli twoje dziecko uprowadzono za granicę
<https://www.gov.pl/web/gov/uzyskaj-pomoc-w-sprowadzeniu-dziecka-uprowadzono-za-granice>
- **Ministerstwo Sprawiedliwości**
Międzynarodowe postępowania rodzinne
<https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/miedzynarodowe-postepowania-rodzinne>
- **European e-Justice Portal**
https://e-justice.europa.eu/home_en
- **Cross border Family Mediators**
<https://crossbordermediator.eu/>
- **Missing Children Europe**
<https://missingchildreneurope.eu/>
- **Centrum Wsparcia i Mediacji**
<https://porwaniarodzicielskie.pl/>
- **Fundacja Itaka Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych**
<https://zaginieni.pl/home/>
- **Krajowe Stowarzyszenie Mediatorów**
<http://www.mediacjeksm.pl/>

ABY UZYSKAĆ WIĘCEJ INFORMACJI ODWIEDŹ STRONĘ:
[HTTPS://PROJECT-ICARE.EU](https://project-icare.eu)

Co-funded by
the European Union

Projekt iCare2 jest finansowany przez Unię Europejską w ramach G.A.101192457. Poglądy i opinie wyrażone w niniejszej publikacji są wyłącznie poglądami i opiniami autorów i nie odzwierciedlają poglądów i opinii Unii Europejskiej, która nie może być za nie odpowiedzialna.